اپريل ١٩٧٤ع ماهوار
سُهڻي

معياري ادب پيش ڪندڙ

ماهوار

سُهڻي

اپريل ۱۹۷۴ع

سال: ۵ نمبر: ۴

ايڊيٽر

طارق اشرف

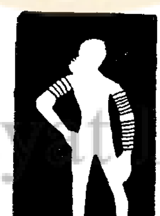

قيمت: ۲-۵۰ سال لاءِ: ۲۵-۰۰

آمريڪا ۾: هڪ ڊالر

Gul Hayat Institute

SOHNI PUBLISHERS
F/45--750,WEST KUTCHA
HYDERABAD, SIND.

سهڻي پبلشرز
الهندو ڪڇو،
حيدرآباد، سنڌ.

ترتيب

پنهنجي طرفان....	طارق اشرف	٣

ڪهاڻيون

دائرو	آغا سليم	٩
سرٽيفڪيٽ	نجم عباسي	٢٢
روح جا ريلا	خليل قاضي	٢٦
هي پريم	آسانند مامتوراء	٣٥
واپسي	اوشا پرئيمودا	٤٢
مرد ۽ پيار	پيري لولي ــــــــ وليرام ولڀ	٥٥
آوتو مس	ريونو سوڪي اڪرتا گاوا ــــــــ قادر بخش ميمڻ	٦٢

شعر

گيت	شمس الحيدري	٧٨
نظم	سرفراز راڄڙ	٧٨
نظم	سرويچ سجالي	٧٩
غزل	الهه ورايو	٨٠
نظم	استاد بخاري	٨١
وائي	ملڪ نديم	٨٢
وائي	انور	٨٣
غزل	خاڪي جويو	٨٤

هڪڙو شاعر

نظم وايون	سروپچندر 'شاد'	

تنقيد ۽ رايا

پڙهندڙن جا خط	پڙهندڙن وٽان	٨٨

سياسي انٽرويو

عبدالله بلوچ	طارق اشرف	

طارق اشرف، سيد سليم شاهه جي پاران، سهڻي پرنٽرس، الهندي ڪڇي،
حيدرآباد سنڌ، مان ڇپرايو.

پنهنجي طرفان....

تعصبي ڪير آهن؟

▲ مودودي جماعت جو پرچو 'زندگي' جيڪو ساندي وانگر جلدي جلدي رنگ مٽائيندو آهي، تنهنجي نئي روپ 'ليل ونهار' (لاهور) سهڻيءَ جي خلاف زبردست مهم هلائي آهي. پنهنجي هر پرچي ۾ سهڻيءَ جي ايڊيٽوريل جا ڪجهه حصا ڪٽي، پنهنجي مطلب جون ڳالهيون چيي، مٿان نوٽ هڻندو آهي ته: سهڻي سنڌ جي انتها پسندن جي ترجمان آهي. نفرت ۽ حقارت جو پرچار ڪندي آهي. تعصبي آهي.

▲ سهڻي اڄتائين جيڪو ڪجهه لکيو آهي، سنڌ ۽ سنڌين جي مفاد خاطر لکيو آهي. سنڌ سان جيڪي حق تلفيون ڪيون ويون آهن، يا ٿي رهيون آهن، انهن جي خلاف آواز اٿاريو آهي. جيڪڏهن پنهنجن حقن لاءِ آواز اٿارڻ تعصب آهي، نفرت ۽ حقارت ڦهلائڻ آهي ته اسين وڏي واڪ چوّن ٿا ته: اسين تعصبي آهيون، آهيون، آهيون.

▲ پر ٿورو مودودي جماعت جي انهيءَ پرچي جو جائزو وٺجي ته پتو پوندو ته تعصبي ڪير آهي. اسانِ اڄتائين جيڪو ڪجهه به لکيو آهي، اهو سنڌ جي مفاد خاطر لکيو آهي، ۽ پنهنجي ڌرتي جي مفاد خاطر لکڻ ڏوهه ڪونهي، ڪو جرم ڪونهي. اسان جڏهن به حڪومت تي تنقيد ڪئي آهي، انهيءَ ۾ اسانجي نيت هميشه صاف رهي آهي، انهيءَ جو ثبوت سهڻي جا ايڊيٽوريل آهن، جن ۾ هميشه ٺوس حقيقتون ۽ مثال پيش ڪيا اٿئون. زندگي وانگر گندگي نه ڦهلائي اٿئون. تعميري تنقيد ڪئي اٿئون. اسانجي لاءِ لکن ٿا ته: حقارت ۽ نفرت ٿا ڦهلايون. پر سندن زندگي پڙهندڙن کي به خبر هوندي ته اِهي، آهي ئي آهن، جن اخلاق جون سڀئي پابنديون ٽوڙي، صحافتي آداب جو منهن ڪارو ڪري، ذوالفقار علي ڀٽي صاحب جي والده ماجده تي انتهائي گندا حملا ڪيا هئا ۽ جڏهن سندن پڙهندڙن ڏي لعنت ملامت ڪئي ته انهن ۾ ايتري اخلاقي جرئت نه ٿي، جو ڀٽي صاحب کان معافي گهرن، بلڪ انهن الله سائين کان

Gul Hayat Institute

معافي گهري. گاريون ڏيندڙ صاحب کي ۽ معافي الله سائين کان!

▲ تازو پاڪستان ۾ سربراهه ڪانفرنس ٿي، اِها ملڪ جي مفاد وٽان هئي. انهي ۾ هڪ حقيقت ـ بنگلا ديش کي به تسليم ڪيو ويو. سڄي دنيا انهيءَ ڪانفرنس جي تعريف ڪئي، پر انهن انهيءَ جي به خلاف لکيو. اِهي پاڻکي اسلام جا ٺيڪيدار ٿا سمجهن. ڪرنل قدافي جيڪو هڪ ڪٽر مسلمان آهي، انهن انهيءَ جي خلاف به لکيو. انهن موجوده حڪومت جي هر چڱي ڪم جي به مخالفت ڪئي، انهن جو ڪم رڳو مخالفت براءِ مخالفت ڪرڻ آهي. پوءِ به اِهي اسان لاءِ لکن ٿا ته اسين نفرت ڦهلائي رهيا هيون.

▲ اِهي بنگلاديش جهڙي حقيقت کي اڄتائين مڃڻ لاءِ تيار نٿا ٿين. لکن ٿا: ڪله تائين جيڪي غدار هئا (شيخ مجيب الرحمان وارا) اڄ اِهي پاڻ بڻجي ويا آهن. شيخ مجيب وارا نه ڪله غدار هئا نه اڄ آهن. آهي اسانجا پاڻ آهن. غدار ته اوهين آهيو، جيڪي پنجويهه سالن تائين غريب بنگالين جو استحصال ڪندا رهيا، انهن جو رت پيئندا رهيا، ۽ هاڻي انهن کي غدار ٿا سڏيو.

▲ اِهي، اِهو تاثر ڏيڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن ته حڪومت عوام جي دشمن آهي. عوام ويچارو سادو آهي، انهيءَ ڪري مجبور آهي. اسين انهن کي ٻڌائڻ ٿا چاهيون ته حڪومت عوام جي دشمن آهي يا دوست. پر عوام ايڏو سادو ڪونهي، جيڏو اوهان تاثر ڏيڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهيو. عوام جا حقيقي دشمن دراصل اوهين آهيو. پاڪستان جون جيڪي حزب اختلاف واريون جماعتون آهن، تن بدترين سياسي ڪردار جو مظاهرو ڪيو آهي. اوهان عوام کي ڪهڙا حق وٺي ڏنا آهن؟ عوام لاءِ ڪهڙي جدوجهد ڪري رهيا آهيو؟ اوهان فقط خدا واسطي جو وير پاڙي رهيا آهيو. جيڪڏهن اوهجو ڪردار بلند هجي ها، جيڪڏهن عوام جا اوهين هڏ ڏوکي هجو ها ته عوام اوهان سان گڏ هجي ها. عام اليڪشن ۾ عوام اوهانکي ٺڏي ڇڏيو. چاڪاڻ ته اوهان ڪڏهن به عوام سان سچا نه رهيا آهيو. نه فقط عام اليڪشن ۾، بلڪ انهيءَ ڪانپوءِ به جيڪي ضمني انتخاب ٿيا آهن، انهن ۾ به اوهان هميشه شڪست کاڌي،

Gul Hayat Institute

اوهان ۾ ايڏي اهليت ڪانهي جو عوام کي ذهن نشين ڪرايو ته اوهان سان ظلم ٿي رهيو آهي. ڀهرين اوهين پاڻکي سڌاريو، عوام کي اعتماد ۾ وٺو، پوءِ عوام فيصلو ڪري ته تعصبي اسين سنڌي آهيون، يا اوهان.

▲ اسانکي تعصبي، نفرت ڦهلائيندڙ سڏيو ٿا ته ٻلي پيا سڏيو، پر اوهانجي گندين حرڪتن ۽ منافقت کان پاڪستان جو ٻچو ٻچو واقف آهي.

سي. آءِ. ڊي ۽ مودودي جماعت

▲ ائين محسوس ٿو ٿئي ته پاڪستان ۾ حڪومت ته پيپلس پارٽي جي آهي، پر سي-آءِ-ڊي ڪاني تي حڪومت مودودي جماعت جي آهي. انهيءَ جو ڪليو مثال اِهو آهي ته جيڪي الزام مودودي جماعت ۽ سندس رسالا اسان سنڌين تي هڻندا آهن، اهي ئي الزام سي-آءِ-ڊي وارا اسانتي هڻندا آهن. مودودي پارٽي جا رسالا هميشه اهو پرچار ڪندا آهن، ته جيئي سنڌ جو نعرو هڻندڙ پاڪستان جا دشمن ۽ ڀارت جا ايجنٽ آهن. سي- آءِ- ڊي به اسان جي لاءِ اهو لکي ٿي ته اهي جيئي سنڌ وارا ڀارت جا ايجنٽ آهن. حالانڪ جيئي سنڌ هر سنڌيءَ جي روح جو آواز آهي. انهيءَ جي ڪٿي ڪيتري به مخالفت ڪن، پر جيئي سنڌ اسين سوريءَ تي به چونداسين. اسانجي جسم جي رت جي ڦڙي ڦڙي ۾ جيئي سنڌ سمايل آهي. اسين جيئي سنڌ چوڻ، مرڻ گهڙي تائين ڇڏي نٿا سگهون.

▲ تازو مودودي جي انهيءَ پرچي اِها ڳالهه اُڏائي آهي (هميشهوانگر) ته سنڌي رسالا ايترا جو نڪرڻ لڳا آهن، ۽ انهن ۾ ڀارت جي سنڌي اديبن جون لکڻيون به اچن ٿيون، اهو پئسو پڪ ڀارت وارن ڏنو هوندو. خود سي- آءِ- ڊي به اهڙيون ساڳيون رپورٽون ڏنيون آهن. ٻئي طرف اردو جي هر پرچي ۾، خاص ڪري ڊائجسٽن ۾ ڀارت جي هندو ڪهاڻيڪارن جون ڪهاڻيون هونديون آهن، فلمي پرچن ۾ ڀارت جي فلمن جون ڪهاڻيون ۽ تصويرون هونديون آهن. اهي ڪهاڻيون ۽ تصويرون انهن کي ڪٿان مليون، اهي ڀارت جا ايجنٽ

ڪونهن، باقي اسين آهيون!

▲ سي-آءِ-ڊي جي نظرن ۾ زيڊ- اي- مڱلري جا مضمون خطرناڪ ڪونهن. جنهن ۾ هو موجوده حڪومت جي خلاف باقاعده لکندو رهي ٿو. ٢٢ مارچ جي ’جنگ‘ اخبار ۾ پنهنجي مضمون ۾ هن پوري طرح اهو تاثر ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته ڀٽو صاحب هڪ ڊڪٽيٽر آهي ۽ هنجي رضامنديءَ ڪانسواءِ ڪو ڪم ٿئو ٿي سگهي. پي- پي جا ٻيا سڀ ميمبر فقط پتليون آهن. اها ساڳي ڳالهه جيڪڏهن اسين لکون ها ته، سي- آءِ- ڊي جي نظرن ۾ ڦاهيءَ جي قابل ٿيون ها. پر اردو ۾ لکيل مضمون آسماني صحيفي جي حيثيت رکي ٿو، انهيءَ جي خلاف لکڻ، معنيٰ اسلام ۽ نظريه پاڪستان جي خلاف لکڻ ٿيو.

▲ اسين حڪومت کي عرض ڪريون ٿا ته سي-آءِ-ڊي ۾ جيڪي مودودي جا چاڙتا آهن، انهن جي خلاف ڪارروائي ڪئي وڃي. اهي اوهانجا دشمن به آهن ته ملڪ جا به.

٤ مارچ-

▲ ٤- مارچ ائين لنگهي ويو، ڄڻ انهن ڏينهن ٤- مارچ جو ڏينهن اپريوئي ڪونه. سڄي سنڌ ۾ مانُ ميٺ رهي. حيدرآباد ۾ شاگردن جلسو ڪرڻ گهريو ته پوليس يونيورسٽيءَ (اولڊ ڪئمپس) کي گهيرو ڪري ويهي رهي.

▲ ذوالفقار علي ڀٽي صاحب حڪومت هٿ اچڻ کان اڳي ڪئين دفعي چيو هو ته: اسانجي حڪومت آئي ته اسين ٤- مارچ جو يادگار قائم ڪنداسين. عام موڪل ڪنداسين، سنڌي جوڌن سان ٿيلن ظلمن جو بدلو وٺنداسين. هاڻ ڀٽي صاحب جي حڪومت آئي آهي. ٤- مارچ جي يادگار جو سرڪاري طرح اعلان ٿيو، رقم رکي وئي، پر يادگار نه ٿهيو. هڪ سال موڪل ڏني هاڻ موڪل به بند ڪئي ويئي. ٤- مارچ تي جلسو به ڪرڻ نه ڏنو ويو. ڪڏانهن ويا ڀٽي سان جا واعدا؟

جئي سنڌ- جئي سنڌي ٻولي

—طارق اشرف

دائرو
سرٽيفڪيٽ
روح جا ريلا
هي پريم (آڳاٽو ادب)
واپسي (هندي ڪهاڻي)
مرد ۽ پيار (فرانسسي ڪهاڻي)
آرنومس (جپاني ڪهاڻي)

ڪهاڻيون

آغا سليم
نجم عباسي
خليل قاضي
آسانند مامتوراء
اوشاپرگهودا

وليرام ولڀ
پيري لوئي

لياقت علي آغا
ريو نوسوڪي اڪوتا گاوا

قادر بخش ميمڻ

Gul Hayat Institute

شاهه لطيف

▲ شاهه عبداللطيف ڀٽائي نه فقط سنڌ، بلڪ دنيا جي عظيم شاعرن مان آهي. ۽ ادب جي محققن اها ڳالهه ثابت ڪئي آهي. پر ڪيڏي نه ڏک جي ڳالهه آهي ته انهيءَ شاهه جي ورسيءَ جي موڪل فقط حيدرآباد ضلعي ۾ ٿيندي آهي. ڄڻ ته شاهه فقط حيدرآباد لاءِ شاعر هو. شاهه هر سنڌيءَ جي دل جي ڌڙڪڻ آهي. هر سنڌيءَ وٽ قرآن کانپوءِ شاه جي رسالي جي عزت آهي. ۽ انهيءَ شاه سان ايتري ذيادتي! اها شاه سان نه، بلڪ سنڌين سان ذيادتي آهي. اقبال جي موڪل سڄي پاڪستان ۾ ٿيندي آهي. ۽ هن دفعي ته اعلان ٿيو آهي ته انتهائي شان مان سان اقبال جي ورسي ملهائي ويندي. اسين ڪونه ٿا چئون ته اقبال جي موڪل نه ڪريو، يا ڌڻهن شان مان سان نه ملهايو، ڀل ڀيا ملهايو. پر اسان سنڌين سان اِهو ظلم ڇو؟ شاه جي ورسيءَ تي عام موڪل سان اردوءَ تي ته ڪو اثر نٿو پوي ڪنهنجي حق تلفي نٿي ٿئي. اسين ڪونه ٿا چئون ته سڄي پاڪستان ۾ موڪل ڪيو. شاهه اسانجو آهي، سنڌ جو آهي، ساري سنڌ ۾ ته موڪل ڪريو.

▲ ايوب سنڌين جو دشمن هو، ته به شاهه صاحب جي ايڏي عزت هئس جو هڪ دفعي ورسيءَ تي پاڻ آيو، ۽ پوءِ هميشه گورنر ايندو هو. ۽ ورسيءَ جي ڪاروائي سڌو سنئون ريڊيو تان پيش ڪبي هئي، پر هاڻ فقط ڪلاڪ اڌ جو پروگرام پيش ٿيندو آهي سو به سڌو سنئون نه ۽ نه ٽي-وي شاهه لاءِ ڪلاڪ اڌ جو وقت ڪڍي سگهي ٿي. جنهن حالت ۾ پنجاب جي عوامي ميلي ۽ پيرن، فقيرن جو به تفصيل سان پروگرام پيش ٿيندو آهي. اها ذيادتي نيٺ ڪڏهن ختم ٿيندي؟

ـــ ط ـــ ا

آغا سليم

دائرو

زرينه گهنگرو ٻڌڻ لڳي ته هنجا مُرا ڏُکڻ لڳا. گذريل رات، هوءَ ساري رات نچي هئي، ساري رات گهنگرو ڇمڪايا هئائين. انهن گهنگرن هنجي پنهي پيرن جي مُرن ۾ اهڙا لڪل زخم ڏيئي ڇڏيا هئا، جيڪي ٻاهران ته نظر نٿي آيا، پر اندر ئي اندر ٿي ڏکيا. هينئر هوءَ گهنگرو ٻڌڻ لڳي ته هنجي مُرن جا لڪل زخم ڏکي پيا. انهن گهنگرن هنجي روح ۾ به اهڙائي لڪل زخم ڏنا هئا. گهرا ۽ اندر ئي اندر ناسور وانگر وکهرندڙ ۽ ڏکندڙ! پر ڪنهن به هنجي روح جي انهن زخمن کي نه ڏٺو هو. هن پاڻ به پنهنجي روح جي انهن زخمن کي نه ڏٺو هو. پهريون دفعو رشيد هنکي انهن زخمن جو احساس ڏياريو هو. پهريون دفعو هنکي انهن زخمن ۾ سور محسوس ٿيو هو ۽ پهريون دفعو هنکي محسوس ٿيو هو ته رشيد جون ڳالهيون اهڙا ڦها هيون، جيڪي سندس روح جا زخم ڇٽائي رهيون هيون. پر هنجا زخم ڇٽڻ جا نه هئا. انهن زخمن کي ڇٽائڻ جو رشيد هنکي جيڪو علاج ڏسيو هو، اهو هنجي وس ۾ نه هو.

رشيد هن وٽ تماشبين ٿي آيو هو. سنهون ۽ قداور، سهڻا ۽ وڻندڙ روش، ڪڻڪاڻن رنگ، وڏا ۽ اڀا وار. بت تي کاڌيءَ جو جوڙو، پيرن ۾ چمپل، جهڙو ڪنهن سماج-سڌار نموني جي ناول جو هيرو! هو يڪ ٽڪ هن ڏانهن ڏسي رهيو هو. هن لاءِ اها ڪا نئين ڳالهه نه هئي. سڀ تماشبين هن ڏانهن ڏسندا هئا، سندن نظرون هنجي سنڌ سنڌ ۾ سيل ڪيئنديون هيون. چچڙيءَ وانگر سندس انگ انگ ۾ چنبا ڪوڙي چنبڙي پونديون هيون. پر هنجي نهارڻ جو نمونو ئي ٻيو هو. هنجي نهار ائين هئي ڄڻ سندس سنڌ سنڌ کي اورانگهي، سندس روح کي ڇهي رهيو هو. هنجون ڳالهيون

بہ گهڙيون نہ عجيب هيون. وڻندڙ، مٺيون، راحت ڏيندڙ پر ساڳي وقت سنهون سنهون سور جاڳائيندڙ. هن پنهنجي ڳالهين سان هنکي، هنجي روح جي زخمن جو احساس ڏياريو هو، هنجي روح جي لڪل زخمن تان ڪرونڊڙيون لاٿيون هيون. هنجي ماءُ زيبو پائيءَ کي تہ هو ڏني نہ وڻندو هو. هن بازار ۾ رشيد جهڙا سچيا، بکيا ۽ ڏکيا انسان ڪنهنکي ڪيئن وڻندا! ان ڏينهن هنجي ماءُ هنکي بيعزتو ڪري ڪڍيو هو ۽ هو چئي ويو هو تہ هو وري هتي پير نہ پائيندو. پر هنکي پڪ هئي تہ هو ضرور ايندو، پنهنجي ڳالهين مان هنجي زخمن تي پها رکندو.

هن گهنگرو ٻڌا، سڌي تي بيٺي ۽ نظرون ڦيرائي سامهون طول ويهاڻن کي ٽيڪ ڏيئي ويٺل تماشبينن کي ڏسڻ لڳي. سڀ هن ڏانهن ڏسي رهيا هئا. هنن جون اکيون چڻ ڪاسائيءَ جون ڪاتيون هيون جن سان ڪاسائي، تازي، ڳاڙهي ۽ هٿن ۾ ترڪندڙ ۽ ڦڙڪندڙ گوشت جون ٻوٽيون ٻوٽيون ڪندو آهي. هنن جون اکيون ڳجهون هيون، جيڪي هن جون ٻوٽيون چڻڻ ۽ پٽڻ لاءِ، هنجي جسم جي جيٺري جاڳندي ديوتا تـي لامارا ڏيئـي رهيون هيون .... استاد طبلي تـي هٿ هنيون ۽ بي اختيار هنجا گهنگرو چمڪي پيا. گهنگرن جي چمڪڻ سان هنجي سُرن ۾ سور ٿيڻ لڳو، پر تہ بہ هوءَ گهنگرو چمڪائيندي رهي، ماپيل توريل انداز سان بت کي ورائيندي رهي. ڪڏهين سندس بت پڪل ميوي سان جهنجهيل ٽاريءَ وانگر جهڪي تي آيو ۽ ڪڏهين ڪمان وانگر ڪشجي ٿي ويو، جنهن مان سندس جوانيءَ جا تـاٽيل تير، چٿڻ ڪانسواءِ، ڏسڻ وارن جي سيني جي آرپار هليا ٿي ويا آخري ڦيري پائي هوءَ گوڏو کوڙي هڪڙي تماشبين جي سامهون ٿي ويٺي ۽ هٿن کي ناٽ جي انداز ۾ ورائي ڳائڻ لڳي.

تنهنجي رمز سهٹا مان ڇا سمجهان، آسان بہ آ، دشوار بہ آ،
تنهنجي واعدي تي اعتبار ڪهڙو، اقرار بہ آ، انڪار بہ آ.

سندس ناز، انداز ۽ آواز جي مَنڊَ سامهون ويٺل تماشبين کـي مَنڊِي ڇڏيو. هن يڪدم ڪيسي ۾ هٿ وڌو ۽ پنجاهہ جو نئون

Gul Hayat Institute

نڪورو ۽ ڪڙڪندڙ نوٽ ڪڍي هن ڏانهن وڌايائين.... هوءَ نوٽ کي ڏنو اڻ ڏٺو ڪري پنهنجي ناز، انداز ۽ آواز جو منڊ منڊيندي رهي ۽ پوءِ محبوبانه بي نيازيءَ سان هٿ وڌائي، نوٽ کي ڏسي ۽ وچين آگر ۾ ڦاسائي، هوءَ اٿي بيٺي ۽ جيئن ئي پٺتي ڦري ته رشيد تي هنجي نظر پئي ۽ رشيد کي ڏسي هوءَ اتيئي ڄمي بيهي رهي. رشيد سامهون واري دروازي تي ٽيڪ ڏيئي بيٺو مرڪي رهيو هو. رشيد جي مرڪ ۾ طنز ڀريل هئي ۽ هنکي ائين لڳو، ڄڻ رشيد هن تي ٺٺولي ڪري رهيو هو. هنجي هٿ ۾ جهليل پنجاه جو نوٽ ڏڪيو، ڪنبيو ۽ پوءِ هٿ مان ڇڏائجي پٽ تي ڪري پيو. هوءَ يڪدم مڙي ۽ ڇير ڇمڪائيندي اندرين ڪمري ۾ هلي وئي.

تماشبينن پهرين رشيد ڏانهن نهاريو ۽ پوءِ زيبو بائيءَ ڏانهن نهارڻ لڳا. زيبو بائيءَ جون اکيون رشيد ۾ کتل هيون ۽ سندس اکين ۽ منهن ۾ ڪاوڙ هئي. هن پاندان پاسيرو ڪري رکيو ۽ پنهنجي ڪاوڙ کي لڪائي، آواز ۾ نرمي ۽ ميٺاج ڀري هن تماشبينن کي چيو، ”معاف ڪجو. اڄ زرينه جي طبيعت ٺيڪ نه آهي. ساري رات مجرو ڪيو اٿئين، اڄ ڪجهه ٿڪل آهي.“

تماشبين زيبو بائيءَ جي ڳالهه مان آئي وڃڻ جو اشارو سمجهي ويا. ٻي ڪنهن بائيءَ جو ڪوٺو هجي ها ته اهڙي وقت تي فساد ٿي پوي ها، پر زيبو بائي رک رکاءَ واري عورت هئي. ساري بازار ۾ سندس عزت هئي، جهڙو تهڙو تماشبين ته سندس ڪوٺي جي چائنٺ اورانگهي نه سگهندو هو. هن وٽ هميشه شريف ۽ خانداني امير ايندا هئا. پوءِ ڀلائي تماشبين جي هڪڙي گفتي مان هوءَ ڪيس سڃاڻي وٺندي هئي ۽ اهڙو رويو اختيار ڪندي هئي، جو وري هو سندس ڪوٺي تي پير نه رکندو هو. هوءَ تماشبينن کي عزت ڏيئي ۽ هنن کان عزت وٺي ڄاڻندي هئي.... زيبو بائيءَ جو اشارو سمجهي، سڀ تماشبين اٿي بيٺا ۽ هڪ هڪ ٿي ٻاهر نڪرڻ لڳا. ڪنهن در کي ٽيڪ ڏيئي بيٺل رشيد ڏانهن خارن مان ٿي نهاريو ته ڪنهن ٺوڪ ڀريءَ مرڪ سان ٿي نهاريو. جڏهين تماشبين ۽ سازندا هليا ويا ۽ پڙ پالهو ٿيو ته زيبو بائيءَ جي سموري ڪاوڙ

اُيري آئي پر هن شرافت کي هٿن مان وڃڻ نه ڏنو. بيٺل ۽ بردباد آواز ۾ پڇيائين، ”ڇو آيو آهين؟“

رشيد هنجي سوال کي نظرانداز ڪري اڳتي وڌيو ۽ زرينه جي هٿ مان ڇڏائجي پٽ تي ڪريل نئين نڪوري ۽ ڪڙڪندڙ پنجاهه جي نوٽ کي هٿ ۾ کڻي، نوٽ ڏانهن نهاريندي چيائين، ”دڪان ڦٽائڻ لاءِ معافي ٿو گهران.“

رشيد جي آواز ۾ لڪل طنز زيبو بائيءَ کي چيڙائي ڇڏيو ۽ سندس آواز تکو ٿي ويو.

”مان پڇان ٿي ته هتي ڇو آيو آهين؟“

”دڪاندار خريدار کان اهو نه پڇندو آهي ته ڇو آيو آهين. پر اهو پڇندو آهي ته ڇا کپيئي.“

رشيد جو جواب ٻڌي زيبو بائيءَ جي هٿ مان وضعداريءَ جو پلئه ڇڏائجي ويو ۽ هن حاڪماڻي انداز سان چيو، ”هتان هليو وڃ نه ته....“

”نه ته ان ڏينهن وانگر بيعزتو ڪري ڪيندينءَ ’اڻيڻءَ ني‘“

رشيد هنجي ڳالهه کي اڌ ۾ ڪٽي ڏاڍي ڌيرج ۽ تحمل سان هنجو جملو پورو ڪيو. ”زيبو بائي، ان ڏينهن مان تو وٽ خلوص جي دولت کڻي آيو هئس. پر خلوص، همدردي ۽ سچائي اهڙا کوٽا سڪا آهن، جيڪي تنهنجي دڪان تي نه هلندا آهن. انڪري تو مونکي سچو ۽ سڙيو سمجهي گهران ڪيڏي ڇڏيو هو. پر اڄ.... اڄ منهنجي کيسي ۾ دولت آهي. اڄ دنيا جي ڪا طاقت مونکي هتان ڪيڏي نٿي سگهي. هو اڳتي وڌي ديهاڻي تي ويٺو ۽ پلٿي هڻي، شاهاڻي انداز سان چيائين، ”مجري جو بندوبست ڪيو وڃي، اڄ اسين مجرو ڏسنداسين.“

”تڏهين اڄ تون تماشبين ٿي آيو آهين؟“

”اسين سڀ تماشبين آهيون ۽ هڪ ٻئي جو تماشو ٿا ڏسون.“

”آخر تون چاهين ڇا ٿو؟“ زيبو بائيءَ جي آواز مان هلڪي بي وسي ٿي جهلڪي. رشيد ٽپ ڏيئي اُٿيو ۽ هنجي ويجهو اچي، اکيون هنجي اکين ۾ پائي چوڻ لڳو، ”تو کي چڱيءَ طرح خبر

آهي ته مان ڇا ٿو چاهيان."

"جيڪو تون چاهين ٿو سو ناممڪن آهي." زيبو ٻائيءَ جي آواز ۾ سختي اچي وئي ۽ سندس ڪنڌ آڪڙجي ويو جنهن مان سندس ارادي جي پختگي ٿي ظاهر ٿي.

"دولت جي آڏو ڪابه ڳالهه ناممڪن نه آهي." رشيد به ساڳي ارادي جي پختگيءَ سان وراڻيو. "تون دڪاندار آهين. تنهنجو ڪم آهي اگهه ٻڌائڻ. مان خريدار آهيان. منهنجو ڪم آهي اگهه چڪائڻ. ٻڌاءِ گهڻو وٺنديءَ."

"زرينه منهنجي زندگيءَ جي آخري موڙي آهي ۽ ڪوبه دڪاندار پنهنجي آخري موڙي نه وڪڻندو آهي."

"تون زرينه کي آخري موڙي سمجهي، ان موڙيءَ کي واپار ۾ سيڙائي، پئسا ڪمائڻ ٿي چاهين ۽ مان هنکي پنهنجي عزت بنائڻ ٿو چاهيان."

"منهنجو فيصلو تون ٻڌي چڪو آهين." زيبو ٻائيءَ جو جواب ٻڌي رشيد يڪدم پنهنجو لهجو مٽايو ۽ آواز ۾ درد ڀري ڊرامائي انداز سان چيائين.

"زيبو ٻائي، مائرون ته ڌين کي خوشبختيءَ جون لوليون ڏينديون آهن. سُکن سان ڪري ڌئين کي سهاڳڻيون ٻڻائينديون آهن. تون ڪهڙي ماءُ آهين جو پنهنجي لوليءَ کي ڇير پارائي ٿي نچائين، پنهنجي ڌيءَ جي سهاڳ جو ڪاروبار ٿي ڪرين."

"اسانجون ڌيئرون هر رات سهاڳڻيون بڻجي سمهنديون آهن، ۽ صبح جو ڏهاڳڻيون ٿي اٿنديون آهن." زيبو ٻائيءَ برف جهڙي ٿڌي لهجي ۾ جواب ڏنو. رشيد پنهنجي آواز ۾ وڌيڪ درد ڀري، آواز کي وڌيڪ ڊرامائي ٻڻائيندي چيو:

"ٿورو سوچ ته سهي ته سڀاڻي جڏهين زرينه کان حسن ۽ جواني کسجي ويندي تڏهين ڇا ٿيندو."

"تڏهين هنجي جواني هنجي ڌيءَ جي روپ ۾ ٽڙندي، پوءِ هوءَ مون وانگر پنهنجي ڌيءَ جي حسن ۽ جوانيءَ جو ڪاروبار ڪندي ۽ اهو چڪر ائين ئي هلندو رهندو."

Gul Hayat Institute

”مان هنکي ان چکر مان ڪڍڻ ٿو چاهيان.“

”اهو ناممڪن آهي.“

زيبو ٻائيءَ جي جواب سان هنجي دل ۾ ٻرندڙ اميد جو آخري ڏيئو به وسامڻ لڳو، هن پنهنجي ترڪش جو آخري تير استعمال ڪيو.

”مون سمجهيو هو ته تنهنجي ماءُ اڃان مئي نه آهي. تنهنجي دل جي ڪنهن نه ڪنهن ڪنڊ ۾ اها تمنا ضرور جيئري هوندي ته تنهنجي ڌيءَ ڪنهن گهر جي عزت ٿئي، اڄ مونکي پڪ ٿي ته تون نه ماءُ آهين ۽ نه عورت، تون صرف رنڍي آهين.“

”نڪري وڃ.“ زيبو ٻائيءَ دانهن ڪئي. هنجو آواز ڪاوڙ جي شدت کان ڏڪي رهيو هو. سندس منهن ڳاڙهو ٿي ويو هو ۽ سندس ساهه نڪا تڪا کڄي رهيا هئا. رشيد جي وارَ آٿو اثر ڪيو ۽ زيبو تي ٿيل ردِ عمل کي ڏسي هنجي اميد جو ٽمڪندڙ ڏيئو به وسامي ويو. هو اٿيو ۽ ڪون ڪٿندو ٻاهرين در ڏانهن وڌيو. در وٽ پهچي ڪنڌ ڦيري زيبوءَ ڏانهن نهاريائين. هڪ دفعو وري هنجي دل ۾ اميد ڪر کنيو، هو پنتي موٽيو ۽ زيبوءَ جي ويجهو اچي ڏاڍي ڏکويل انداز سان چيائين:

”مان وڃان ٿو ۽ وعدو ٿو ڪريان ته وري ڪڏهين به موٽي نه ايندس. مون ۽ زرينه هڪ ٻئي سان پيار ڪيو آهي. پيار ڪندڙ دلين کي هميشه لاءِ جدا ڪرڻ کان اڳ، رڳو هڪڙو دفعو اجازت ڏي ته مان آخري دفعو هن سان اڪيلائيءَ ۾ ملان ۽ هن کان موڪلايان.“

زيبو ٻائيءَ ڪو جواب نه ڏنو. رشيد کي يقين ٿي ويو ته هنجي آواز جي نماڻائيءَ ۽ ڏک هن تـــي ضرور اثر ڪيو هوندو.

”ڇا اها آخري ملاقات هوندي.“

”ها، مان واعدو ٿو ڪريان ته وري زرينه سان نه ملندس.“

”پوءِ ڀلي وڃي ملينس.“

”مهرباني. زيبو ٻائي.“

رشيد يڪدم پنتي مڙيو ۽ تکيون تکيون وکون کڻندو

اندرين ڪمري ۾ هليو ويو.

اندرين ڪمري ۾ زرينه پلنگ تي ڪنڌ جهڪائي ويٺي هئي. رشيد جي پيرن جو آواز ٻڌي هن جهڪيل ڪنڌ مٿي ڪنيو ۽ رشيد ڏانهن نهارڻ لڳي. رشيد به زرينه کي ڏسي ڪمري جي در وٽ بيهي رهيو ۽ زرينه ڏانهن نهارڻ لڳو. اوچتو زرينه اوڇنگار ڏني ۽ مونن ۾ منهن وجهي روئڻ لڳي. رشيد اتي ئي بيٺو رهيو. هن ننڍيون ننڍيون وکون کنيون ۽ پلنگ جي پيرانديءَ واري ٽيڪ تي هٿ رکي ساڳئي ڊرامائي انداز سان چوڻ لڳو، ”اهي لڙڪ اڃان نه هار زرينه، اهي لڙڪ ان وقت لاءِ سانڍي رک، جڏهين تنهنجي ڳلن تي ٽڙيل جوانيءَ جا گلاب ڪومائجي ويندا. جڏهين تنهنجيون بانوريون سانوريون اکيون ڏرا ڏيئي وينديون. جڏهين تنهنجي ڪنول وانگر ٽڙيل چهرو ڪومائجي ويندو، ۽ ان تي وقت جو ڪريٽڙو گنهجن جو بدصورت ۽ ڀوائتو چار آڏي ڇڏيندو. ان وقت انهن لڙڪن ڪانسواءِ تنهنجو ڪو ساٿي نه هوندو.“ رشيد جي ڳالهه ٻڌي هوءَ ڦڪي پئي. مونن مان منهن مٿي ڪري ڪنهن افساني ۾ پڙهيل جملو ورجايائين، ”ڇا تون منهنجا ڦٽ ڇٽائڻ نه پر ڏڪائڻ آيو آهين.“

”مونکي غلط نه سمجهه زرينه.“ رشيد هنجي پرسان پلنگ تي وهندي چيو، ”تون منهنجي محبت آهين، عزت آهين، مان توکي ڇير پائي نچندو ڏسي نٿو سگهان. ان ڏينهن تنهنجي ماءُ مونکي بيعزتو ڪري ڪڍيو هو. ۽ ان ڏينهن مون پڪو ارادو ڪيو هو ته وري ڪڏهين به هتي نه ايندس، پر اڄ دل هٿان مجبور ٿي وري تنهنجي در جي چائنٺ تي سوالي ٿي جهول جهلي بيٺو آهيان.“

”مون ته پنهنجو سڀ ڪجهه توکي ڏيئي ڇڏيو آهي.“

”تو ته مونکي پنهنجو سڀ ڪجهه ڏنو آهي، پر ته به ائين ٿو سمجهان، ڄڻ اڃان منهنجي جهولي خالي آهي اندر ۾ اهڙي اڃ آهي جو پيئان ٿو ته به نٿو ڍاپان. زرينه، مان چاهيان ٿو ته تون دڪان جو سينگار نه ٿين، پر منهنجي گهر جي عزت ٿين. اسين ٻئي گڏجي هڪڙو گهر اڏيون، جنهن گهر جي اڱڻ ۾ تنهنجي ڇهري جو

چنڊ چمڪندو رهي، تنهنجي مرڪ جي باک ڦٽندي رهي. مان تڏجي گهر ۾ پير پايان، تون مرڪي مونڏانهن نهارين ۽ منهنجي زندگيءَ جا سپيئي تڏڪ، سموريون ڪوڙايون لهي وڃن."

"منهنجي دل به چوي ٿي ته هن گندگيءَ مان نڪران پر ا.ان...."

"جڏهن ماءُ ڏيءَ کي ويڪاءُ مال سمجهي روز هن ته ي واڪ ڏياري، ان ماءُ جي ڪري تون منهنجي محبت ۽ شريفاڻي زندگيءَ کي ٿي نڪرائين." رشيد زرينه جي ڳالهه اڌ ۾ ڪٽي ٿپ ڏيئي اٿي بيٺو ۽ جوش ۾ چيائين، "زرينه جي واقعي توکي مونسان محبت آهي ۽ جي واقعي تون هن گندگيءَ مان نڪري شريفاڻي زندگي گذارڻ ٿي چاهين، ته پوءِ اج رات هلي اچجان ۽ مان پين ڪان ٿمن لڳي تائين اسٽيشن تي تنهنجو انتظار ڪندس." آخري اکر چئي هو در ڏانهن وڌيو ۽ تڪا تڪا قدم کڻندو ٻاهر نڪري ويو.

رات جو ڏيڍ لڳي زرينه بيگ کڻين ۽ پير پير ۾ کڻندي پنهنجي ڪمري مان نڪري ٻاهرين ڪمري ۾ اچي بيٺي. ڪمري ۾ ٻاٽ اونداهي چانيل هئي. ان ڪمري ۾ مجرو ٿيندو هو ۽ رات جو جڏهن سيٺي وڃندي هئي، تماشبين هليا ويندا هئا، تڏهن هنجي ماءُ ساز ۽ طول ويهاڻا پاسيرا رکي، در جي پرسان کٽ وجهي سمهندي هئي. هينئر به ماڙس در جي پرسان کٽ تي ستل هئي ۽ هنکي ڊپ هو ته متان ماڙس سندس پيرن جي آواز، يا در کولڻ جي کڙڪي تي جاڳي نه پوي، هوءَ ڌڙڪندڙ دل سان اونداهيءَ ۾ اندازي سان پير کڻندي اڳتي وڌي. ماءُ جي کٽ وٽ پهتي تهنجي دل ايتري ته زور سان ڌڙڪڻ لڳي جو هنکي پڪ ٿي وئي ته سندس دل جي دهڪيڄجي آواز تي ماڙس جاڳيپوندي... کٽ وٽان لنگهي هوءَ در وٽ پهتي ته اوچتو ڪمري جي بتي ٻري پئي، هنکان ذري گهٽ رڙ نڪري وئي. هن ڇرڪي ڦري ڏٺو. سامهون

Gul Hayat Institute

سندس ماءُ بيٺي هئي.

”امڙ پيڪاڻو گهر ڇڏڻ کان اڳ ماءُ سان ملي ته وڃ.“

هنجي هٿ مان بيگ ڇڏائجي وئي ۽ هو ڊوڙندي ماءُ جي سيني سان اچي لڳي ۽ اوڇنگارون ڏيئي روئڻ لڳي. ماڻس سندس مٿي تي هٿ ڦيريندي چيو.

”شل سکين رهين، سدا سهاڳڻ رهين. ڪهڙي ماءُ آهي جيڪا پنهنجي ڌيءَ جي سهاڳڻ ٿيڻ ۾ آرهي ٿيندي. پر ڌيءَ اسانجي زندگيءَ جي ٻيڙي جنهن ڪُن ۾ ڦاٿل آهي تنهن مان ڪڏهين به نڪري نٿي سگهي، اسان دُڪان جو سينگار ته ٿي سگهون ٿا پر گهر جي عزت ٿي نٿا سگهون.“

”امان رشيد مونسان واعدو ڪيو آهي ته هو مونکي پنهنجي گهر جي عزت بڻائيندو.“

”هر عورت پنهنجي جيءَ ۾ جاءِ جوڙيندي آهي ۽ ان جاءِ جي ڳولا ۾ ساري حياتي رُلندي آهي. مون به پنهنجي جيءَ ۾ جاءِ جوڙي هئي ۽ ان جاءِ جي ڳولا ۾ تو وانگر اڌيءَ رات جو گهران نڪتي هيس، مون به تو وانگر ڪنهنجي واعدن تي ويساهه ڪيو هو پر مونسان ويساهه گهاتي ٿي ۽ مان رُلي رُلي ڌڪا ٿاٻا کائي واپس موٽي آيس.“

”امان، رشيد اهڙو نه آهي. هو مونسان ڪڏهين به ويساهه گهاتي نه ڪندو.“

”هيءَ دنيا ڪوڙ جي بازا آهي، جتي واعدن ۽ ويساهن سان ڪوڙ جو ڪاروبار هلندو آهي.“

”امان ....“

”مان توکي جهليان نٿي ڌيءَ، مان ته چاهيان ٿي ته شرنايون وڄائي پنهنجي ڌيءَ جي شادي ڪريان. تنهنجيون سرتيون سهرا ڳائن ۽ تون ڪنوار ٿي، پنهنجي گهوٽ جي پڳ جي ڇانوَ ۾ پيڪاڻي گهر جي چائنٺ ٽپين. پر اسانجي ته ڇڄ به اُئين نڪرندي آهي، ڇڻ ميت پئي نڪري وڃ ڌيءَ، دير ٿيندي هوندءِ، گهوٽهين انتظار ڪندو هوندو. پيو ڏاج ته ڏيئي نٿي سگهانءِ، هي ويهين هزارين

Gul Hayat Institute

جو چيڪ اٿيئي شايد وقت نا وقت تي ڪم اچي وڃيئي."
"امان.... !" هنجي دل جي اٿاه اونهاين مان آواز نڪتو ۽ هن وري ماءُ کي ڳرانڊي پاتي ۽ وري سندس اکين مان لڙڪ وهڻ لڳا.

زرينه پلاسٽڪ جا رنگ برنگي گل، گلدان ۾ سجايا ۽ پوء گلن مٿان ڪنڌ جهڪائي، اونهون ساه کڻي چيائين:
"جنهن گل ۾ خوشبوء نه هجي، اهو گل ئي ڪهڙو. گلدانن ۾ پلاسٽڪ جا گل سجائي، ماڻهو ڪيئن نه پنهنجو پاڻکي دوکو ٿو ڏي."
رشيد پريان سوٽ بوٽ پائي صوفي تي ويٺو هو. سندس منهن مان اندر جي اڻتڻ تي بکي، زرينه جي ڳالهه ٻڌي هن ٿڌو ساه کنيو ۽ ڪنڌ صوفي جي ٽيڪ تي رکي، ڇت ڏانهن نهاريندي چيائين:
"تمناؤن ۽ خواب به پلاسٽڪ جا گل آهن، جنکي ماڻهو پنهنجي دل جي گلدان ۾ سجائيندو آهي."
رشيد جي آواز مان ٻکنڊڙ ڏک ۽ مايوسيءَ کي محسوس ڪري زرينه هن ڏانهن نهاريو ۽ پوء ساڙهيءَ جا پلاو سنڀاليندي رشيد جي پٺيان بيٺي ۽ ٻئي هٿ صوفي تي رکي، رشيد جي مٿان جهڪي منهن هنجي منهن جي ويجهو آڻي چيائين:
"رشيد، تون اسانجي تمنائن ۽ خوابن کي پلاسٽڪ جا گل ٿو سڏين؟"
"ها زرينه، منهنجون اميدون ۽ منهنجا خواب منهنجي دل جي گلدان ۾ سجايل پلاسٽڪ جا گل آهن، جن ۾ ڪا خوشبوء ڪانهي. ڪڏهين ڪڏهين ته اهي گل ڪنڊا ٿي منهنجي هنيانءَ ۾ چڀندا آهن. مون خواب ڏٺا هئا ته توسان شادي ڪندس، نوڪري ڪندس ۽ ٻئي گڏجي آدم ۽ هوا وانگر پنهنجي جنت آڏيندا سين. اسانجي شاديءَ کي ٻه مهينا ٿي ويا آهن. ٻن مهينن کان هن هوٽل ۾ رهيا پيا آهيون ۽ ٻن مهينن کان تنهنجي ٽڪرن تي پلجي رهيو

Gul Hayat Institute

آهيان.“

رشيد جي آخري اکرن هنکي ڏکوئي ڇڏيو. ڏاڍي ڏکويل آواز ۾ چيائين، ”ڇا تون مونکي ڌاريون ٿو سمجهين جو اهڙا اکر ٿو واتان ڪڍين. مان تنهنجي آهيان، منهنجو سڀڪجهه تنهنجو آهي. پريشان نه ٿيءُ، دل نه لاه، نوڪري به ملي ويندي.“

”عورت ماضيءَ ۾ جيئندي آهي ۽ مرد مستقبل ۾ جيئندو آهي. منهنجو مستقبل ڇا آهي. اهوئي نه، ته ساري زندگي، تنهنجي پئسن تي گذاريان ۽ جڏهين تنهنجا پئسا ختم ٿي وڃن، تڏهين ڪا معمولي نوڪري ڪري پيٽ هزارين ۽ لکين انسانن وانگر گمنام ۽ نهايت ئي غير اهم زندگي گذاريان. نه مان اهڙي زندگي نه گذاريندس. مان پنهنجو آئينده اڏڻ ٿو چاهيان. پنهنجي مستقبل لاءِ ڪجهه نه ڪجهه ڪرڻ ٿو چاهيان. ڪجهه ڏينهن اڳ دوستن جي صلاح سان لکين روپين جي ٺيڪي جو ٽينڊر ڀريو هوم. اهو ٽينڊر پاس ٿي ويو آهي. ٻن ٽن ڏينهن ۾ ڪم شروع ڪرڻو آهي. پر مون وٽ پائي به ڪانهي.“

”پريشان ڇو ٿو ٿين، الله سڀ چڱي ڪندو. گهڻا پئسا گهرجنئي.“

”لکن جو ڪم آهي، گهٽ ۾ گهٽ اڌ منو لک ته هجي جو ڪم شروع ڪري سگهان. پوءِ بل ملڻ شروع ٿي ويندو ۽ ڪم پيو هلندو.“

”ايترا پئسا مونوٽ ٿي ويندا. پنجويهه هزار بئنڪ ۾ آهن. ويهين هزارين جو امان چيڪ ڏنو هو. پيا زيور آهن، تون زيور وڪڻي بئنڪ مان پئسا ڪيرائي پنهنجي نالي بئنڪ ۾ رکراءِ ته جيئن ڪم ۾ هٿ نه منجهيئي.“

”زرينه، مان مرد آهيان. مرد زالن کي زيور پارائيندا آهن. زالن جا زيور لاهيندا نه آهن.“

”تو مونکي شرافت جو زيور پارايو آهي، آهو زيور نه لاهجان. ان زيور ڪانسواءِ مونکي پيو ڪوبه زيور نه گهرجي.“

رشيد انڪار ڪندو رهيو ۽ زرينه کيس مجائيندي رهي.

آخر زرينہ جي گهڻي آزي نيزاريءَ کانپوءِ رشيد سندس زيور ۽ پئسا وٺڻ لاءِ راضي ٿي ويو. زرينہ هنڪي زيورن جي پيٽي ۽ پئسن جو چيڪ آڏي ڏنو. رشيد چيڪ ۽ زيور وٺي زرينہ کان موڪلائي گهر مان نڪتو ۽ زرينہ صوفي تي آهلي ايندڙ خوشين جي خوابن ۾ گم ٿي وئي.

صبح جو سوير در کڙڪيو، زيبو بائيءَ اٿي در کوليو تہ هن کان دانهن نڪري وئي. هنجي سامهون زرينہ بيٺي هئي.

”زرينہ تون! تون هتي ڪيئن.“

زرينہ يڪدم اڳتي وڌي، ماءُ جي سيني سان اچي لڳي ۽ اوچنگارون ڏيئي رئڻ لڳي، زيبو ڏيءَ کي پاڪر ۾ جهليو ۽ کيس سهارو ڏيئي اندر وٺي آئي.

” ڇا ٿيو ڌيءَ.“

”ڪجهہ نہ امان. مان رستو ڀلجي وئي هيس. هينئر رلي رلي پنهنجي منزل تي موٽي آئي آهيان.“

” رشيد ڪيڏانهن ويو؟“

”هو پنهجي منزل ڏانهن موٽي ويو ۽ مان پنهنجي منزل ڏانهن موٽي آئي آهيان. تو چيو هو نہ تہ: هيءَ دنيا ڪوڙ جي بازار آهي جنهن ۾ واعدن ۽ ويساهن سان ڪوڙ جو ڪاروبار ٿيندو آهي. هوبہ وڻجارو هو ۽ وڻج واپار ڪري هليو ويو.“

”پر ڌيءَ....“ هنکي سمجهہ ۾ نہ آيو تہ پنهنجو جملو ڪيئن پورو ڪري.

”امان،“ هن پيريل آواز سان چيو، ”مونکي هنج ۾ لڪاءِ مان ڏاڍي ٿڪجي پئي آهيان.“ هن ڏاڍي آهستگيءَ سان ننيڙيءَ ٻار وانگر ماءُ جي هنج ۾ ڪنڌ رکيو ۽ روئڻ لڳي.

اڄ وري زيبو بائيءَ جي ڪوٺي تي محفل متل هئي. تماشبين طول ويهاڻن کي ٽيڪ ڏيئي ويٺا هئا. اڄ وري طبلي تي هٿ لڳو ۽ بي اختيار زرينہ جا گهنگرو ڇمڪي پيا. اڄ وري هوءَ

Gul Hayat Institute

ماپيل توريل انداز سان بت کي ورائيندي رهي. ڪڏهين سندس بت
پڪل ميوي سان جنهجهيل ٽاريءَ وانگر جهڪي ٿي آيو ۽ ڪڏهين
ڪماڻ وانگر ڇڪجي ٿي ويو، جنهن مان سندس جوانيءَ جا تير،
چنڊ ڪانسواءِ ڏسڻ وارن جي سينن جي آر پار هليا ٿي ويا. آخري
ڦيري پائي هوءَ گوڏو کوڙي هڪڙي تماشبين جي سامهون ويٺي ۽
هٿن کي ناٽ جي انداز ۾ ورائي ڳائڻ لڳي.

”تنهنجي رمز سهڻا مان ڇا سمجهان، آسان به آ دشوار به آ،
تنهنجي واعدي تي اعتبار ڪهڙو، اقرار به آ، انڪار به آ.“

ادب جو زوال، قوم جي زواليت جي نشاندهي ڪري ٿي.
- جان وولف گينگ

هڪ غلام پريس پيٽي مهلڪ آهي. اِها نه رڳو حقيقتن کان
بي خبر رکي ٿي، پر تباهي ڏانهن به ڌڪي ٿي.
- چارلس ڪالب ڪالٽ

پريس تي پابندي وجهڻ، هڪ قوم جي بيعزتي ڪرڻ آهي. ڪتابن
پڙهڻ تي پابندي، اهوئي ظاهر ڪري ٿي ته عوام کي بيوقوف يا
غلام بنايو پيو وڃي.
- ڪلاڊ اڊبرائن

نجم عباسي

سرٽيفڪيٽ

”جيئي سنڌ.“ ڀورين اينديءَ ڇوڪري، ڊاڪٽر سان هٿ ملائيندي چيو.

”سدا جيئي، سدا جيئي.“ ڊاڪٽر ٻهڪندي جواب ڏنو.

ٻي ڇوڪري به ڊاڪٽر سان هٿ ملايو.

”ويهو ادل ويهو.“

”سائين مهرباني.“

”خوش چڱا ڀلا، جوڙ ستارا.“

”سائين خير هوندو.“

”ڪيئن اچڻ ٿيو آ؟“

”سائين گهڻي وقت کان توهان سان ملڻ جو شوق هو، پر ڊپ ٿيندو هو ته توهين وڏا ماڻهو، ناراض نه ٿيو ته هر و پرو ملڻ جو آيا آهن.“ ڀورين ڇوڪري چيو.

سارو وقت ڀوريون ئي ڳالهائيندو رهيو. ٻيو ماٺ رهيو.

”نه بابا، مان انڪري ناراض ڇو ٿيندس.“ ڊاڪٽر وراڻيو.

”گهڻي عرصي کان توهان جون ڪهاڻيون، اخبارن ۽ رسالن ۾ پڙهندا رهيا آهيون. ڏاڍيو وڻنديون آهن، ڏاڍو متاثر ٿيندا آهيون.“

”اڇا.“

”توهانجا شايع ٿيل ڪتاب به پڙهيا اٿئون. خوشامند ڪانهي، توهين سنڌ جا بهترين اديب آهيو.“

”مهرباني.“

”توهان جهڙن سنڌ دوست ماڻهن ۾ ئي سنڌين جون اميدون آهن. اسانکي توهان تي ناز آهي.“

ڊاڪٽر پنهنجي مُرڪ لڪائي نه سگهيو.

”پر ادل، توهان پنهنجي واقفيت ته ڪرائي ڪانه؟“

”سائين اسين گورنمينٽ ڪاليج جا شاگرد آهيون.“

”ڪهڙي ڪلاس ۾؟“

”سائين بي-اي ۾.“

”اڙي .... ڏسو مان سنڌي لچڻ وساري ويٺس. مهمانن کي چانهه جي صلاح به ڪونه ڪيم.“

”نه سائين، چانهه جي تڪليف نه ڪريو. اسين هينئر پي يا آهيون.“

”حجاب نه ڪجو.“

”نه سائين، حقيقت ۾ اسان چانهه پيتي آهي.“

”پلا لکڻ پڙهڻ سان به شوق اٿو، منهنجو مطلب آهي ڪورس ڪانسواءِ؟“

”سائين پڙهڻ سان ته آهي، باقي لکڻ ڪونه اچيم. البت قومي هلچل سان چڱو واسطو رهيو آهي.“

”اڇا.“

”ها سائين. مان پنهنجي ڪاليج ۾ جيئي سنڌ شاگرد جماعت جو مکيه ڪارڪن پئي رهيو آهيان. ڪاليج يونين جي چونڊن ۾ منهنجو وڏو هٿ هوندو آهي. ۽ جيئي سنڌ وارن کي کٽرائڻ جي پوري ڪوشش ڪندو آهيان.“

”ڏاڍو سٺو.“

”ها سائين، اهو ته اسانجو فرض آهي. اسين سنڌي به سنڌ لاءِ نه ڪنداسون ته ٻيو ڪير ڪندو؟ مان ته ٻوڏي ڇوڪرن کي چوندو آهيان ته حڪومت جا پٺو نه بنجو، پر عوام جا پٺو بنجو. اسانکي هتي جي عوام کي پنهنجي حقن جو احساس ڏيارڻ، حقن لاءِ لڙڻ ۽ حقن حاصل ڪرڻ لاءِ تيار ڪرڻو آهي.“

”توهان شاگردن کي ڀرازيءَ ۾ وڃي ڪم ڪرڻ گهرجي ڀرازي ئي سنڌ جي اصل طاقت آهي.“

”ها سائين، مان پاڻ جماعت ۾ رٿ پيش ڪرڻ وارو آهيان ته اسين جتنا ناهي، ڳوٺ ڳوٺ ۾ وڃي ماڻهن ۾ شعور جاڳايون.“

”واهه واهه.“ ڊاڪٽر جي چهري تي خوشيءَ جا اهڃاڻ

نظر آيا. هو ڇوڪري کان متاثر ٿي رهيو هو.

”سائين، اهي سڀ توهانجون دعائون ۽ توهان جهڙن جي رهنمائي آهي.“

”بابا، مونکي ايڏو نہ پڏايو. مان تہ رواجي ماڻهو آهيان.“

”سائين، مان پنهنجا حقيقي جذبا بيان ڪري رهيو آهيان“

”ها پلا ڪاليج جو ماحول ڪيئن آهي، پڙهائيءَ جو ڪهڙو حال آهي؟“

”سائين پناهگير تعصب لڳايو ويٺا آهن، سو فري شپون ۽ اسڪالر شپون پنهنجن کي ڏياريو ڇڏين، باقي غريب ۽ حقدار سنڌي شاگرد ٻاٽون ڪائيندا وتن.“

”پوءِ توهان ان بابت ڪجهہ ڪيو ڪونہ ٿا؟“

”ها سائين، گهڻو ڪجهہ ڪري رهيا آهيون. جماعت طرفان ان ڳالهہ کي ڪنيو اٿئون. سائين، ان ڪانسواءِ ٻيون پڻ ڪيترئيون اسان سان ڏاڍايون آهن. امتحان ۾ بہ اسانکي نقصان رسائڻ جي پوري ڪوشش ڪئي‌وڃي‌ٿي. اجهو منهنجو پنهنجوئي مثال آهي. پرنسيپال کي خبر آهي تہ مان جيئي سنڌ شاگرد جماعت جو مکيہ ماڻهو آهيان. ڪجهہ جماعت جي جلسن، جلوسن جي سلسلي ۾، ۽ ڪجهہ بيمار پوڻ ڪري، منهنجي حاضريءَ مان ڪجهہ ڏينهن ڪٽي پيا آهن. بس هاڻي انهيءَ ڳالهہ کي بهانو بنائي، پرنسيپال منهنجي امتحان جو فارم نٿو پري ۽ منهنجو سال ٿو وڃائڻ چاهي.“

”هون.“ ڊاڪٽر چيو، ”تہ پوءِ جيترا ڏينهن تنهنجا ڪٽن ٿا، اوترن ڏينهن جو مان توکي بيماريءَ جو سرٽيفڪيٽ ٿو ڏيان. پوءِ تنهنجي پرنسيپال کي تنهنجو فارم رد ڪرڻ جو نہ عذر رهندو ۽ نہ اختيار.“

”نہ سائين، مان توهانکي اهڙي تڪليف ڏيڻ مناسب نٿو سمجهان.“

”نہ بابا، تڪليف ڪهڙي آهي. اهڙي وقت بہ مان توجهڙي مجاهد کي ڪم نہ آيس تہ ٻيو ڪڏهين ايندس.“

”سائين....“

”بس، تون ٻڌاءِ گهڻا ڏينهن ڪٽن ٿا؟“
”سائين .... ٽيهہ ڏينهن.“
ڊاڪٽر رجسٽر ۾ داخلا ڪئي، سرٽيفڪيٽ لکيو ۽ هنکي ڏنو.
”سائين هيءَ تہ توهان وڏي مهرباني ڪري ڇڏي. سائين في گهڻي ڏيان؟“
”توکان في نہ وٺبي. توجهڙن نوجوانن جي في قوم جي کنڌي آهي.“
”سائين، توهانجا لک لک احسان. چڱو سائين، جيئي سنڌ.“
”سدا جيئي!“
ٻئي ڇوڪرا اسپتال کان ٻاهر آيا.
ٻئي ڇوڪري، ٻهرين ڇوڪري کي چيو: ”اڙي پٽيا، تون تہ ڪڏهين ڪو رسالو پڙهين نہ ڪتاب، نہ ادب سان واسطو، پوءِ تو ڊاڪٽر صاحب کي ڪيئن چيو تہ: بهترين اديب آهيو ۽ بهترين قومي ڪهاڻيون لکندا آهيو. تنهن کانسواءِ ان ڪوڙ هڻڻ جو بہ ڪهڙو ضرور هو، تہ تون جيئي سنڌ جو ڪارڪن آهين، حالانڪ تو نہ ڪڏهن ان تحريڪ ۾ حصو ورتو، نہ تو وٽ قومي جذبو آهي.“
”مون پين کان ٻڌو آهي تہ ڊاڪٽر صاحب ڪهاڻيڪار آهي ۽ قومي خيالن جو آهي.“
”پر بہ هيترو ڪوڙ ۽ لٻاڙ ڇا لاءِ؟“
”سرٽيفڪيٽ حاصل ڪرڻ لاءِ.“

پريس ضرور آزاد هئڻ گهرجي. آزاد پريس ڪيترين ئي خرابيون دور ڪيون آهن. جيڪڏهن گورنمينٽ پريس کي پاڻ ڏانهن ناراض ڏسي تہ پريس تي سختي ڪرڻ بدران، پنهنجو تجزيو ڪري ان تي انهيءَ جو ڪارڻ ملي ويندو.

— ٿامس ارسڪن

خليل قاضي

روح جا ريلا

چانهه جو خالي ڪوپ ميز تي رکڻ لاءِ مُڙيس ته هڪڙي ڇوڪريءَ کي دروازي جي اڌ کليل تاڪن جي وچ ۾ بيٺل ڏسي ڇرڪي پيس. ڪوپ هٿن مان ڪرندي بچيو هو. منهنجي دل تيزيءَ سان ڌڙڪڻ لڳي. ساهه گهٽجي ويم. نڙي خشڪ ٿي وئي. زبان تارونءَ سان اٽڪي پئي. هوش سنڀالي ڏانهس نهاريم. مونکان بي اختيار نڪري ويو، ”او، شازيه تون!“ پنهنجي حالت زوريءَ لڪائڻ لاءِ مُرڪي ڏنم. حالانڪ منهنجي دل اڃان تائين ڌڙڪي رهي هئي. کيس چيم، ”ٻاهر ڇو بيٺي آهين، اندر اچ.“

هوءَ اندر هلي آئي، منهنجي ساڄي پاسي پٽ سان لڳل صوفي تي ويهي رهي. هڪ نظر مٿس وڌم. وار وکري منهن تي وري آيا هئس. منهن خزان جي ڇڻيل پن وانگر هيڊو ٿي ويو هوس. اکيون رڄ ۾ رلي ويل هرڻيءَ وانگر وياڪل ٿي ويون هئس. هوءَ تڪڙا تڪڙا ساهه کڻي رهي هئي. پيلو رنگ وڇوڙي جو رنگ آهي. کيس پيلو وکو ڦهريل ڏسي منهنجي دل کنهن انڄاڻل خوف کان گهٽجڻ لڳي. پر وري پاڻکي آٿت ڏيندي سوچيم: اهي ڏندڪٿائون آهن. ڪوڙ آهن. انهن ڳالهين جي حقيقت سان پري جي به مائٽي ڪانهي. سودائي دل کي سمجهائيندي پرچايم، پڙهيل ماڻهو انهن غير سائنسي ڏندڪٿائن تي اعتبار نه ڪندا آهن. آءٌ پڙهيل آهيان. انهيءَ ڪري ڏندڪٿا تي اعتبار نه ڪيم ۽ سندس ڪپڙن تان نظرون هٽائي ڇڏيم. هوءَ سڄي ٽنگ ڪاٻيءَ تي ورائي ڪنڌ صوفي جي ٽيڪ تي لاڙي. خلا جي رهواسين وانگر ڀولارن ۾ ڪجهه ڳولي رهي هئي. رکي رکي هنجي اکين ۾ لڙڪ لڙي پئي آيا. مونکي هنجي پريشاني سمجهه ۾ نه پئي آئي. کيس اٿين وچايل وچايل ڏسي چيم، ”شازي پاڻکي هن گُهٽ مان ٻاهر هلڻ گهرجي. سير به ٿي ويندو ۽ تنهنجي دل به...“

خاموش رهي. ڪوبه جواب نه ڏنائين. هينئون چپ ڏندن هيٺ ڏئي مانيڪي رهي.

ڪجهه دير ڪانپوءِ وري چيم، ”اجايو بور نه ڪر شازي هل ٻاهر هلون.“

ساڳيءَ طرح ڇت ۾ گهوريندي رهي، چپ ڪجهه پڌوئي نه هٽائين. شازيه جي خاموشيءَ مونکي هيڪاري الجهن ۾ وجهي ڇڏيو. ڪجهه به سمجهه ۾ نه پئي آيم، مانٽ ته مر ڪوئي ڪاڻ پئي آئي. ماحول تان مانٽ جي دز لاهڻ لاءِ ساڏس چرچو ڪيم، چيم، ”عورت ۽ مانٽ! “ هميشه جيان چيڙائيندي چيو مانس، ” هروڀرو پنهنجي برادريءَ جو رڪارڊ خراب نه ڪر.“

هن هميشه وانگر ورائي ڪونه چيو ته، ’توهين مرد نه بنهه ٻوٽ پڌيو پيا هلو.‘

مون وري ڳالهايو، چيم، ”ڪجهه ته ڳالهاءِ شازي، ڏس ڏس پائيڪرافٽ جي چاچي ٿيندي وڃين.“

هوءَ سيئجي وئي. چپ ٿورا چريس.

پنهنجي ڪوشش جاري رکندي چيم، ” شازي، ڪجهه ته ڳالهاءِ، مونکي دپ آهي ته ڦاٽي نه پوين.“

شايد منهنجي ڳالهه نه وڻيس، منهن هٿن ۾ لڪائي سڏڪي پئي. گهڙي پلڪ ۾ اکين جو پاڻي آڱرين جي چيرن مان نارا ڪري وهڻ لڳس. تڏي چاتم ته منهنجي ٿورڙي مذاق جو ايڏو اثر وٺندي. پنهنجي ٺوڪن تي پڇتائيندي چيم، ”شازي، اڄ توکي ڇا ٿي ويو آهي.“

ڏٺم، اسي ورهين جي پوڙهيءَ وانگر هيٺ جهڪي آئي ساهه سڏڪن ۾ وچڙي رهيو هوس. مونکان سندس اها حالت ڏٺي نه ٿي. ڏانهس وڌي ويس. مٿي تي هٿ رکي چيومانس، ” ڇا ڳالهه آهي شازي، تون اڄ ايڏي پريشان ڇو آهين؟“

”هر ڪنهنجو پنهنجو نصيب.“ سڏڪن وچڙيل آواز ۾ چيائين، ”منهنجي دل ۾ درد جو سمنڊ ڇوليون پيو هڻي ياءُ، آءٌ مري ويندس.“

هنجي ڳالهين تان لڙڪ لارون ڪري وهڻ لڳا. دل مان درد جي سٽ اڀري، هوءَ سڄي وڄجي سٽجي وئي. هيٺين چپ ڏندن ۾ ڀڪوڙي ڇڏيائين. شازيه جي اها حالت ڏسي منهنجي دل ڪنهن ڀڪي وانگر ڦٿڪڻ لڳي. تڙپندي چيو مانس، ”پاڻ تي ايڏو ظلم نه ڪر. ٻڌاءِ شازي، ڪنهن تنهنجي دل ڏکوئي آهي.“

اکيون اگهي، آلا ڇپر کڻي مونڏي ڏٺائين، سندو هڪ وار وري بند ٽوڙي هليو. ڏڪندڙ چپن سان چيائين، ”دل جو مندر ڀُري پوندو آهي ته اميدون واريءَ جا ذرا ٿي ويندا آهن. آرزوئن جي لاشن تي ڪوبه اميدن جا ڏيئا ڪونه ٻاريندو آهي.“ رئي جي پلؤ سان اکيون اگهندي چيائين، ياد اٿئي عاصم، تو هڪ دفعي چيو هو: هن دنيا ۾ ڪيربه ڪنهن جو ڪونهي. هتي ”ڪوبه عيسيٰ جي سوري تي ڪونه لٽڪندو آهي.“

وراڻيم، ”ماضيءَ کي نه موٽاءِ شازي، مونکي سڀڪجهه ياد آهي. پر تون اڄ اهي ڳالهيون ڇو پئي ڪرين.“ منهنجو آواز ڀرجي آيو. چيم، ”مونکان به ڳالهه ٿي رکين.“

هوءَ مانت، ساڳيءَ طرح اداس.

ڪيس خاموش ڏسي چيم، ”آءُ تنهنجو ڀاءُ آهيان شازي، مونکي پنهنجو دوست سمجهه.“

هوءَ پنهنجي وجود کان بي خبر، صوفي تي مٿو ٽيڪي ڪاشيءَ جي سرن ۾ گهوري رهي هئي. سڄو بت ساڻو ٿي ويو هوس. ڊگهو ساهه ڇڏيندي چيائين، ”زندگي ڪيڏي نه رنگين آهي ... ! ڪيڏي نه پرفريب!“

Gul Hayat Institute

شازيه کلڻ جي ڪوشش ڪئي، مونکي هنجو کلڻ بي مهلو لڳو. پنهنجي ڳالهه جاري رکندي چيم، ”تو پنهنجي پريشانيءَ جو سبب نه ٻڌايو.“

ڇت مان اکيون ڪڍي، ويران نگاهن سان مونڏانهن نهاري چيائين، ”ڪيڏو نه پيارو رشتو آهي ڀاءُ ۽ ڀيڻ جو! مصور ۽ مسرت وڏيون خوشنصيب آهن.“

سندس ڏکويل دل کي آٿت ڏيندي چيم، ”مون توکي

ڪڏهن به هنن کان گهٽ نه ٿي سمجهيو."

"سمجهڻ ۽ هئڻ ۾ فرق هوندو آهي عاصم." هن يڪدم وراڻيو.

"اهي فرق ماڻهن جا ٺاهيل آهن. مون پاڻ کي انهن بندڻن کان هميشه آزاد سمجهيو آهي." پڻ تي ٽڪي هڻي چيو مانس، "شازي، مون تو کي پيار ڇٽي سماج کان بغاوت ڪئي آهي." ڪيس دلداري ڏيندي چيم، "مون تقدير سان جنگ جوٽي آهي. ان وقت جي واڳ ورائي وٺندس. منهنجي هوندي تون ڪو به غم نه ڪر." شازيه جي اکرن منهنجو اندر اڌ ڪري ڇڏيو هو. درد کي دٻائي فقط ايترو چئي سگهيس "شازي، مون کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪر."

اٿل ڪانئي چيائين، "ايڏو فريب ڪاڻي، اچا سمجهڻ جي ڪوشش ڪريان. عاصم دل جو مندر هڪ وار پرندو آهي تــه وري جڙڻ مشڪل هوندو آهي."

دل تي تري آيم اهو ڏينهن، شازيه ڪجهه ٻڇندي ٻڇندي چيو هو: 'ڀاءُ پنهنجي دل ته الله تو ڇاڏي .... پر ماڻهو ....'

سندس ڳالهه ڪٽيندي چيو هوم: 'ڪاري عينڪ پائڻ سان اڇا ڪپڙا ڏسي نه سگهبا آهن. چور کي سڄي دنيا چور نظر ايندي آهي، ماڻهن جو وات ۽ دريا جو منهن، ڪڏهن به بند ٿيڻو ناهي.' ڪيس دلداري ڏيندي چيو هوم، 'شازي مون تو کي پيار ڇيو آهي. مون کي تنهنجي عزت به مصور ۽ مسرت وانگر عزيز آهي.'

اڄ شازيه منهنجي دل چيري ڇڏي هئي. اندر جي آگ منهنجي وجود کي جلائي رک جو ڍير ڪري ڇڏيو سوچيم: عورت ذات ڪيڏي نه خود غرض آهي. خاموشيءَ کي ٽوڙيندي شازيه چيو، "جيڪي ٻڌو اٿم، ڪنهن تي اعتبار نٿو اچيم. بحرحال مون کي تو کان ڪا به شڪايت ڪانهي، دلفريب دغا ڏيڻ، توهان مردن جي فطرت آهي."

"مون کي ايڏو الزام نه ڏي شازي، تون آخر چوڻ ڇا ٿي چاهين." مونکان ذري گهٽ رڙ نڪري وئي. هٿ ٻڌي چيو مانس،

”مان اڪيلي ويڪل آهيان شازي، مونکي وڃڻ نه ڏي.“

پٽ تي ٽنگيل موهن جي دڙي جي تصوير ڏانهن نهاريندي شازيه چيو، ”ماسيءَ چيو آهي، امان کي ته، عاصم کي شازيه سان..“ هوءَ وڌيڪ ڪجهه ڪونه سگهي، ڇو ڪنهن چپ سبي ڇڏيا هئس.

زهر ۾ ٻڏل هڪ تير مونتي اچاڻي ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيائين ڪنن جون پاپڙيون ڳاڙهيون ٿي ويس.

شازيه جي ڳالهه تان مونکي ڪل اچي وئي. مٿس رحم اچڻ لڳم. ۽ رحم اچڻ به گهرجي. ڏسو نه، ڪيڏي ڳالهه تي پنهنجي ڪهڙي حالت ڪري ڇڏي هئائين، ڪل روڪيندي چيم، ”جيتوڻيڪ مون ائين چيو ناهي، پر مونکي انهيءَ کان انڪار به ڪونهي. مان يڪدم سنجيده ٿي ويس. چيم، ”چڱو شازي تو کي مونسان محبت ڪانهي.“

شازيه تڙپي اٿي. پرون ڳنڍجي ويس. چپ ڪوڙي ڇڏيائين. ڏندن کي ڪرٽيندي چيائين، ”ڪيڏو نه سچ چيو ٿي خالد....! دغاباز.... فريبي....“ هوءَ اٿي بيٺي. هنجون تنگون ڏڪي رهيون هيون. ڪاوڙ ۽ نفرت کان سڄو منهن ڳاڙهو ٿي ويس. هوءَ روئي پئي. ساه لڪيءَ ۾ اٽڪي پيس. سهڪندي چيائين، ”عاصم.... مون تو کي.... پنهنجو سڀ ڪجهه سمجهيو هو... بهرحال چڱو ٿيو.“

هو تڪڙي تڪڙي دروازي ڏانهن وڃڻ لڳي. ائين روح جا رشتا ڇڄندا ڏسي منهنجي دل جا تاڪا ٽٽي پيا. ٻانهن کان ڇڪي صوفي تي وهاريو مانس. ڪافي روڪڻ جي باوجود منهنجي ڳلن تان ڳوڙها وهي هليا. ڪارو پاڻي وات ۾ لاهيندي چيم، ”سڀڪو باهر ڏسندو آهي. ڏڪندي دل جي ڪنهن کي خبر.“ ڪيس يقين ڏياريندي چيم، ”مونکي غلط نه سمجهه شازي، مونکي تون به مسرت وانگر ئي عزيز آهين.“

آءُ خاموش ٿي ويس. مون سوچيو: هو مونتي يقين ڪندي ۽ چوندي: مون تنهنجي روح کي گهائي وڌو آهي ياءَ، مونکي معاف ڪر ۽ آءٌ هنجا هٿ پنهنجي هٿن ۾ وٺي، ٺڪي هٿي چوندو مانس: ڇري، روح جا رشتا ماسٽر ڊيريءَ جا ڌاڳا ڪونه

Gul Hayat Institute

آهن، جو اشاري سان ٽٽي پون. پوءِ اسين ٻئي ماضي وساري ڪلي ويهنداسين. پر منهنجي سوچ، سوچ ئي رهجي وئي — ۽ ڪجهه به نه ڳالهايو.

مونکي ياد آيو، زندگيءَ ۾ پهريون دفعو ڪلهه شازيه سان هاسٽل ۾ ملڻ ويو هوس. نياپو موڪليو هاس. چوائي موڪليو هئائين: منهنجو ڪوبه ڀاءُ ڪونهي مان ڪنهن به عاصم کي ڪانه سڃاڻان.

جواب ٻڌي منهنجي پيرن هيٺان زمين نڪري وئي. منهنجو مغز چڪرائجي ويو. ٽنگون ست ڇڏي ويون. منهنجو روح ڪُن ۾ ڦاٿل پکيءَ وانگر پرزا هٽي هٽي ساڻو ٿي ويو. ذهن جي مقبري ۾ پڙاڏا ٿيڻ لڳا، منهنجو ڪوبه ڀاءُ ڪونهي ... منهنجو ڪوبه .... ڀاءُ ڪونهي .... ڪوبه ....

مونکي ائين لڳو ڄڻ مان مٽيءَ جو ڪو رانديڪو هوس ۽ ۽ هڪ ئي ڌڪ سان ڀُري پيو هوس.

ان ڏينهن کانپوءِ پاڻکي پرڀائڻ جي ڪافي ڪوشش ڪئي هيم. روڳي من کي سمجهايو هوم ته: هتي پاڇولن سان پيار ڪيو ويندو آهي. ٽٽل تاري جي لاٽ سان دل جي ديول ۾ روشني ڪئي ويندي آهي. هتي ڪاغذ جي گلن سان ديوتائن کي نمسڪار ڪيو ويندو آهي. مونکي شيخ حفيظ جو قول ياد آيو، 'جڏهن روح جا ريلا سُڪي ويندا آهن، تڏهن نه توتي ميار آهي، نه مونتي.'

ان کانپوءِ جڏهن شازيه آئي. ڪيس ڪجهه به نه چيم، ڪا ميار نه ڏني مانس. دل تي جَنڊُ رکي، ماضيءَ تي ڪارو ڪپڙو وجهي ڇڏيم. پر اڄ شازيه مونکي اُٿلائي وڌو هو. ياد آيم سندس ئي چيل لفظ: 'سمجهڻ ۽ هئڻ ۾ فرق هوندو آهي.' شازيه اهو فرق اڳيئي سمجهي وئي هئي، پر مون سمجهڻ ۾ دير ڪئي هئي. ماضيءَ جي هڪ هڪ گهڙي منهنجي دل ۾ ٽڙڇيءَ وانگر چڀي رهي هئي. منهنجو روح يادن جي رڃ ۾ ڀٽڪڻ لڳو. هڪڙي دفعي سليم مونکي چيو هو، 'عاصم، رڃ ۾ اڃ اجهائڻ جي آس ڪڏهن به پوري نه ٿيندي آهي.'

وراڻيو هوم، 'هي دنيا به هڪ ريگستان آهي. هتي هرڪو

Gul Hayat Institute

پيارو آهي. ڪو دولت جو، تہ ڪو شهرت جو، ڪو انساني خون جو تہ ڪو پيار جو پانڌي هوندو آهي.

چيو هئائين، 'منهنجو اشارو شازيہ ڏانهن آهي.'

وراڻيو هئم، 'شازيہ، منهنجي ڀيڻ آهي.'

'پر خبر اٿئہ ماڻهو....'

سندس ڳالهہ ڪٽيندي چيو هوم، ' ماڻهن جي چوڻ سان منهنجي صحت تي ڪوبہ اثر ڪونہ پوندو.'

سليم يڪدم سنجيدہ ٿي ويو هو، چيو هئائين، ' خالد وارا آهن نہ، چون پيا تہ عاصم کي شازيہ سان محبت آهي.'

'انهيءَ ڳالھ کان خدا بہ انڪار نٿو ڪري سگهي' مون جذبات ۾ اچي چيو هو، 'ڀيڻ سان ڪنهنکي محبت نہ هوندي.'

پنهنجي ڳالهہ تي زور ڏيندي سليم چيو هو، 'اهي سڀ افسانوي ڳالهيون آهن.'

وراڻيو هوم، 'هي دنيا هڪ افسانو آهي. آءٌ ۽ تون بہ افسانا آهيون ۽ هڪ ڏينهن ختم ٿي ويندا سون.'

سليم خاموش ٿي ويو هو. ڪجهہ دير ڪانپوءِ چيو هئائين، 'پر ڪي ڪي افسانا ڀيانڪ بہ ٿيندا آهن.'

اڄ مان انهيءَ افساني جي ڀيانڪ انجام طرف وڌي رهيو هوس. ۽ ائين لڳم، چڻ جلدئي انجام اچي ويندو.

"عاصم." شازيہ سڏ ڪيو.

سوچن جا سلسلا ٽٽي پيا. ڇرڪ ڀري ڏانهس نهاريم. ڪجهہ چوي ٿي تنهن کان اڳ چيم، "ڪهڙو عاصم، تون تہ ڪنهن بہ عاصم کي ڪانہ سڃاڻين."

هو گهٻرائجي وئي. منهن جو رنگ مٽجي ويس، شايد ڳالهہ دل سان لڳي هيس. هٻڪندي چيائين، "انهيءَ ڏينهن.... هاسٽل ۾ منهنجو مطلب.... مطلب هي.... هو.... ڇوڪريون آهن نہ.."

"ڇا سمجهن ها... ائين نہ" سندس ڳالهہ ڪٽيندي چيم، "مونکي تو وٽ نہ اچڻ گهرجي ها شازي، بهرحال چڱو ٿيو، تنهنجي عزت تہ بچي وئي."

مون دريءَ مان ٻاهر نھاريو، سج آسمان تسي رت هاريندو ڌرتيءَ ۾ دفن ٿي رهيو هو. هينئر شازيه مونکي ڪجهه اوپري لڳي رهي هئي. ائين پئي لڳم، ڄڻ منھنجو ساڻس ڪو به رشتو نه هو. ائين لڳم، ڄڻ هوءَ رج هئي ، فريب هئي، دوکو هئي. مونکي پنھنجين اکين تي خار اچڻ لڳا. ائين لڳم، ڄڻ اهي شيشي جا بلور هيون ۽ ڪجهه به نه ڏسي سگهيون.

مون ٻڏندڙ سج مان اکيون ڪڍي، شازيه جي اکين ۾ پنھنجي شازيءَ کي ڳولڻ جي ڪوشش ڪئي. منھنجي دل هماليه جي چوٽيءَ تان ڪري ڇيھون ڇيھون ٿي وئي. منھنجو سڄو وجود ڀُري پيو. منھنجي اکين ۾ شازيءَ جو لاش هو. منھنجي پياري ڀيڻ جو لاش! جنھن سان مون وچن ڪيو هو ته: شازي تنھنجي لوڏيءَ کي آءٌ پنھنجي رت سان رڱيندس. پر .... تو هي ڇا ڪيو شازي! منھنجي دل مان دانهن نڪري وئي. منھنجي پُتلين تي پاڻيءَ جو تهه اچي ويو، اکين اڳيان ڏنڌ اچي ويم، ڪنڌ ڪٺي شازيه کي ڏٺم. منھنجي اکين کي باه لڳي وئي. منھن ڳاڙهو ٿي ويم مونکي هنجي وجود کان نفرت ٿيڻ لڳي. هوءَ قاتل هئي، شازيءَ جي قاتل منھنجي پياري ڀيڻ جي قاتل. دل چاهيو ته اٿي ڏي گهٽو ڏئي ماري ڇڏيانس. جذبات کي روڪيندي چيم، "منھنجي ڀيڻ مري وئي آهي، چوڪري تون هتان هلي وڃ."

چيائين، "مونکي سڃاڻڻ جي ڪوشش ڪر ڀاءُ، آءٌ تنھنجي ڀيڻ شازيه آهيان."

"مان ڪنھن به "شازيه کي ڪونه سڃاڻان." دل مان رت ۾ ٻڏل خنجر ڪڍي چيم، اڄ منھنجي شازي مري وئي آهي. شازيه تون هتان هلي وڃ .... هلي وڃ ...."

هوءَ ڏڪندڙ ٽنگن سان اٿي بيٺي. سڄو بت رڪي رهيو هوس. ڏيرن ڏيرن قدمن سان دروازي ڏانهن وڌڻ لڳي. اڌ تي پهچي بيهي رهي. ڪنڌ ورائي مونڏي ڏٺائين. هنجي اکين ۾ ساوڻي لهي آئي. ڏڪندڙ چپن سان جهلي جهلي چيائين، "تنھنجي شازي .... جيئري آهي .... ڀاءُ."

Gul Hayat Institute

پاڻ چئي دل ۾ چڻ پالو هڻي ڪڍيائين. درد کي دٻائيندي چيم، ”جيڪڏهن شازي جيئري آهي ته ٻڌائجانس، عاصم مري ويو آهي.“

هن وڏيڪ نه ڳالهايو. ٽڪڙي ٽڪڙي دروازي مان ٻاهر وڃڻ لڳي. ڪيس سڏ ”ڪيم. دروازي وٽ پهچي بيهي رهي. پنهنجي ڳالهه جاري رکندي چيم، ۾ ها جيڪڏهن شازي جيئري آهي ته اهو به چئجانس ته مرڻ کان اڳ عاصم چيو هو، ”روح جا ريلا سڪي ويا آهن. هاڻي نه توتي ميار آهي، نه مونتي....“

شازيه ٽڪڙي ٽڪڙي دروازي مان ٻاهر هلي وئي. مون ڪنڌ ورائي دريءَ مان ٻاهر نهاريو. سج آخري ٽٻي هڻي. هٿن جي سرڪڻ منهنجي گلي ۾ مضبوط ٿيڻ لڳي. منهنجي ڪنن ۾ شازيه جا لفظ ٻرڻ لڳا: مونکي سڄاڻڻ جي ڪوشش ڪر پاڻ، آءٌ تنهنجي پيڻ شازيه آهيان.

جيئن صحت کانسواءِ انسان مزو حاصل نه ٿو ڪري سگهي. تيئن آزاديءَ کانسواءِ هو خوشيون نٿو ماڻي سگهي.

- هينري سينٽ جان

Gul Hayat Institute

(آڳاٽو ادب)

آسانند مامورا بي - اي

هي پريم !

رام کي ولايت وئي سال کن ٿي ويو. هن جي گهر جو سمورو بار لڇمڻ تي هو. لڇمڻ ۽ رام ننڍپڻ کان سنگتي هئا. ٻنهي اسڪول ۾ ماستر جي مار گڏ کاڌي هئي. ڪاليج ۾ پروفيسر جو پيار به گڏ ئي حاصل ڪيو هئائون. رام بي - اي پاس ڪري لنڊن هليو ويو. ستيءَ به رام سان گڏ وڃڻ گهريو، پر وڃي نه سگهي. رام هنجي سکيا ۽ رکيا جو بار به پنهنجي دوست لڇمڻ تي رکيو. هو ڪراچيءَ جي نام ڪنئي ناري ڪاليج ۾ بي - اي ڪلاس ۾ پڙهندي هئي، ۽ ڪاليج جي بورڊنگ ۾ رهندي هئي. هنجي شادي رام سان انٽرآرٽس امتحان پاس ڪرڻ بعد ٿي هئي. رام ناري وديا جو قائل هو. انهيءَ ڪري ستيءَ جي تعليم ۾ ڪا رنڊڪ يا رڪاوٽ ڪانه پيئي. ڪاليج ۾ هوءَ هردلعزيز هئي. سڀني هم ڪلاسڻ جو مٿس ناز هو. ستي ڳائڻ ۾ ڏاڍي پڙ هئي. لڇمڻ جي دل جو ڳاني ڏي سڀاويڪ لاڙو هو. آرتوار جو هوءَ بورڊنگ مان رام ڏي ايندي هئي، ته لڇمڻ به هنجي ڳاني ٻڌڻ لاءِ اوس ايندو هو. هنجي همت افزائي ڪندو هو. هڪ هڪ راڳ ٻه ٻه دفعا ڳائڻ لاءِ منٿ ڪندو هوس. ڪڏهن فضائي رام سان انهيءَ تي بحث ٿيندو هوس. رام چوندو هو ته مونکي ڳائڻ وڄائڻ لاءِ وقت ڪونهي. ديس جهنم ڏي وڃي رهيو آهي، وديشي اسان جي رت جو رهيو کهيو ڦڙو چوسي رهيا آهن. هيءُ وقت راڳ ڳائي، پاڻ وسارڻ جو نه آهي. ”رام تو ڪي سنياس اختيار ڪرڻ گهرجي، هن پرپنچ ۾ ڪيئن اچي پيو آهين؟ ويچاريءَ پاپيءَ سان ته نسورو انياءُ ڪيو اٿيئي.“ رام چوندو هو: ”ڪهڙي ارچڻ!— تون ته منهنجي ڪمي پوري ڪرڻ لاءِ وينو آهين.“ لڇمڻ شرم ۾ ٻڏي ويندو هو، ۽ ستيءَ جي ڪومل ڳلن تي سرخاڻ ڇانئجي ويندي هئي. ٻنهي جون اکيون هيٺ ٿي وينديون هيون. گويا ڪنهن ناٽڪ جو هڪ ننڍڙو ڇهڇٽوڏ ي پوندو.

Gul Hayat Institute

(٢)

مارچ جو مهينو هو. امتحان ۾ باقي ڪِي ڪِٿيا ڏينهن هئا. وديارٿين جي حياتيءَ ۾ انهيءَ کان وڌيڪ ڪٺن وقت ڪونه ٿو اچي. ستيءَ سڄو سال ڪِٽِڻ وڃائڻ ۾ گذاريو هو. امتحان ۾ پاس ٿيڻ جي اميد لاهي ٿي ڇڏيائين، پر لڇمڻ جي همٿائڻ تي ڪم ڪي جنبي ويئي. گويا پاڻڪي دفترن ۾ دفن ڪري ڇڏيائين. سنان، کاڌو گهمڻ سڀ وسري ويس. سمهندي به ننڊ ماتر هئي. سندس پياري باجي تي دز چڙهي ويئي. امتحان ۾ باقي ست ڏينهن هئا. ستيءَ جو پاڻ ۾ ايمان آيو ۽ سمجهيائين ته پاس ضرور ٿيندس. پر اوچتو سندس مٿي ۾ سور اچي پيو نيٺ سور سهي نه سگهي ۽ ڪتاب ڪٿي رکيائين ۽ سمهي پيئي، رات جو ڪيس زوم مان تپ آيو. صبح جو ڊاڪٽر آيو دوا ڏنائين پر تپ جو زور نه هٽيو. لڇمڻ کاڌو پيتو ڇڏي ستيءَ جي پرسان اچي ويٺو. پاڻي پياري ته لڇمڻ، دوا ڏئي ته لڇمڻ. ڪڏهين مٿي کي زور ڏيندو هوس ته ڪڏهين وهاڻ سيرائيندو هوس. ڪڏهن نبض جي حالت ڏسندو هوس ته ڪڏهن ڪڏهن دل جي ڌڪ ڌڪ. امتحان پورو ٿي ويو، پر بيمار جي حالت ۾ ذرو به فرق نه پيو. ڊاڪٽر طبيب پريشان هئا. رفته رفته مرض ڀيانڪر روپ ڌارڻ ڪيو. ڊاڪٽر پنهنجو انومان ڪاليج جي پرنسپال کي ٻڌايو، هوءَ گهٻرائجي ويئي. ستيءَ کي جلد بورڊنگ مان ڪڍي ٻاهر ڪرڻ گهرجي. پر هوءَ ويندي ڪٿي؟ زام آهيئي ڪونه. سندس مٽن مائٽن ساڻس سڀ لاڳاپا ٽوڙي ڇڏيا آهن. انهيءَ گهڙيءَ ۾ هئي ته لڇمڻ منهن ڪڍيو. هو انهيءَ ڏينهن ئي ستيءَ کي پاڻ سان وٺي ڪلفٽن تي هڪ سينگاريل بنگلي تي وڃي رهيو. ستيءَ کي پنهنجي بيماريءَ جو پتو لڳي چڪو هو، لڇمڻ کي پرسان اچڻ کان روڪيندي هئي، پر هو مڃيندو ڪين هو. چوندو هو ته منهنجي لاءِ اهو ڏينهن وڏي بخت وارو ٿيندو، جنهن ڏينهن مان تو جيان بيمار پوندس. ستي روئي ڏيندي هئي. پنهنجو نبل هٿ، هنجي ڪنڌ تي رکي، چوندي هئي، ”منهنجا لڇمڻ، جي پنهنجي صدقي نه، ته گهٽ ۾ گهٽ منهنجي صدقي ته پنهنجي سنڀال ڪر. ايشور نه ڪري، جي تو کي ڪجهه ٿي پوي، ته پوءِ منهنجي حالت ڪهڙي ٿيندي؟“ لڇمڻ مشڪي

چوندو هو: ”چڱي ٿيندي. رستي مان ڪنڊو پري ٿي ويندو.“ ستي هنڪي ذرو پاڻ ڏانهن ڇڪي چوندي هئي: ”تون مون لاءِ ڪنڊو؟“ لڇمڻ گنڀير ٿي چوندو هو، ”تون جلد چڱي ڀلي ٿيندينءَ. نه ته مان رام کي ڪهڙو جواب ڏيندس؟ منهنجي لاءِ ڪابه چنتا نه ڪر، منهنجي لاءِ ڪو روئڻ وارو ڪونهي.“ ستي روئي پوندي هئي. لڇمڻ جو سر سندس سيني تي ڪري پوندو هو.

(٣)

ستيءَ کي شفاياب ٿئي چار پنج ڏينهن ٿيا هئا. ڊاڪٽر، برابر جواب ڏنو هو. سندس مٽ مائٽ به سندس بچڻ جو آسرو پلي ويٺا هئا. خود پاڻ پنهنجي حياتيءَ مان ڪڪ هئي. پر لڇمڻ جي خدمت چاڪري کيس بچائي ورتو. هيءُ گويا هنجو ٻيو جنم هو.

هڪ ڏينهن واهيري جي ويل، ٻئي بنگلي جي ڇت تي ويٺا هئا. پاڻ ۾ ڳالهيون ٻوليون پئي ڪيائون. لڇمڻ جو بدن گهٽولٽل پئي ڏنو: نهايت ڏٻرو ٿي ويو هو. ڊاڪٽر جو انومان هو ته جيڪس سندس سرير ۾ ساڳيو مرض گهري ويو هو. ستي، مٿس سندس تندرستيءَ جو خيال نه ڪرڻ ڪري، ڪاوڙجي رهي هئي. لڇمڻ چپ چاپ ويٺي ٻڌو. هن کي انهيءَ ۾ آنند پئي آيو. آخر لڇمڻ اڀو ساهه کڻي چيو: ”اهو مان ڪنهنجي لاءِ ڪريان؟“ ستيءَ جواب ڏنو: ”منهنجي لاءِ.“ لڇمڻ ستيءَ جو هٿ جهلي، آهستي آهستي پنهنجي آرام ڪرسي ڏانهن ڇڪيو. ٻئي ماٺ ۾ ويٺا هئا. ستيءَ جو مٿو لڇمڻ جي سيني تي هو. ٻنهي جي نيڻن مان لڙڪن جون ڌارئون پئي لڙيون. پر هڪڙي جي دل ۾ پريم هو، ٻئي جي شڪر گذاري. لڇمڻ پنهنجو گلو صاف ڪري چيو: ”ستي، مون تنهنجي رکيا ڪئي آهي، چاڙي ٿي، چو؟“ ستيءَ سندس سيني تان جواب ڏنو، ”ها، چاڙان ٿي.“ لڇمڻ سندس مٿي تي هٿ گهمائيندي، چيو: ”ستي، اهو منهنجو ڌرم هو.“ ستيءَ هڪ ٿڌي ساهه سان چئي ڏنو: ”نه، اهو تنهنجو پريم هو.“ چور پڪڙجي پيو. لڇمڻ جي سيني ۾ اجهل جذبن جي اڇل ٿي. ستيءَ کي سيني سان لاءِ، جهيڻي ٻڪي ۾ چيائين: ”چا، تو کي تڏهين ست هئي؟“ ستيءَ انهيءَ ڪان نه

جهڙيءَ پڪيءَ ۾ چيو: ”انهيءَ ڪان به وڌيڪ.“ لڇمڻ: ”پر جا ڳالهه نٿي ٿي سگهي، انهيءَ جي تصور ڪرڻ مان لاڀ ٿي ڪهڙو؟“

ستي: ”ڇا ممڪن نه آهي؟“

لڇمڻ: ”توسان پريم ڪرڻ جو مونکي ڪو به حق ڪونهي.“

ستي ڪلي، جواب ڏنو: ”سچي سنسار جي پراڻين کي هڪ ٻئي سان پيار ڪرڻ جو حق آهي.“ لڇمڻ ڪو جواب ڪونه ڏنو. ماٺ ميٺ ۾ سوچ ويچار ڪري رهيو هو. ستيءَ سندس ڪڇيءَ ۾ ٻانهن وجهي، پڇيو: ”ٻڌاءِ ڇا جو ويچار پيو ڪرين.“

لڇمڻ: ”تنهنجي ڳالهه جو.“

ستي: ”ڇا مون سچ ڪين چيو؟“

لڇمڻ: تنهنجي ڳالهه مان سمجهان ته ٿو، پر انهيءَ پٽاندڙ عمل نٿو ڪري سگهان، مان ڇڙو انهيءَ کي پيار ڪري ٿو سگهان، جا منهنجي آهي.“

ستي: (مشڪي) ”اهو ڪوڙ ٿو ڳالهائين.“

لڇمڻ شرمايو. ستيءَ جي ڳلي تي آهستي لپاٽ هڻي چيائين: ”جي منهنجي نه آهي ته گهٽ ۾ گهٽ، منهنجي تيڻ جي اميد هجي.“

ستي: ”جي اهو به ممڪن نه هجي ته؟“

لڇمڻ: ”ته پوءِ مان انهيءَ کي پيار نه ڪندس.“

ستي: ”ڇا اها تنهنجي وس جي ڳالهه آهي؟“

لڇمڻ: ”پاڻ کي ناس ڪرڻ ته منهنجي ئي هٿ وس آهي. ستي، مونکي پن جي وچ ۾ ٽياڪڙ نٿو گهرجي مان پورڻ جو پوڄاري آهيان، مونکي ٽڪرن مان آرام نه پڙ پيو. يا ته مان مڪمل وٺندس، يا بنه ڪجهه نه.“

ستي: ”تون ته خودمطلبي آهين.“

لڇمڻ: ”مان وڏو خودمطلبي آهيان، پر بيڪاري نه. ستي، خود مطلب انسان ئي خود قرباني ڪري سگهي ٿو، هو پنهنجي آتما ارپڻ ڪيو ڇڏي.“

ستي: ڇا جي لاءِ؟“

لڇمڻ: ”پنهنجي سوارٿ لاءِ. پنهنجي آدرش لاءِ. پنهنجي

پريتم لاءِ."

ستي: "تڏهن تون مونکي پيار ڪڏهن ڪونه ڪندين؟"

لڇمڻ جي اکين ۾ لڙڪ پرجي آيا ٻارن جي نيائي، روئي ڏنائين. پر جلد ئي پاڻکي سنڀالي، چيائين: "مونکي معاف ڪر، مان انهيءَ جو جواب ڏيڻ نٿو چاهيان."

ائين چئي، لڇمڻ يڪدم اٿي ڪڙين پر ٿيو. ستيءَ سندس هٿ جهلي، ڪيس وهاريندي چيو: "جواب ڏيڻ جي ڪا ضرورت ڪانهي، مان انهيءَ جو جواب سمجهان ٿي. اڄهو مان تنهنجي آهيان."

(۴)

رام کي ولايت مان آئي اٽڪل ست ڏينهن ٿي ويا آهن. هو ساهري گهر آيو آهي. ستي به پنهنجي گهر آهي، لڇمڻ جي اوچتو غائب ٿي وڃڻ تي، ڪيس لاچار ٿي گهر اچڻو پيو هو. هن لڇمڻ جي نشان پتي ڪيڻ جي هر وجه ڪوشش ڪئي پر سڦلي نه ٿي. ممڪن آهي ته هو هن سنسار ۾ هوئي ڪونه.

رات جو وقت هو. رام پنهنجي ڪمري ۾ اخبار پڙهي رهيو هو. رکي رکي سندس نظر ڪمري ڪان ٻاهر ٿي هلي ويئي. ۽ سندس ڪن ڪنهنجي آواز ٻڌڻ لاءِ کڙا ٿي ٿي بيٺا. گهڙيال ۾ ٻارنهن اُجا نڪاءَ ٿيا. گهر جا سڀ ڀاتي ننڊ وس هئا. تڏهن به سندس اها بيچيني نه هئي حيران پئي ٿيو، اوچتو دروازي جي ٻاهر سڏڪن جو جهيڻو آواز ٻڌائين. چرڪ ماري اٿيو. دروازو کولي ڏٺائين ته هڪ ميري سانڙهي پهريل استري ويٺي آهي، جا پنهنجن سڏڪن کي دٻائڻ ۽ گهٽڻ جي ڪوشش پيئي ڪري. رام بٽڻ دٻائي، بتي ٻاري. روشني ٿي. اڙي، هيءَ ته ستي آهي! هوءَ روئندي روئندي رام جي پيرن تي ڪري پيئي. رام هنکي هٿ ڪان جهلي اٿاريو. سندس سندرتا ۽ ڪوملتا پر ڪري ويا هئا. ڪيس سيني سان لڳايائين ٿي ته ستيءَ ڪيس روڪيو. روئندي سڏڪا پريندي چياءِ ۽، "ناٿ! مونکي معاف ڪر. مان تنهنجي لائق نه آهيان. مونکي چڙو تنهنجي درشن جي پياس هئي. مان هاڻ سک سان مرنديس."

رام سندس هٿ پڪڙي، هن کي پنهنجي پلنگ تي، پنهنجي

پر ۾ وهاريو. سندس اکيون اگهندي چيائين. ”ستي، تون ايتري اڏير ڇو ٿي آهين؟ مونکي به ته ٻڌاءِ. ڇا، ڪنهن تنهنجو اپمان ڪيو آهي؟“

ستي: ”نه مون توهانجو اپمان ڪيو آهي. مون کي معاف ڪريو.“

رام مرڪي، سندس هٿ هٿ ۾ جهلي، چيو: ”تون منهنجو اپمان ڪري نٿي سگهين. تون منهنجي آهين.“

ستي: ”نه، مان توهانجي نه آهيان.“

رام: ”پر مان ته تنهنجو آهيان. انهيءَ جي مونکي گهٽتي ڪانهي ته تون منهنجي آهين يا نه.“

ستي: ”سچ ٿا چئو؟“

رام: ”پريم ۾ به ڪڏهن ڪوڙ ٿي سگهي ٿو؟“

ستي: ”ناٿ، مان اپوتر آهيان.“

رام: ”مان ڪو توکي تنهنجي پوترتا ڪري پيار ڪونه ٿو ڪريان.“

ستي: ”مان اجوڳ آهيان.“

رام: ”مونکي توکي نوڪر ڪري ڪونه رکڻو آهي.“

ستي پنهنجن جذبن کي روڪي نه سگهي واڪو ڪري چيائين: ”مون ڪٿي ڪهڙو به پاري ۾ پاري پاپ ڪيو هجي تڏهن به توهين مونکي پيار ڪندا؟“

رام، کلي، سندس مٿي تي هٿ گهمائيندي چيو: ”ستي، مان توکي پيار ڪريان ٿو، نه تنهنجي گڻن، اوگڻن، پاپن يا پڇن کي. نو ڪان وڌيڪ گڻوان ۽ پوتر پراڻي دنيا ۾ آهن، پر انهن سان منهنجو ڪو مطلب ڪونهي، توکان به وڌيڪ سندر ۽ سهڻيون استريون سنسار ۾ آهن، پر منهنجي دل ۾ هنن لاءِ جاءِ ڪانهي. منهنجو پيار ڪنهنتي مدار نٿو رکي؛ هو پاڻ ۾ ئي پورڻ آهي. اسانکي ڪو عيوضو يا بدلو ڪونه ٿو کپي. جي تون ڪٿي مون وٽ نه رهين ته به مان توکي اهڙو ئي پيار ڪندس. تون مونکي ڇڏي سگهين ٿي، پر مان توکي ڇڏي نٿو سگهان. سانت ٿيءُ. ننڍين، خسيس ڳالهين

تي ٻاڪي دکي نه ڪر.“

ستي وري روئڻ ۾ اچي چٽڪي. رام جي پيرن تي ڪري پيئي. سڏڪا ڀريندي چيائين: ”ناٿ مونکي ڇڏڻ مهين جو ڳرپ آهي.“ وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهي.

رام ڪيس اٿاري، ڇاتيءَ سان لڳايو. ڪيس چمي ڏيئي چيائين: ”انهيءَ لاءِ هيڏي چنتا! ڀلا، انهيءَ جو پريم سان ڪهڙو تعلق؟“

ستي: ”مونکان ڀل ٿي ويئي. لڇمڻ منهنجي حياتي بچائي. مان هنجي ڀُل ۾ ڀاڳيوار ٿيس. پاپ پڇ جي شناس ئي وڃائي ويٺس.“

رام: ”ستي، سنسار ۾ ڪوبه ڪم ڪلي پاپ پڇ ڪونهي. تو ڪي جڏهن انهيءَ لاءِ دک آهي، تڏهن انهيءَ کي پاپ ڪيئن ٿي سمجهين؟ ڪنهن به ڪم سان انسان پٽن تڏهن ٿو ٿئي، جڏهين هن جو پاڻ مان وشواس هليو ٿو وڃي. جيستائين هن ۾ ڪوشش جي طاقت آهي، تيسين هن جو پٽن ٿي نٿو سگهي. باقي رهي لڇمڻ جي ڳالهه هن کي نندڻ کان سڄاڻان. هن کان وڌيڪ سچو ماڻهو سنسار ۾ ملڻ مشڪل آهي. هو جو ڪڇ ڪندو هو، سوئي چوندو هو. جو ڪجهه چوندو هو سو ئي ڪندو هو. هنجو جيوت هڪ جنگ هئي. جيڪڏهن هن کان ڪا اهڙي ڀل ٿي آهي. جا هو سڌاري نه سگهيو آهي، ته اهو سچ آهي ته هو سنسار ۾ آهيئي ڪونه. هو وير هو، موت هنجي لاءِ راند هئي.“

ستي: ”منهنجي ماڻ ۽ پيءُ، مونکي ڳرپ ناس ڪرڻ لاءِ مجبور ڪرڻ گهريو. پر مونکان ٿي نه سگهيو. هڪ اپراڌ ته مونکان ٿي چڪو— انهيءَ جي لڪائڻ لاءِ ٻيو اپراڌ مونکان نه ٿيو.“

رام: ”پياري، متان ڀلجي به اهڙو ڪم ڪيو اٿيئي. تون منهنجي آهين. مان تنهنجو. سنسار ۾ ڪابه طاقت اسانکي جدا نٿي ڪري سگهي. هي ٻار اسانجي سڀ کان پياري سمپتي ٿيندو— هيءُ منهنجي سڀ کان پياري متر جي سڀ کان پوتر ياد آهي.“

هيءَ ڪهاڻي سنڌوءَ مخزن ۾ آگسٽ ۱۹۳۲ع ۾ شايع ٿي. ڀرچي ڏيڻ لاءِ ادارو جناب وليرام صاحب جو ٿورائتو آهي.

(هندي ڪهاڻي)

اوشا پرينمودا

سنڌيڪار: ولي رام ولڀ

واپسي

گجاڌر بابوءَ ڪمري ۾ گڏ ٿيل سامان تي نظر وڌي ـــ ٻه پيٽيون، هڙ، بالٽي. "هي ڏٻو ڇا جو آهي، گنيشي؟" ڏٻو ڏسي هن پڇيو.

گينشي بسترو ٻڌندي ڪجهه فخر، ڪجهه ڏک ۽ ڪجهه شرم وچان وراڻيو، "منهنجي گهرواريءَ بيسڻ جا ڪجهه لڏون وڌا آهن. چيائين ٿي: بابوجي کي ڏاڍو وڻندا آهن. اسان غريب ماڻهو هاڻي توهانجي ڪهڙي خدمت ڪري سگهنداسين."

گهر اُسهڻ جي خوشيءَ ۾ به گجاڌر بابو کي ڪجهه ڏک جو احساس ٿي رهيو هو. ڄڻ چاتل سڃاتل محبت ۽ عزت واري دنيا کان سندس موڪلائي پئي ٿي.

"ڪڏهن ڪڏهن اسانکي ياد ڪندا رهجو." گنيشي بسترو رسيءَ سان ٻڌندي چيو.

"جڏهن به ڪا ضرورت پوي ته چٺي لکج، گينشي. هن ماگهه نائين ڌيءَ جي شادي ڪرائي ڇڏجان."

Gul Hayat Institute

گنيشي انگوڇي جي پلؤ سان اکيون اگهيون. "اوهان مدد نه ڪندؤ ته پيو اسانجو ڪير آهي؟ اوهان هتي هجو ها ته شاديءَ ۾ اسانجي همت ٻڌجي ها."

گجاڌر بابو وڃڻ لاءِ بيتاب ويٺو هو. ريلوي ڪوارٽر جو اهو ڪمرو، جنهن ۾ هن ڪيترا سال گهاريا هئا، سندس سامان ٻڌجي وڃڻ ڪانپوءِ، خالي ۽ ٻسو پئي لڳو. اڱڻ ۾ لڳل ٻوٽا اوڙي پاڙي جا ماڻهو پٽي کڻي ويا هئا ۽ انهن جاين تي ڪڏون ڪوٻا ٿي ويا هئا، پر ٻارن ٻچن سان گڏ رهڻ جي تصور ۾ اهي سڀ هڪ لهر وانگر اچي لنگهي ويا.

گجاڌر بابو خوش هو ـــ تمام خوش! پنجٽيهه سالن جي ڊگهي نوڪري ڪانپوءِ هو رٽائر ٿي گهر وڃي رهيو هو. انهن سالن ۾ هن گهڻو وقت اڪيلو رهي گذاريو هو. انهن اڪيلن لمحن ۾، هن انهيءَ وقت جو تصور ڪيو هو، جڏهن پنهنجي گهر جي ڀاتين سان گڏ رهي سگهندو. انهيءَ اميد جي سهاري هو پنهنجي ناپسنديدگي جي ٻار کي ڍوئي رهيو هو. دنياوي نقطہ نظر کان سندس زندگيءَ کي ڪامياب چئي سگهجي ٿو. هن شهر ۾ هڪ گهر ٺهرايو هو. وڏو پٽ امر ۽ ڌيءَ ڪانتي جون شاديون ڪرائي ڇڏيون هئائين، باقي ٻه ٻار مٿين ڪلاسن ۾ زيرِ تعليم هئا.

گجاڌر بابو گهڻو ڪري ننڍين اسٽيشنن تي رهيو هو. ٻارن جي پڙهائي جو سوال اٿيو هو ته سندس زال ٻارن سان گڏ شهر ۾ رهڻ لڳي هئي. گجاڌر بابو ڏاڍو پيار ڪندو هوس ۽ ساڳي وقت موٽ ۾ الفت جو بکيو به هو. هن اها صورتحال ٻارن جي مستقبل جي خيال کان قبول ڪري ورتي هئي، پر انهن ڪانسواءِ سندس زندگي ۾ گهري ويراني ڇانئجي ويئي هئي. ڪانئس گهر ۾ ويٺو نه ٿيندو هو. جڏهن ٻار ساڻس رهندا هئا ته ڊيوٽي تان موٽي زال سان کلندو ڳالهائيندو، ٻارن سان کيڏندو، کين پيار ڪندو هو ـــ هاڻي، شاعرانه مزاج نه هئڻ جي باوجود به کيس پنهنجي زال آما جون ڳالهيون ياد اينديون هيون. هوءَ ٻنپهرن جو ٻي وڳي تائين چلهه ۾ باهه ٻاري رکندي هئي ۽ هنجي لاءِ ماني ـ ڀاڄي گرم ڪري رکندي هئي ۽ هنجي کائي وٺڻ ڪانپوءِ، ۽ انڪار ڪرڻ تي به، ٿورو وڌيڪ ٿالهي ۾ وجهندي هئي ۽ کائڻ لاءِ ڏاڍي پيار سان ضد ڪندي هئي. جڏهن هو ٻاهران ايندو هو ته سندس آهٽ سڻي هوءَ رڌڻي جي دروازي تائين نڪري ايندي هئي ۽ سندس شرميليون اکيون مشڪنديون هيون.... گجاڌر بابو کي هر ننڍي ڳالهه ياد ايندي هئي ۽ هو اداس ٿي ويندو هو. هاڻي ڪيترن سالن ڪانپوءِ اهو موقعو آيو هو، جڏهن هو وري انهيءَ محبت ۽ عزت جي فضا ۾ رهڻ لاءِ وڃي رهيو هو.

Gul Hayat Institute

گجاڌر بابو ٽوپي لاهي ڪٽ تي رکي ۽ ڪوٽ لاهي ڪِليءَ ۾ ٽنگيائين. اندران رکي رکي ٿهڪن جا آواز پئي آيا. آرتوار جو ڏينهن هو. سندس سڀئي ٻار گڏجي نيرن ڪري رهيا هئا. گجاڌر بابو جي سڪل چهري تي مشڪ تري آئي ۽ انهيءَ نموني مشڪندو گهر اندر گهڙي ويو. وچي ڏٺائين ته نريندر چيلهه تي هٿ رکي نچي رهيو هو ۽ بسنتي کلي کلي ٻيٽي ٿي ويئي هئي. امر جي زال کي پنهنجي جسم، رنئي يا گهونگهٽ جو هوش ڪونه هو. گجاڌر بابو کي ڏسنديئي گهٻراهٽ ۾ريل خاموشي ڇانئجي ويئي. نهن جلدي مٿو ڍڪيو ۽ نريندر ويهي چانهه جو ڪوپ چپن تي رکيو. ڪل روڪڻ جي ڪوشش ۾ فقط بسنتي جو جسم رکي رکي لُڏيو پئي.

گجاڌر بابو مشڪندي پڇيو، ”ڇو نريندر، ڪنهنجي اهل ٿي ڪيئه؟“

”ڪنهنجي به نه بابوجي.“ نريندر گهٻرائجي چيو.

گجاڌر بابو جي مرضي هئي ته هو به انهيءَ تفريح ۾ حصو وٺي، پر سندس اچڻ سان ئي سڀ ماٺ ٿي ويا، تڏهن سندس دل ۾ ٿوري اداسي ڇانئجي ويئي. ويهندي چيائين، ”چانهه مونکي به ڏجان بسنتي. تنهنجي ماءُ اڃا پوڃا پوري نه ڪئي آهي ڇا؟“

بسنتي ماڻس جي ڪمري ڏانهن ڏٺو ۽ چيائين، ”هاڻي ايندي هوندي.“ پوءِ هن هڪ ڪوپ ۾ چانهه ناهي پڻس کي ڏني.

گجاڌر بابو به ڍُڪ ٻي چوڻ لڳو، ”پُٽ، چانهه ته ڦڪي آهي.“

”مونکي ڏيو ته کنڊ وجهي ڏيانو.“

”رهڻ ڏي. تنهنجي ماءُ جڏهن ٻيهر ناهيندي، تڏهن پي وٺندس.“

نهن اگهڙ ئي هلي ويئي هئي. نريندر به ماٺ ميٺ ۾ کسڪي ويو هو. فقط بسنتي پڻس جي لحاظ کان ويهي ماڻس جي اچڻ جو انتظار ڪرڻ لڳي. ڪجهه دير ڪانپوءِ سندس زال هٿ ۾ لوٽو کڻي نڪتي ۽ ڪجهه پڙهندي تسليءَ کي پاڻي ڏنائين. ماڻس کي

Gul Hayat Institute

ڏسنديئي بسنتي به هلي ويئي. جوڏس جڏهن گجاڌر بابو کي ڏٺو ته چرڪي چيائين، ”اوهه! توهان اڪيلا وينا آهيو؟ هي سڀ ڪيڏانهن ويا؟“
گجاڌر بابو جي ڪڇيءَ ۾ چڙ ڦاهي پئجي ويئي. چيائين، ”هرڪو پنهنجي پنهنجي ڪم سان وڃي لڳو. نيٺ ٻار ڏي ته آهن.“
جوڏس جڏهن رنڌڻي ۾ ويئي. ته نڪ موڙي چٽني طرف وڪريل جوٺن برتنن ڏانهن ڏنائين ۽ چوڻ لڳي، ”هن گهر ۾ ڌرم ڪرم به ناهي. پوڄا ڪانپوءِ وري اهيئي جوٺا برتن ڌوئٽا آهن. ڪنهن کان ايترو به نٿو پڄي جو ڪاٺي پڇي برتن ڏي ڪٺي سميٽي رکي.“ پوءِ نوڪر کي سڏ ڪيائين، جڏهن جواب نه مليس ته هڪ دفعو وري وڏي آواز ۾ مڙس ڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳي، ”ڪنوار موڪليو هوندس بازار.“ ۽ هڪ ڊگهو ساهه کڻي ماٽ ٿي ويئي.
گجاڌر بابو ويهي چانهه ۽ نيرن جو انتظار ڪندو رهيو. کيس اوچتو گنيشي ياد اچڻ لڳو. پيسنجر اچڻ کان اڳ روز صبح جو گرم پوريون ۽ جليبيون ٺاهيندو هو. گجاڌر بابو جڏهن تيار ٿي وڃڻدو هو ته هو سندن اڳيان نيرن ۽ چانهه رکندو هو. چانهه به ڪيڏي نه وڻندڙ ۽ خوشبودار هوندي هئي. ٿي چمچا کنڊ جا، ڪانچ جي گلاس ۾، مٿان گهاٽي ملائي هوندي هئي. پيسنجر ڀلي راڻيپور دير سان پهچي، پر گنيشي جي چانهه ۾ ڪڏهن دير نه ٿيندي هئي.
جوڏس جو شڪايت ڀريل آواز ٻڌي سندس خيالن کي جهٽڪو اچي ويو. هن چيو پئي، ”سارو ڏينهن انهيءَ چخ چخ ۾ گذريو وڃي. نوڪر مان ڪنهن مدد جو به آسرو ناهي. هن گهر جي گورک ڌنڌي ۾ سڄي عمر گذري ويئي. ڪو مدد وارو به ناهي.“
”ڪنوار ڇا ڪندي آهي؟“ گجاڌر بابو پڇيو.
جوڏس پوري ڪڙاهي ۾ وجهندي ورائيو، ”سڄي پيئي هوندي آهي. بسنتي کي چئجي ٿو ته چوي ٿي ته ڪاليج کي دير ٿي ٿئي.“

گجاڌر بابو جوش ۾ اچي بسنتي کي سڏ ڪيو. بسنتي سندس پاپيءَ جي ڪمري مان نڪتي ته چيائين، ”بسنتي، اڄ کان شام جي ماني ناهڻ جي ذميواري تنهنجي آهي. صبح جي ماني تنهنجي ڀاڀي پاڻيهي ناهيندي.“

بسنتيءَ جو ڪنڌ هيٺ جهڪي ويو ۽ چيائين، ”بابا، پڙهڻو به ته پوندو آهي.“

گجاڌر بابو ڏاڍي پيار سان سمجهايس، ”تون صبح جو پڙهي وٺندي ڪر. اهو به ته سوچ ته تنهنجي ماءُ ۾ هاڻي اها طاقت نه رهي آهي. تون آهين، تنهنجي ڀاڀي آهي، ٻئي گڏجي ڪيس مدد ڪنديون ڪريو.“

بسنتي ماٺ ٿي ويئي. سندس وڃڻ ڪانپوءِ ماڻس آهستي چوڻ لڳي، ”ڪڏهن پڙهڻ ۾ دل ئي نٿي لڳيس. لڳيس به ڪيئن؟ شيلا مان واندڪائي به مليس نه. سندس گهر ۾ وڏا ڇوڪرا آهن. مان منع به ڪريانس ته ٻڌي اصل ڪونه. شادي ٿي وڃيس ته منهنجي مٿي جو بار لهي پوي.“

نيرن ڪري گجاڌر بابو بيٺڪ ۾ هليو ويو. گهر ننڍو هو ۽ انهيءَ ۾ اهڙو انتظام هو جو منجهس گجاڌر بابو جي رهڻ لاءِ ڪا جاءِ به نه بچي هئي. جيئن ڪنهن مهمان لاءِ ڪو عارضي انتظام ڪبو آهي، تيئن بيٺڪ ۾ ڪرسين کي پٽ سان لڳائي، وچ ۾ گجاڌر بابو لاءِ هڪ ننڍي کٽ وڌي ويئي هئي. گجاڌر بابو کي انهيءَ ڪمري ۾ سمهي ڪڏهن اوچتو انهيءَ صورتحال جو احساس ٿيندو هو ته ڪيس اهي ريل گاڏيون ياد اچي وينديون هيون، جي اچي وينديون هيون ۽ ڪجهه دير ترسي، ڪنهن ٻي منزل ڏانهن هليون وينديون هيون. سندس زال جو هڪ ننڍو ڪمرو ضرور هو، جنهنجي هڪ ڪنڊ آچار جي برنين، دال ۽ چانورن جي دٻن ۽ گيهه جي ٽينن سان والاريل هئي. ٻي طرف پراڻين فراسين ۾ ويڙهيل ۽ رسين سان ٻڌل سوڙيون رکيل هيون. بسنتي ۽ سندس ماءُ جي پيتين ڪانسواءِ هڪ لوهي وڏي پيتيءَ ۾ ساري گهرجا گرم ڪپڙا پيل هئا ۽ وچ ۾ هڪ رسي ٽنگيل هئي، جنهن تي اڪثر بسنتيءَ جا ڪپڙا لاپرواهي سان پيا هوندا هئا. گجاڌر بابو انهيءَ ڪمري ۾ نه ويندو هو. گهر

جو پيو ڪمرو امر ۽ سندس زال جي حوالي هو. ٽيون ڪمرو جو سامهين طرف هو، بيٺڪ جي طور تي استعمال ٿيندو هو. گجاڌر بابو جي اچڻ کان اڳ انهي ۾ امر جي ساهرن کان مليل بيد جي ٽن ڪرسين جو سيٽ رکيل هو. ڪرسين تي نيري رنگ جون گاديون ۽ ڪنوار جي هٿن جا ڪڙهيل ڪُشن هئا.

جڏهن به گجاڌر بابو جي زال کي ڪيس ڪا ڏکي شڪايت ڪرڻي هوندي هئي، تڏهن هو پنهنجي فراسي بيٺڪ ۾ وڇائي پئجي رهندي هئي. انهي ڏينهن اهڙي ريت جڏهن اچي ليٽي ته گجاڌر بابو گهر جي معاملي جي ڳالهه ڇيڙي. هو گهر جو رويو ڏسي رهيو هو. آهستگيءَ سان چيائين، ”هاڻي هٿ ۾ پيسو گهٽ ملندو، انهي ڪري خرچ گهٽ ڪرڻ گهرجي.“

”خرچ ته سڀ واجبي آهي. ڪنهنکي منع ڪريان ته نه ڪاڻ؟ ڳنڍي سنڌي اچا اچي ويا اٿم. نه دل گهريو کاڌم نه پهريم.“

گجاڌر بابو حيرت وچان جوڙس ڏانهن ڏسڻ لڳو. ڪانئس پنهنجي حيثيت لڪل ڪانه هئي. سندس زال تنگيءَ جو احساس ڪري ڪيس شڪايت ڪري ته اچا ممڪن هو، پر همدردي به نه ڪيائين، اها ڳالهه گجاڌر بابو کي ڏاڍي ڏکي لڳي. ساڻس جيڪڏهن صلاح مصلحت ڪئي وڃي ها ته انتظام ڪيئن ڪيو وڃي ته ڪيس ڳڻتي گهٽ، اطمينان وڌيڪ ٿئي ها. پر ساڻس فقط شڪايتون ئي ڪيون ويون ٿي، چڻ ڪٽنب جي سڀني پريشانين لاءِ هو ئي ذميوار هو.

”تو وٽ ڪهڙي ڳالهه جي گهٽتائي آهي، امر جي ماءُ؟ گهر ۾ ڪنوار آهي، پٽ آهن، فقط پيسن سان ئي انسان شاهوڪار نٿو ٿئي.“ گجاڌر بابو چيو ۽ اهو چوندي محسوس ڪيائين ته اها سندس اندرين شخصيت هئي، جنهنجي ڪَلَ سندس زال کي نٿي پيئي. اهڙيءَ طرح ڳالهه ڪندي ڪيس شديد اڪيلائيءَ جو احساس ٿيندو هو.

”ها، ڪنوار ڏاڍ اسک ڏنا اٿم. اڄ ماني ناهي ٿي، ڏسجو ڪهڙا گل ٿي ڪڍي؟“ ائين چئي جوڙس اکيون بند ڪري ٿوري دير

سمهي پيئي. گجاڌر بابو ويهي جوٽس کي ڏسندو رهيو. ڇا اها ئي سندس زال هئي جنهنجي هٿن جي نرم ڇهاءُ، جنهنجي مُرڪ جي ياد ۾، هن سڄي زندگي ڪاٽي ڇڏي هئي؟ کيس ائين محسوس ٿيو ته اُها مڌر سنگيت ميه حسينه، زندگيءَ جي راهه ۾ ڪٿي وڃائجي ويئي آهي ۽ انهيءَ جاءِ تي اڄ جا عورت آهي اها سندس دل توڙي دماغ لاءِ بلڪل ڌاري آهي. گهري ننڊ ۾ پيل سندس زال جو ڳؤرو جسم نهايت ئي بي ڊول ۽ اٺوٺندڙ لڳي رهيو هو. چهرو ٻُچڙو ۽ رُکو ٿي ويو هوس. گجاڌر بابو ڪافي دير تائين زال کي ڏسندو رهيو ۽ پوءِ ليٽي ڇت ڏانهن ڏسڻ لڳو.

اندران ڪنهن شيءِ ڪرڻ جو آواز ٿيو ۽ زال چرڪ پري اٿي ويٺي ـــ "شايد ٻليءَ ڪجهه ڪيرايو آهي." ۽ هوءَ ڊوڙي اندر ويئي. ٿوري دير ڪانپوءِ واپس آئي ته سندس منهن سڄيل هو، "ڪنوار جا پرڪار ڏسو! رنڌڻي جو دروازو کليو ڇڏي ويئي هئي، ٻليءَ دال جو ديگڙو اونڌو ڪري ڇڏيو آهي. هاڻي سڀني کي ڇا کارائيندس؟" ساهي پٽي وري ڇوڻ لڳي، "هڪ ويلي جي ڀاڄي ۽ ڇئن مانين ۾ اڌ ڊبو گيهه جو خالي ڪري ڇڏيو اٿس. ذرو به خيال نٿو ٿئيس. ڪمائڻو پوي ته خبر به پوي ته ڪيئن رت ولوڙڻو ٿو پوي. مونکي ته خبر آهي ته هن گهر ۾ هي ڪم ڪنهنجي وس جو ناهي."

گجاڌر بابو کي محسوس ٿيو ته سندس زال هاڻي جيڪڏهن ڪجهه وڌيڪ ڳالهائيندي ته سندس کن ڦاٽي پوندا. چپ ڀڪوڙي پاسو بدلائي، جوٽس ڏانهن پٺي ڏيئي سمهي پيو.

رات جو بسنتي ڄاڻي ٻجهي ماني اهڙي ناهي جو هڪ گرهه کائڻ به محال هو. گجاڌر بابو ماٺ ميٺ ۾ کائي اٿيو، پر نريندر ٿالهي پري ڪري اٿندي چيو، "مان اهڙي ماني نه کائيندس." بسنتي چڪي ڏيئي وراڻيو، "ڪٿي نه کاءِ. مان ڪو منت ٿي ڪريان؟"

"تو کي ماني ناهڻ لاءِ ڪنهن چيو هو؟"

"بابوجي چيو هئم."

Gul Hayat Institute

”بابوجي کي ويٺي ويٺي اهو ئي ته اُڪلي.“
بسنتي کي اٿاري، ماڻس نريندر کي سرچايو ۽ پنهنجي هٿن سان ڪجهه ناهي ڪارايائين. گجاڌر بابو بعد ۾ جوڻس کي چيو، ”هيڏي ساري ڏيءُ آهي پر ماني ناهڻ نٿي اچيس؟“
”سڀڪجهه ته اچيس، پر ڪرڻ نٿي چاهي.“ جوڻس وراڻيو.
شام جو ماڻس کي رنڌڻي ۾ ڏسي، بسنتي ڪپڙا تبديل ڪري ٻاهر نڪتي ته بيٺڪ مان گجاڌر بابو پڇيس، ”ڪيڏانهن ٿي وڃين؟“
”پاڙي ۾، شيلا جي گهر.“
”ڪا ضرورت ناهي. اندر وڃي پڙهه.“ گجاڌر بابو سخت لهجي ۾ چيو.
بسنتي ڪا دير بي ارادي بيٺي رهي پوءِ اندر هلي ويئي. گجاڌر بابو شام جو گهمي واپس آيو ته جوڻس پڇيس، ”ڇا چيو اٿوَ بسنتي کي؟ شام کان منهن ويڙهي پيئي آهي، ماني به نه کاڌي اٿس.“
گجاڌر بابو اداس ٿي ويو. جوڻس جي لهجي مان محسوس ٿيس ڄڻ سارو قصور سندس ئي هو. دل ئي دل ۾ ارادو ڪيائين ته بسنتي جي جلدي شادي ڪرائي ڇڏڻ گهرجي.
انهيءَ ڏينهن کانپوءِ بسنتي پڻس کان پري پري رهڻ لڳي. ٻاهر وڃڻو هوندو هوس ته پوئين دروازي کان هلي ويندي هئي. گجاڌر بابو هڪ به دفعو جوڻس کان پڇيو ته چيائين، ”رُسي ويئي آهي.“
گجاڌر بابو کي ٻاڻ وڌيڪ ڪاوڙ لڳي، ”ڇوريءَ جو ايڏو منهن مٿي ٿي ويو آهي. وڃڻ کان روڪيم ته پيءُ سان ڳالهائي به نٿي.“
پوءِ جوڻس اها خبر ٻڌائي ته امر جدا ٿيڻ لاءِ سوچي رهيو آهي.
”ڇو؟“ گجاڌر بابو جي دل کي ڌڪو رسيو.
سندس زال چٽي طرح جواب نه ڏنو. امر ۽ سندس زال جون

گهڻيئي شڪايتون هيون. سندن چوڻ هو ته بابو هر وقت بيڻڪ ۾ ويٺو ٿو رهي. ڪو اچي ته ڪٿي وهارڻ جي به جاءِ ناهي. گجاڌر بابو اچا تائين امر کي ننڍو سمجهندو هو ۽ موقعي بي موقعي کيس صلاحون ڏيندو رهندو هو. ڪنوار کي ڪم ڪرڻو ٿي پيو ۽ سس به هر وقت کيس جاهلپڻي جا طعنا تنڪا ڏيندي رهندي هئي.

”منهنجي اچڻ کان اڳ به ڪڏهن اهڙي ڳالهه ٿي هئي؟“ گجاڌر بابو پڇيو. جوڻس ڪنڌ سان ناڪار ڪندي چيو، ”نه.“ پهريائين امر گهر جو مالڪ ٿي رهندو هو. ڪنوار کي ڪا روڪ ٽوڪ نه هئي. امر جي دوستن جو گهڻو ڪري اتيئي اڏو هوندو هو ۽ اندران چانهه ۽ نيرن نهي وينديون هيون. بسنتي کي به اها ڳالهه وڻندي هئي.

گجاڌر بابو آهستگي سان چيو، ”امر کي چئينس ته جلد بازي کان ڪم نه وٺي.“

ٻئي ڏينهن گجاڌر بابو صبح جو موٽيو ته ڏٺائين ته سندس کٽ بيٺڪ ۾ پيل نه هئي. اندر وڃي پڇڻ تي هو ته سندس نظر رنڌڻي ۾ ويٺل پنهنجي زال تي پيس. هُن اچا اهو پڇڻ لاءِ منهن کوليو ٿي ته ڪنوار ڪٿي آهي پر ڪجهه ياد ڪري چپ ٿي ويو. زال جي ڪوٺڙي ۾ نظر وڌائين ته آچار، سوڙين ۽ ديڳڙن جي وچ ۾ پنهنجي کٽ ڏٺائين. گجاڌر بابو ڪوٽ لاٿو ۽ ڪٿي ٽنگڻ لاءِ ڀت تي نظر وڌائين. پوءِ ڪوٽ ويڙهي ڪري، لوڏ تان ڪجهه ڪپڙا کسڪائي ڪٺڙي پاسي کان ٽنگيائين ۽ بنا ڪجهه کائڻ جي پنهنجي کٽ تي ليٽي پيو. ڪجهه به هجي، پر پوڙهو جسم هئس، صبح شام ڪجهه پنڌ ڪرڻ لاءِ پري هليو ويندو هو ۽ ويندي ايندي ٿڪجي پوندو هو.

گجاڌر بابو کي پنهنجو وڏو کليل ڪوارٽر ياد آيو. بي فڪري جي زندگي، صبح جو پيسنجر ٽرين اچڻ مهل اسٽيشن تي چهل پهل، اوپرا اڻ چاتل چهرا، پٽڙي تي ريل جي کٽ کٽ، جا کيس مڌر موسيقي جيان لڳندي هئي ۽ طوفان ۽ گاڏي جي انجڻ جي گجڪار سندس راتين جون ساٿي هيون. سيٺ رامجيمل

Gul Hayat Institute

جي ميل جا ڪجهه ماڻهو ڪڏهن وٽس اچي ويهندا هئا. اهو ئي سندس دائرو هو ۽ اهيئي سندس ساٿي. کيس محسوس ٿيو ته هو زندگيءَ جي وسيلي ڏکيو ويو آهي. هن جو ڪجهه چاهيو، انهيءَ مان کيس ڪجهه به نه مليو آهي.

سُتي سُتي هو گهر ۾ مختلف آواز ٻڌندو رهيو. نهن ۽ سس جي جهڙپ، بالٽي تي ڪليل نل مان پاڻي وهڻ جو آواز، رنڌڻي ۾ برتن جا ٺڪاءُ ـــ اوچتو هن فيصلو ڪيو ته هاڻي گهر جي ڪنهن به ڳالهه ۾ دخل نه ڏيندس. جيڪڏهن گهر جي مالڪ لاءِ ساري گهر ۾ هڪ کٽ جيتري به جاءِ ناهي ته اتيئي پيو هوندس. جيڪڏهن ٻي هنڌ ڪٿي رکيائون ته اتي به پيو هوندس. جيڪڏهن ٻارن جي زندگيءَ ۾ ان لاءِ ڪٿي به جاءِ ناهي ته پنهنجي گهر ۾ پرديسي جيان پيو هوندس.

انهيءَ ڏينهن کان پوءِ گجاڌر بابو سچ پچ ڪنهن سان ڪجهه به نه ڳالهائيندو هو. نريندر پيسا گهرڻ ايندو هو ته بنا ڪنهن سبب پڇڻ جي کيس پيسا ڏيئي ڇڏيندو هو. بسنتيءَ دير دير تائين پاڙي ۾ هلي ويندي هئي تڏهن به هو ڪجهه نه چوندو هو. پر کيس سڀ کان وڌو ڏک اهو هو ته سندس زال به اها تبديلي محسوس نه ڪئي هئي ته، 'هو دل ئي دل ۾ ڪيڏي پيڙا پوکي رهيو آهي.' هوءَ انهي ڳالهه کان اڻڄاڻ بنجي ويئي هئي. پاڻ مڙس جي گهرو معاملن ۾ دست اندازي نه ڪرڻ ڪري ڏاڍو آرام هو. ڪڏهن ڪڏهن هوءَ چئي وٺندي هئي، "ٺيڪ ئي آهي. وچ ۾ ڳالهائيندا نه ڪريو. ٻار وڏا ٿي ويا آهن. اسانجو جيڪو فرض آهي، اهو پورو ڪريون پيا. پڙهايون پيا ۽ شادي ڪرائي ڇڏينداسين."

گجاڌر بابو زخمي نظرن سان پنهنجي زال ڏانهن ڏٺو. کيس محسوس ٿيو ته هو زال ۽ ٻارن لاءِ پيسا ڪمائڻ جي هڪ مشين آهي. جنهن شخص جي وجود ڪري زال پنهنجي سينڌ ۾ سيندُر لڳائڻ جي حقدار آهي، سماج ۾ انهيءَ جو ڪو مقام آهي. سندس اڳيان ٻن وقتن جي ٿالهي ۾ ماني رکڻ سان زال پنهنجي فرض کان آجي ٿيي وئي. هوءَ گيهه ۽ کنڊ جي دٻن ۾ ايترو رُڌل آهي جو

Gul Hayat Institute

اها ئي سندس دنيا آهي. گجاڌر بابو سندس مرڪز نٿو ٿي سگهي، ڪيس انهن واسطي زنده رهڻو آهي.

ڪنهن ڳالهه ۾ دخل نه ڏيڻ جي فيصلي ڪانپوءِ به گجاڌر بابو جو وجود، گهر جي ماحول جو ڪو حصو بڻجي نه سگهيو. سندس موجودگي انهيءَ گهر ۾ ائين اڻ ٺهڪندڙ ٿي لڳي، جيئن سجايل بيٺڪ ۾ سندس ڪٺ پيل هئي. سندس ساري خوشي هڪ گهري اداسي ۾ تبديل ٿي ويئي.

ايترن ارادن جي باوجود، هو هڪ ڏينهن وچ ۾ دخل ڏيئي ويٺو. سندس زال عادت مطابق نوڪر جي شڪايت ڪري رهي هئي ته، ”مئو ڪيڏو ڪم - چور آهي، بازار جي سودي مان پيسا چورائي ٿو، وڏو پيٽير آهي.“ گجاڌر بابو کي اڪثر محسوس ٿيندو رهندو هو ته سندن گهر جي رهڻي ڪهڻي ۽ خرچ سندن حيثيت کان گهڻو مٿي هو. ڳالهه ٻڌي کيس ائين لڳو ته نوڪر جو خرچ بلڪل اجايو آهي. هن انهيءَ ڏينهن نوڪر سان حساب ڪري ڇڏيو.

امر آفيس مان آيو ته نوڪر کي سڏيائين. امر جي زال چيس، ”بابوجي نوڪر کي ڪڍي ڇڏيو آهي.“

”ڇو؟“

”چوي ٿو، خرچ وڌي ويو آهي.“

ڳالهه سِڌي هئي پر ڪنوار جنهن لهجي ۾ چيو، گجاڌر بابو کي ڏاڍو ڏکيو لڳو. انهي ڏينهن دل تي بار هئڻ ڪري، گجاڌر بابو گهمڻ به نه ويو. نريندر، جنهنکي انهيءَ ڳالهه جي خبر نه هئي، چيائين، ”امان، تون بابوجي کي چئين ڇو نٿي؟ ويٺي ويٺي پيو ڪجهه نه پڳس ته نوڪر ڪڍي ڇڏيائين. جيڪڏهن سندس اها مرضي آهي ته مان سائيڪل تي ڪڻڪ رکي اٽو پيهائي ايندس ته مونکان اهو نه پڇندو.“

”ها، امان.“ بسنتيءَ جو آواز هو، ”مان ڪاليج به وڃان ۽ واپس اچي گهر ۾ ٻهاري به پايان، منهنجي وس کان اهو ٻاهر آهي.“

”ٻوڙهو ماڻهو آهي.“ امر ٻڙ ٻڙ ڪئي، ”ماٺ ڪري ويٺو ڇو نٿو رهي. هر ڳالهه ۾ دخل ڇو ٿو ڏي؟“

Gul Hayat Institute

ٻارن جي ماءُ طنزيه انداز ۾ چيو، ”ٻيو ڪجهه نه ته پنهنجي ڪنوار کي رڌ پچاءُ ۾ لڳائي ڇڏيائين. هاڻي وري پندرهن ڏينهن جو راشن پنجن ڏينهن ۾ پورو ڪري ڇڏيو.“ ڪنوار جي ڪچڻ ڪان اڳ هوءَ رنڌڻي ۾ گهڙي ويئي ۽ ڪجهه دير ڪانپوءِ پنهنجي ڪمري ۾ آئي ۽ بجلي جي بتيءَ ٻاريائين ته گجاڌر بابو کي سُتل ڏسي هڪدم ٻڪي تي ويئي، پر گجاڌر بابو جي چهري مان سندس جذبات جو اندازو لڳائي نه سگهي. هو اکيون بند ڪري ليٽيو پيو هو.

گجاڌر بابو چٺي هٿ ۾ ڪٺي اندر آيو ۽ زال کي سڏيائين. هوءَ آلن هٿن سان رنڌڻي مان ٻاهر نڪتي ۽ چُنيءَ جي پلوءَ سان هٿ اگهندي وٽس اچي بيٺي. گجاڌر بابو بنا ڪنهن تمهيد جي چوڻ لڳو، ”مونکي سيٺ رامجي مل جي شگرمِل (Sugar Mill) ۾ نوڪري ملي ويئي آهي. واندو ويهڻ ڪان، چار پيسا ملي وڃن ته بهتر آهي. هاڻي مونکي اڳ ۾ به چيو هو، پر مون ئي انڪار ڪري ڇڏيو هو.“

پوءِ ڪجهه دير ترسي، ڄڻ وساميل باهه ۾ چڻنگ چمڪي پوي، هلڪي لهجي ۾ چيائين، ”مون سوچيو هو ته ورهين ڪان توهان سڀن ڪان وڇڙڻ ڪانپوءِ واندو ٿي ڪٽنب سان گڏ رهندس.... خير سياڻي وڃڻو آهي. تون به هلنديءَ نه؟“

”مان؟“ جوٽس ڇرڪ پريو، ”مان هلنديس ته هتي جو ڪاڏو ڪيئن هلندو؟ هيڏو ڪٽنب، وري وڏي ڌيءَ....“

ڳالهه وچم ڪٽيندي گجاڌر بابو ٿڪل لهجي ۾ چيو، ”ٺيڪ آهي، تون هتيئي رهه.“ مون ته بس هونئين ئي ڳالهه ڪئي هئي.“ پوءِ گهري ماٺ ڇانئجي ويئي.

نريندر ڏاڍي ڦڙتي سان بسترو ٻڌو، ۽ رڪشا واري کي سڏ ڪيائين. گجاڌر بابو جي لوهي پيٽي مٿان بسترو رکيائين. نيرن لاءِ لڏون هٿ ۾ ڪٺي گجاڌر بابو رڪشا ۾ وڃي ويٺو. هڪ نگاهه

هن پنهنجي ڪتنب تي وڌي، پوءِ ٻي طرف نهارڻ لڳو. رڪشا هلڻ لڳي.

سندس وچڙ ڪانپوءِ سڀيئي اندر موٽي آيا. ڪنوار امر کان پڇيو، ”ڪا فلم ته ڏيکاريندؤ نه؟“

بسنتيءَ وچ ۾ چيو، ”ادا، مان به هلنديس.“

گجاڌر بابو جي زال سڌو رنڌڻي ۾ هلي ويئي. بچيل لڏون ڪٽوري ۾ وجهي پنهنجي ڪمري ۾ ديگڙن پرسان رکيائين. پوءِ ٻاهر اچي چيائين، ”اڙي نريندر، بابوجي جي کٽ ڪمري مان ٻاهر ته ڪڍ، اندر ته لنگهڻ جي به جاءِ ناهي.“

سنڌي ٻوليءَ جي بقاءَ ۽ بچاءَ واسطي ٻين اکيان هٿ ڌ گهيرڻ حماقت آهي.

— علامہ آءِ. آءِ. قاضي

پائرو، جيڪڏهن اوهان ۾ غيرت آهي، تہ آٿو — پنهنجي ابائي ورثي جي سنڀال ڪريو! جا ٻولي مخدوم عبدالحسين، مخدوم محمد هاشم، سيد عبداللطيف، بزرگ گرهوڙيءَ ۽ ٻين عاليشان هستين جي هنج ۾ پلي آهي، ۽ جيڪا لفظن ۽ اصطلاحن ۽ ٻين ڪلامي خوبين جي ڪري ڪنهن به ٻوليءَ کان گهٽ نہ پر گهڻو بلند ۽ بالا آهي، تنهن کي اوهين نڌڪو ڇڏي ڏيندا.

— علامہ داؤد پوٽو

پيري لوئي (فرانسي ڪهاڻي)

سنڌيڪار: لياقت علي آغا

مرد ۽ پيار

THE VENETION BLIND

”چڱو ڀلا، اڄ مان توکي اهو راز ٻڌايان ٿي،“ هن آخرڪار چيو. ”پيارا، جيئن ته تون ان راز ٻڌائڻ لاءِ گهڻو زور ٿو ڪرين، انڪري، اڄ مان توکي ٻڌايان ٿي ته مون اڄ تائين شادي ڇو نه ڪئي آهي.

”تنهنجي اهڙي پڇڻ ۾ مونکي پيار جو سڳنڌ ٿو اچي ۽ ٻين جي نه پڇڻ ۽ خاموش رهڻ ۾ مونکي سندن دل ۾ لڪل هزارين نيچ ۽ ڏکوئيندڙ وسوسا محسوس ٿيندا آهن. منهنجي خاندان جي شاهوڪاري ۽ دولت جي باري ۾ سڀني کي خبر آهي، پوءِ جيڪڏهن ڪا شاهوڪار ڇوڪري شادي ڪرڻ کان انڪار ٿي ڪري ته ماڻهو ان تي هزارين نالا رکندا آهن ۽ چوندا آهن ته هوءَ ضرور بڇڙي، واهيات، ڪوجهي يا بدچال ڇوڪري آهي. منهنجي لاءِ به ضرور ماڻهو ائين سوچيندا هوندا ۽ جي وڏ ۾ وڏ مهرباني ڪئي هوندائون ته اهي سڀ نه ته انهن مان ڪو هڪ نالو ته ضرور ڏنو هوندائون.

”حقيقت هي آهي ته شادي جي خواهشمند نوجوانن کي مون ڪڏهن به سندن ڪنهن ذاتي خاميءَ جي ڪري انڪار نه ڪيو آهي. مونکي هميشه مڙس، گجهي يا پڌري عاشق يا ڪٿي ائين چئجي ته مرد ذات کان خوف ٿيندو آهي. جيڪو هينئر چاليهن سالن جي عمر ۾ اچي ڪجهه گهٽ ٿيو آهي ... منهنجي باري ۾ هينئر ئي ڪا راءِ قائم نه ڪجان، منهنجي ڪهاڻي ڪا ناڪام عشق جي ڪٿا نه آهي. نه نه، مون ڪڏهن به پيار نه ڪيو آهي. آءُ

Gul Hayat Institute

جلدئي پوڙهي ٿي وئي آهيان. هڪ رات، جيڪا منهنجي دماغ ۾ اڄ به روشن آهي.... جڏهن آءٌ اڃا سترهن سالن جي هيس.

”پر منهنجي ڪهاڻي ڪا ايتري ڊگهي نه آهي.

”شايد تون سمجهي نه سگهين ته هڪ معمولي واقعي منهنجي دماغ تي ايترو پيانڪ اثر ڇو وڌو آهي. جنهنجي نتيجي ۾ مونکان زندگي جون سموريون خوشيون ڇڏائجي ويون آهن، جيڪي آءٌ جيڪر هن وقت تائين ماڻي سگهان ها. اهڙا واقعا ته اڪثر اخبارن ۾ به ايندا رهندا آهن ۽ اڪثر ڪري اخبار جي ٽئين صفحي تي اهڙا واقعا اوهانکي عام ملندا. اهو واقعو اهڙو به نه هو، جنهن ۾ مون خود حصو ورتو هجي. ڪڏهن ڪڏهن اڪيلائيءَ ۾ آءٌ اهو واقعو ياد ڪري ڏڪي ويندي آهيان، فقط ان ڪري جو اهو واقعو مون پنهنجي اکين آڏو فقط وال ڪن جي مفاصلي تان ٿيندي ڏٺو. تون هنکي هڪ ڪهاڻيءَ جي صورت ۾ پڙهندي اهو ڪجهه محسوس نه ڪري سگهندين، جيڪو مون ان وقت محسوس ڪيو هو.“

مادام اين پنهنجي پيشاني کي هٿ سان ٽيڪ ڏئي پنهنجي ڳالهه شروع ڪئي. سندس اکيون زمين ۾ کتل هيون ۽ سمورو وقت هن مونڏانهن اک کڻي نه نهاريو.

”اڄ کان پنجويهه سال کن اڳ، آءٌ ۽ منهنجي ماءُ هڪ پراڻي ڊول تي ٺهيل گهر ۾ رهندا هئاسون. جيڪو چوڏاري گهاٽن وڻن ۾ لڪل هو. اهو هڪ معمولي گهر هو، جنهنکي ڪو اڱڻ به ڪونه هو. گهر جون دريون ٻاهر گهٽيءَ ڏانهن کلنديون هيون، جيڪا پيلي مان نڪتل پيچري جي صورت ۾ هئي.

Gul Hayat Institute

”وچ اونهاري جي رات هئي. مونکي پنهنجي ڪمري ۾ اُبس پئي محسوس ٿي ۽ انڪري ننڊ ڪونه پئي آئي. امان جي ننڊ خراب ٿيڻ جي پؤ کان دري به کولي نه ٿي سگهيس. ڪلاڪ کن ان حالت ۾ پاسا ورائڻ کانپوءِ آءٌ اٿيس ۽ سليپر پائي رات جي لباس ۾ ئي هيٺ ڊرائنگ روم ڏانهن وڃڻ لاءِ ڏاڪڻ کان

لهي آيس.

”سڀ کان اڳ توهان ڊرائنگ روم جو نقشو سمجهه. اسانجي ان گهر کي ڪنهن زماني ۾ هڪ باغ به هوندو هو، جيڪو گهٽيءَ سان پور وچوٽ هو. اهو وري پوءِ وڪيو ويو هو، جنهن مان ڪجهه حصو ڪائونسل وارن رستي کي ويڪرو ڪرڻ لاءِ ڪنيو هو. ان ڪري ڊرائنگ روم جي هڪ دري گهٽيءَ جي هڪ اهڙي اونداهي ڪنڊ ڏانهن کلندي هئي، جنهن ۾ رستي واري بتي جي روشني ڪونه ايندي هئي.

”ڪمري ۾ داخل ٿيندي ئي مون محسوس ڪيو ته اها دري بند ڪيل نه هئي، پر فقط ان تي لڳل چڪڙين وارا پردا بند ڪيا ويا هئا. گرمي ۾ آءٌ ايس ڪان پريشان ٿي آءٌ ان دري جي چانئٺ چڙهي، پردي جي هڪ چڪڙي ٿوري کولي ان مان آيل تازي ۽ ٿڌي هوا جا ساهه کڻڻ لڳس ۽ ائين ڪرڻ سان مونکي فرحت ٿي آئي.

”بس، اها منهنجي خوشين جي آخري گهڙي هئي.

” مونکي اتي بيٺي منٽ کن به مس ٿيو هوندو ته مون هڪ مرد ۽ عورت کي گهٽي جي چيڙي کان ايندو ڏٺو.

”مرد ڇوڪري کي ان اونداهي ڪنڊ ڏانهن ڇڪي وٺي آيو. اهو مرد هڪ مزدور هو ۽ اهڙي قسم جي مزدورن مان هو، جيڪي ٽي هفتا ڪم ڪرڻ ڪانپوءِ ڇهه مهينا رلندا وتندا آهن. ڇوته پنهنجي خوبصورت هجڻ جي ڪري هو مزدوريءَ کي نيچ ڪري سمجهندا آهن ۽ انکان نفرت ڪندا آهن. ڇوڪريءَ کي به مون يڪدم سڃاڻي ورتو. سندس عمر پندرهن سال کن هئي ۽ منهنجي ماءُ هنکي ڏاڍو پيائيندي هئي. هوءَ هڪ گهر ۾ نوڪري ڪندي هئي، جتي آءٌ به اڪثر ويندي هئس. هنکي ڪاري خميس پيل هئي، جا تمام لنڊي هئي ۽ سليٽي رنگ جو جيڪٽ پيل هوس. سندس وار ننڍا ۽ گهنڊيدار هئا، جيڪي هن پنهنجي خوبصورت مٿي تي ڇوٽو ٺاهي ڪلپ سان بند ڪيا هئا.

”سندس ساٿي، جنهن جا هٿ هنجي ڪلهن تي رکيل هئا

تنهن هنکي اوچتو چيو: ’ڇا خيال آهي؟ هتي ڀلا ٺيڪ آهي؟‘

”ڇوڪري جو منهن پيلو ٿي ويو ۽ خوف وچان چيائين: ’مونکي ڇڏ، مونکي وڃڻ ڏي.‘

”هنجي لهجي مان پڌرو هو ته هوٽل کان نڪرڻ کانپوءِ هن اهي الفاظ سئو دفعا کن دهرايا آهن.

”مرد هيٺئر چئي رهيو هو: ’هوش ڪر ڇوڪري، تو مونکي پهرين ’ها‘ ڪئي هئي ۽ هاڻي اها ’ها‘ ٿي رهندي. تون هاڻي انڪار ڪري نه ٿي سگهين. جڏهن تو هڪ دفعو هاڪار ڪئي ته سمجهه ته اها ضرور ٿيندي. ڇڏ تو ڇيو ڪونه هو؟ هي جاءِ مناسب آهي. ڀلا آخر توکي انڪار ڇو آهي؟‘

”’نه.... هتي نه.... هتي نه....‘

”’پو وري آخر تون ڪٿي ٿي چاهين؟ تو وٽ ٻه جاءِ کانهي ۽ نه وري مونوٽ ٿي آهي. آءٌ تنهنجي لاءِ ڪمرو به مسواڙ تي وٺي نٿو سگهان. جيڪڏهن تون ڦٽل قلعي ڏانهن هلڻ چاهين ٿي ته پوءِ هل. اهو هتان ڪلاڪ کن جو پنڌ ٿيندو.‘

”ڇوڪري انڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيو ۽ مرد کي جوش اچي ويو.

”’مونکي سڌو سئون جواب ڏي. ’ها‘ ڪر يا ’نه‘. جيڪڏهن تنهنجو جواب انڪار ۾ آهي ته پوءِ توکي خبر آهي ته مونکي ٻيون به گهڻيئي ملي سگهن ٿيون.‘

”ويچاري ڇوڪري اوڇنگارون ڏئي روئڻ لڳي. جنهن پردي جي پٺيان آءٌ بيٺل هئس، ان جي بلڪل ڀرسان بيهي هوءِ ايترو ته درد ناڪ انداز ۾ سڏڪا ڀري رهي هئي، جو آءٌ ان جي معصوم ۽ ڏکيل دل جون آچلون به محسوس ڪري رهي هئس.

”’مان توکي پيار ڪريان ٿي،‘ هن سڏڪن جي وچ ۾ چيو، ’پر ان نموني نه، ائين نه.... مونکي ڪا خبر نه آهي، پر ايترو ڄاڻان ٿي ته اهو پيار نه آهي..... مونکي توسان پيار آهي... ڇو ته تون مونکي ڏاڍو وڻندو آهين، ڇو ته تون مونتي مهربان آهين ۽ ٻين کان مختلف نموني ۾ مونسان ڳالهائين ٿو، ڇو ته توکي ايندو

Gul Hayat Institute

ڏسي منهنجي دل خوشي مان ڀڪي ويندي آهي. آءٌ توکي ايترو ته پيار ڪريان ٿي جو وس پڄيم ته جيڪر تنهنجي ڳچي ۾ ٻانهون وجهي ڇڏيان. هر وقت، هر روز، هميشه! پر جڏهن تون ٻي ڳالهه بابت چوندو آهين، ته منهنجي دل ڌهلجي ويندي آهي، تون سمجهين ڇو نه ٿو ته مونکي اها ڳالهه نه ٿي وڻي. خاص ڪري توسان اهو مونکي عظيم گناهه ٿو لڳي.‘

”هن پنهنجي ڪلهن کي جهٽڪو ڏنو ۽ رڙ ڪري چوڻ لڳو: ’بندڪر اها بڪواس ۽ پنهنجون ڪتي جهڙيون اکيون پري ڪر‘

”آءٌ توکي اهي سمورا لفظ ٻڌائي نه ٿي سگهان، جيڪي هن ان وقت چيا.

”اها بڪواس ڪنديءَ هن پنهنجي ڪوٽ جي کيسي مان هڪ وڏو چاقو ٻاهر ڪڍيو. چاقو .... ڪاسائين واري ڪات جهڙو، تلوار جهڙو تکو. هن اهو منهنجي ڇاتي جي بلڪل سڌ ۾ پردي جي چيڙي ۾ کپائي ڇڏيو ۽ تيز آواز ۾ سرٻاٽ ڪري چيائين: ’هاڻي ٻڌي ڇڏ، جي تو هينئر ڪجهه چيو آهي يا ڪا حرڪت ڪئي ائين ته ياد رک، ڪُهي ڇڏيندو سائين.‘

”ڇوڪري به مقابلي لاءِ تيار ٿي بيٺي ۽ خوفناڪ منظر ٿي ويو.

”گهٽي بلڪل سنسان هئي ۽ چوڌاري خاموشي ڇانيل هئي. شهر جي هنگامن جو آواز به هتي ڪونه ٿي پهتو. ان وقت الائي گهڻا وڳا هئا. شايد رات جا ٻه ٿيا هئا. سڄو شهر ننڊ ۾ ستل هو، سواءِ ان جوڙي، ۽ منهنجي. آءٌ ان منظر کي ڏڪندڙ دل سان ڏسي رهي هئس. ڇوڪري منهنجي ايترو ته ويجهو بيٺل هئي، جو آءٌ فقط آگر سڌي ڪري انکي ڇُهي ٿي سگهيس. هوءَ پاڻکي هڪ عجيب قوت سان بچائڻ جي ڪوشش ڪري رهي هئي.

”سندس ڪنڌ جهڪيل هو ۽ گوڏا پاڻ ۾ سختيءَ سان مليل هئا. هوءَ ڪنهن جانور وانگر تڪڙا تڪڙا ساهه کڻي رهي هئي، جڏهن هن جون بيٺي ٻانهون پڪڙجي ويون ته هن پنهنجن

Gul Hayat Institute

ٿنگن کي پاڻ ۾ وڏيڪ ڀچائي ڇڏيو. جڏهن وري سندس اسڪرٽ کي ڇڪڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي وئي، ته هوءَ پنهنجن هٿن سان ٿي وڙهي. اها لڙائي تمام گهڻو وقت هلي. ايترو گهڻو، جو تون اندازو به لڳائي نه سگهندين. پر، جيئن هڪ يوناني گيت ۾ آهي ته ’آخرڪار ڪارون ٻڪرار کي قابو ڪري ڇڏيو،‘ آخرڪار هو به هَوس جي چنبن ۾ قابو ٿي وئي.

”بيوس ٿي هوءَ هوا ۾ پنهنجون ٻانهون هٽندي رهي، جيئن قيد ٿيل پکي پرڙا ڦڙڪائيندو آهي. اوچتو سندس هٿ پردي جي ڇيڙي ۾ ڪٿل ڪنهن شيءِ تي لڳو. هن غريب کي خبر نه هئي ته اهو ڇا هو، ويچاري اهو به سمجهي نه سگهي ته اهو چاقو هو. ڪا شيءِ هنکي اوچتو هٿ اچڻ جي صورت ۾ هن اها ان مرد کي هٽي ڪڍي، جيڪو هنکي سڄي عمر ڇيچلائيندا رهن ها، تڙفائيندا رهن ها.

”انسان جي وَت ڇا آهي؟ نرم ۽ نازڪ مٽيءَ جو پتلو، جيڪو هڪ ڌڪ به سهي ڪونه سگهي. چاقو هنجي نڙيءَ مان پار ٿي ويو.

”رت جو فوهارو نڪرڻ لڳو. (نڙي وٽ به وڏيون شريانيون آهن، جن ۾ رت تيزيءَ سان هلندو رهي ٿو.)

”گرم رت جو فوهارو اچي پردي جي ڇيڙين کي لڳو ۽ ڪجهه ڦڙا ان جي چيرن مان پار ٿي اندر هليا آيا ۽ منهنجي ڇيلهه وٽ اچي لڳا، مرد جو ساهه هيٺئر گهٽجڻ لڳو، سندس اکيون کوپن کان ٻاهر نڪري آيون ۽ هن خوفناڪ نموني ۾ پنهنجو وات کوليو، پر ان مان ساهه به ڪٽي نه سگهيو. جڏهن هو منهن ڀر زمين تي اچي ڪريو، تڏهن هن ....، سندس قاتل، گهٽيءَ جي خاموشي کي چيريو ۽ ٿي اوچنگارون ڏنائين، دردناڪ اوچنگارون.

”مري ويل لاءِ اهي دل جي گهراين مان نڪتل ٿي اوچنگارون جن ۾ درد هو، ڪرب هو، نراسائي هئي. ايڏو درد، ايڏو اٿميو درد مون اڳ ڪڏهن به ڪونه محسوس ڪيو هو.

Gul Hayat Institute

"ان ڪانپوءِ ڇا ٿيو .... سو تنهنجي مطلب جو نه آهي. منهنجي ماءُ جو ڇرڪ ڀري ننڊ مان اٿڻ ۽ اهو سمجهڻ ته مونکي ڪجهه ٿيو آهي، منهنجو بسترو خالي ڏسي سڄي جاءِ ۾ مونکي واڪا ڪري سڏڻ ۽ آخرڪار مونکي درياءَ جي ڀرسان بيٺل ۽ رت ۾ ڀريل ڏسي سمجهڻ ته شايد اهو رت منهنجو آهي. ڪهاڻي جي ان حصي سان تنهنجو واسطو نه آهي.

"اهو واقعو، جيڪو منهنجي ذهن جي پردن ۾ هميشه جي لاءِ محفوظ آهي، ڪافي آهي. آءٌ تنهن وقت سترهن سالن جي هئس ان ڪان اڳ مونکي انهن حقيقتن جي ڪابه خبر ڪونه هئي. ان اڌ ڪلاڪ جي عرصي ۾ مونتي ڪيئي ڳجهه کُلي پيا، حياتي جا ڳجهه، پيار جا ڳجهه، موت جا ڳجهه. مونکي خبر پيئي ته مرد جي پيار جو مطلب ڇا آهي! ۽ اها به خبر پيئي ته مرد جي مرڻ ۾ ڪهڙو راز سمايل آهي!

"دنيا کي اڃا تائين اها خبر نه آهي ته آءٌ ڪهڙي سبب جي ڪري اڪيلو رهڻ پسند ٿي ڪريان، پر هينئر توکي ته اهو سبب معلوم ٿيو. تنهنجي لاءِ ته هينئر اهو راز نه آهي."

جنس جي موضوع تي سنڌيءَ ۾ پهريون ڪتاب

شاديءَ جا ڳجهه

Gul Hayat Institute

وڏيڪ سڌاري ۽ واڌاري سان ٻيو ايڊيشن شايع ٿي ويو.

گهرائڻ لاءِ لکو:

محمد عبدالڪريم
نيوز پيپر ايجنٽ ۴- گهٽي
پڪو قلعو حيدرآباد، سنڌ

جواڻ جماڻ پبليڪيشن
الهندو ڪڇو حيدرآباد، سنڌ

ريونوسوڪي اڪوتاگاوا

(جپاني ڪهاڻي)

سنڌيڪار: قادر بخش ميمڻ

اوٽومس

OTOMI'S VIRGINITY

'ايدو' شهر ۾ ۱۴، مئي ۱۸۶۸ع جي ڏينهن، منجهند ڌاري ٻه هڪڙو نوٽيس پڙهو ڪيو ويو، جنهن ۾ لکيل هو ته: 'سپاهي ٿي پيرڪي جو شاهي فوج "شوگيتي" تي ڪاهه ڪندي، جيڪي "توئيءَ" جي پهاڙن ۾ مورچه بند آهن. "يوئينو" جي ويجهڙائيءَ ۾ رهندڙ شهرين کي جتي ٿي سگهي، اتي پناهه وٺڻ گهرجي.'

جيڪو گهر 'مسابي ڪوگايا' پساريءَ، 'مائي چوم' ۾ خالي ڪيو هو، ان ۾، اندر بورچيخاني جي ڪنڊ ۾ وڏي سامونڊي ستيئڙي جي اکيان، 'شتياماچي' نالي ٻلي، جنهنجو رنگ ڪميءَ جي کل جهڙو هو، ڪرونڊڙي ٿي پيئي هئي. گهر جا روشندان اهڙا ته بند ٿيل هئا، جو ڏينهن جي روشنيءَ ۾ به اندر اونداهه ۽ چپ چاپ هئي. آواز فقط برسات جي ڪڙ ڪڙ جو هو، جيڪا صبح کانوٺي پئجي رهي هئي. رڪي رڪي ڇت تي برسات جو جهوڪو ٿي پيو ۽ هر دفعي جيئن آواز وڌو ٿيو ٿي، تيئن ٻليءَ پنهنجون عنبر جهڙيون اکيون مٿي ٿي ڪنيون. ڪونيءَ ۾ اهڙو ته انڌيرو هو، جو اتي رکيل اِستو به نظر نٿي آيو، پر ٻليءَ جي عنبري اکين اهڙو ته چمڪو ٿي ڏنو، جهڙو فاسفورس جو هوندو آهي. ٻليءَ جڏهن محسوس ڪيو ته برسات جي ڪڙ ڪڙ ڪانسواءِ ٻي ڪا تبديلي ڪانه ٿي ٿئي، ته هوءَ بالڪل خاموش ٿي پئجي رهي ۽ اکيون بند ڪري ڇڏيائين.

اهو عمل هر هر دهرائيندي هوءَ ننڊ پئجي وئي هوندي، ڇو ته هن برسات جي ڪڙ ڪڙ تي اکيون کولڻ بند ڪري ڇڏيون هيون. برسات زور سان لاڳيتو پوندي رهي ۽ ڪنهن وقت، وقتي

طور بند ٿي ٿيي.

شام جا ٽي ٿيا.... چار ٿيا.... وقت هوريان هوريان گذري برسات جي گوڙ ۾ رات جي انڌيري تائين پهتو.

جڏهن پنج ٿيا ته ٻليءَ اوچتو پنهنجون اکيون گول ڪيون ۽ هڪ هنڌ نهارڻ لڳي، ڄڻ ڪنهن شيءِ کيس ڊيڄاريو هو. برسات ختم ٿي وئي هئي ۽ پيو ڪجهه به ٻڌڻ ۾ نٿي آيو، سواءِ ڏولي بردارن جي آوازن جي، جيڪي گهٽيءَ مان ڊوڙندا پئي ويا.

ڪجهه سيڪنڊن جي خاموشيءَ ڪانپوءِ بورچيخاني ۾ هلڪي روشني ٿي، پوءِ هڪ هڪ شيءِ ٿي، بورچيخاني جو اِسٽو، مٽڪي ۾ پيل پاڻيءَ جو چمڪو روشندان کي کولڻ واري رسي ۽ بورچيخاني جو ڪپٽ نظر ايندا ويا. ٻلي وڌيڪ بي آرام نظر آئي، هن پنهنجو ڳرو بدن مٿي ڪنيو ۽ ٻاهرين دروازي ڏانهن گهوري نهاريائين، جيڪو ان وقت ٺپ کليو هو.

جنهن ماڻهوءَ ان وقت دروازو کوليو، اهو هڪڙو فقير هو، جيڪو اهڙو ته پُسيل هو، جهڙو پاڻيءَ ۾ ٻُڏل ڪئو. پنهنجي ڳچي ڊگهي ڪري، جيڪا هڪ پراڻي ٽوال ۾ ويڙهيل هئي، هن لِڪي لِڪي ۽ ڌيان سان ان خاموش گهر ۾ ڪنهن به ممڪن آواز ٻڌڻ جي ڪوشش ڪئي. اها پڪ ڪندي ته اندر ڪوبه بني بشر ڪونه هو، هو بورچيخاني ۾ اندر گهڙيو. سندس نئون ڪڪائون برساتي ڪوٽ، برسات جي پاڻي پوڻ ڪري چمڪيو پئي.

ٻليءَ پنهنجا ڪن کڙا ڪيا ۽ ڪجهه قدم پٺتي هٽي ويٺي.

فقير، ٻليءَ ڏانهن ڪوبه ڌيان نه ڏنو ۽ دروازو بند ڪري پنهنجي ڳلي ۾ ويڙهيل ٽوال لاٿائين. هنجا وار تمام ڊگها ۽ وڌيل هئا، حالانڪ هو گولو پئي لڳو، پر سندس چهري جا نقش البت باقاعدي هئا.

هن پنهنجو منهن ۽ وار اگهيا، جن مان پاڻي پئي ٽميو، ۽ هيٺاهين آواز ۾ چيائين، "ٻلي، ٻلي." ٻليءَ پنهنجا ڪن کڙا ڪيا، ڄڻ هنجو آواز سڃاتو هئائين. پر هوءَ اتي ئي رهي، جتي ويٺي هئي ۽ رکي رکي پنهنجيون شڪي اکيون مٿس ڪپايون ٿي. ان وچ ۾

فقير پنهنجو برساتي ڪوٽ لاٿو، ۽ فرش تي ٻليءَ جي سامهون پلٿي ماري ويهي رهيو. سندس ڀنيون اهڙيون ته گنديون ۽ ميريون هيون جو سندن رنگ مشڪل سان ٿي نظر آيو.

پاڻ مرادو ڪلندي ۽ ٻليءَ جي مٿي تي هٿ گهمائيندي هن ٻليءَ کان پڇيو، ”ٻلڙي ڪيئن آهين؟ ڏسان پيو ته ڪوبه هتي ڪونه آهي، تنهنڪري مان ايئن چوندس ته توکي پڪ ئي پريشانيءَ ۾ ڇڏي ويا آهن.“

سيڪنڊ لاءِ ته ٻلي پڇي وڄڻ لاءِ پنهنجي پيرن تي بيهڻ جي ڪوشش ڪندي نظر آئي، پر هوءَ چال ڏئي پڇي ڪانه وئي، پر اتي ئي ويٺي رهي ۽ آهستي آهستي پنهنجيون اکيون ٻڪوڙڻ شروع ڪيائين. ٻليءَ کي هٿ گهمائڻ بند ڪري فقير پنهنجي کيسي مان تيل ڏنل پستول ڪڍيو ۽ شفق جي شعاع ۾ ان جي گهوڙي کي ڇڪاسڻ شروع ڪيائين. هڪ فقير جو، خالي ڪيل جي بورچيخاني ۾، جنگ جي فضا ۾ پنهنجي پستول کي هٿ ۾ جهلڻ هڪ غير معمولي ۽ عجيب نظارو هو، تنهن هوندي به ٻلي پنهنجون اکيون ٻڪوڙي، پنهنجي پٺي ڪُٻي ڪري اهڙي لاپرواهي سان ويٺي رهي، ڄڻ کيس سڀئي راز معلوم هئا.

هن ٻليءَ کي چيو، ”او ٻلڙي، سپاڻي هن پسگردائيءَ ۾ گولين جا وسڪارا ٿيندا. جيڪڏهن توکي گولي لڳي ته تون مري ويندينءَ. انڪري ڪيترو به هُل هنگامون ٿئي تون هن گهر مان ٻاهر نه ڇرجانءِ ۽ فرش هيٺان لڪي رهجانءِ.

”اسان هڪ ٻئي جا ساٿي رهيا آهيون، پر هي آخري ڀيرو ٿيندو جو توکي ڏسندس.“ هن پنهنجي پستول کي چڪاسيندي رکي رکي ٻليءَ کي ٻئي چيو.

”سپاڻي وارو ڏينهن تولاءِ ۽ مون لاءِ ٿي سگهي ٿو خراب ٿئي، سپاڻي مان به مري پوان يا ڪٿي نه به، يا زخمي ٿيان، پر هن کان وڌيڪ گندگيءَ جي ڍيرن ۾ ڪونه تلاش ڪندس ۽ تون خوش ٿيندينءَ، خوش ٿيندينءَ نه؟“

برسات وري شروع ٿي چڪي هئي ۽ گهڻي زور شور سان

Gul Hayat Institute

پئي وسي، بادل ايترا ته گهاٽا هئا جو هر طرف انڌيرو ٿي ويو هو. شفق جي روشني جيڪا بورچيخاني ۾ ڇانيل هئي اڳي.کان اونداهي ۽ جهڪي ٿي وئي هئي. فقير منهن مٿي ڪڻي بنان پستول کي پرڻ شروع ڪيو، جنهنجي چڪاس هن پوري ڪئي هئي.

هن وري ٻلي ۽ کي چيو، ”منهنجي وڃڻ ڪانپوءِ مونکي ساريندين؟ نه نه، چيو وڃي ٿو ته ٻليون ٽن سالن جي مهرباني به وساري ڇڏينديون آهن. تنهنڪري توتي اعتبار نه ٿو ڪري سگهجي. خير ان جي پرواهه ناهي پر جڏهن مان هليو وڃان.....“

فقير اوچتو چپ ٿي ويو. ڇاڪاڻ ته هن دروازي جي ٻاهرين طرف ڪنهنجي اچڻ جو آواز ٻڌو. هن خيال ڪيو ته جنهن وقت هن پستول کي پاسيرو ڪيو هو ته تڏهن ڪو ٻاهرين در تائين آيو هو. ۽ جيئن ئي هن پوئتي نهاريو، تيئن ۽ وڏي زور سان دروازو کليو. هن جلديءَ ۾ بچاءَ واري پوزيشن ورتي ۽ پوءِ اندر داخل ٿيندڙ ۽ فقير هڪ ٻئي کي گهوري رهيا هئا.

جنهن وقت اندر داخل ٿيندڙ جي نگاهه فقير تي پيئي ته هن کان اوچتو تعجب ۾ دانهن نڪري ويئي. هوءَ اگهاڙن پيرن واري هڪ نوجوان عورت هئي جنهنجي هٿ ۾ ڇٽي هئي. هوءَ يڪدم واپس موٽڻ واري هئي، پر پنهنجي قوت ٻيهر حاصل ڪري هن بورچيخاني جي هلڪي روشنيءَ ۾ فقير جي منهن ۾ نهارڻ جي ڪوشش ڪئي.

مُنجهيل ۽ تعجب ۾ فقير هنکي گهريءَ نظر سان ڏٺو ۽ پنهنجو ڳوڙهو آپو ڪري ويٺو. هنجي ڏسڻ مان ظاهر هو ته هاڻي هو پنهنجي بچاءَ جي خيال ۾ ناهي. پلڪ لاءِ ٻنهين خاموشيءَ سان هڪ ٻئي جي منهن ۾ نهاريو.

”تون ’شنڪو‘ آهين، ها نه؟“ هن فقير کان پڇيو ۽ ڪي قدر پنهنجي اصلي حالت ۾ آئي.

”اوهه، مونکي معاف ڪر.“ فقير ڏند ڪڍي چيس، ”برسات جي زبردست جوهي مونکي تنهنجي غير حاضريءَ ۾، تنهنجي گهر هڪلي آندو، توکي پڪ ٿو ڏيان ته آءٌ گهر ڇڏيندڙ

نہ ٿي آيو آهيان.“

”مونکي سچ پچ تعجب آهي. جيڪڏهن گهر ۾ڇندڙ نہ آهين، تہ بہ بشيرمي گهڻي ڏيکاري اٿئي.“ هن غصي ۾ رڙ ڪئي ۽ چٽيءَ تان پاڻي لاهڻ لڳي. ”هاڻي نڪري ٻاهر ٿيءُ، آءٌ اندر ٿي اچان.“

”هائو، آءٌ ويندس، تون حڪم نہ ڏين تہ بہ، مِس! تو اچا پناهہ نہ ورتي آهي ڇا؟“

”ڇو نہ؟ هائو مون ورتي آهي. پر پڇڻ سان تنهنجو مقصد؟“

”تہ پوءِ تون ڪجهہ ڇڏي ويئي آهين، مان سمجهان ٿو. هاڻي سڌي اندر اچ، اتي ٻاهر برسات ۾ بيٺي آهين.“

هوءَ چڙ اچا غصي ۾ هئي. هنکي جواب ڏيڻ بنا هوءَ ٻورچيخاني جي فرش تي ويهي رهي ۽ پنهنجا گدلا پير ڍ گهاڪري مٿن هٿن سان پاڻي وجهڻ شروع ڪيائين. ان ڪانپوءِ فقير جيڪو پلٽي ماريو ويٺو هو، هن ڏانهن يڪ ٽِڪ گهوري نهاريو. ۽ پنهنجي وڏيل ڏاڙهيءَ تي هٿ ڦيرائڻ شروع ڪيو.

هوءَ هڪ تندرست ڳوناڻي سانوري رنگ واري عورت هئي جنهنجي نڪ تي موهيڙا هئا. هنکي سڌي سادي گهر جي آڏل پوشاڪ ۽ لونگي پيل هئي، جهڙي ڪنهن ڪنواري ڇوڪريءَ کي زيب ڏئي. هنجي زندگيءَ سان ڀرپور خدوخال ۽ پرڪشش صورت ۾ اهڙي دلربائي هئي، جا بي تاثير نہ هئي.

”جيئن تہ تون هن ڳوڙ گهمسان ۾ واپس آئي آهين، تو ضرور ڪا تمام اهم شيءِ ڇڏي هوندي؟“ هن پڇا جاري رکي.

”ڇا ڇڏي وئينءَ، اي مس.... او ٿو مي؟“

”تون پنهنجي ڪم جي ڪر. مان چوان ٿي تہ سڀ کان اول هتان هڪدم ٻاهر نڪر.“

او ٿو ميءَ سخت لهجي ۾ جواب ڏنو ۽ فقير جي منهن ۾ نهاريندي، هن سنجيده نظرن سان هن کان سوال پڇڻ شروع ڪيا، ڇو تہ ڪيس ڪا ڳالهہ خيال ۾ آئي هئي.

”شنڪو.“ هن چيس، ”توکي معلوم آهي تہ اسانجي

ٻلي ڪٿي آهي؟"

"ٻلي؟ هوءَ هاڻي نه هتي هئي." فقير چوڏاري نهاريندي جواب ڏنو.

"اوه، پياري ڪيڏانهن ويئي هوندي؟"

ٻلي نظرون بچائي شيلف تائين سرڪي ويئي هئي ۽ نڪر جي روهي ۽ لوهي ٿانوَ جي وچ ۾ ڪُرنبڙي تي پئي هئي. هڪ ئي وقت پنهنجي جي نظر ٻليءَ تي پيئي. هڪدم 'اوٽو ميءَ' پنهنجي هٿ ۾ جهيل ڏوئي ڦٽي ڪئي ۽ اهڙيءَ طرح فرش تي اٿي بيٺي، ڄڻ نه هن فقير جي موجودگيءَ کي وساري ڇڏيو هو. وڏنڙ مرڪ سان هن ٻليءَ کي سڏ ڪيو. شنڪوءَ پنهنجيون ميريون اکيون اوٽو ميءَ ڏانهن ڦيرايون.

"اهائي ٻلي آهي جيڪا تون ڇڏي ويئي هئينءَ؟"

"اها ڇڏيل شيءِ ٻلي ئي ڇونه هجي؟ ٻلي او ٻلي هاڻي هيٺ اچ."

شنڪو اوچتو ڪِلَ ۾ اچي چٽڪيو. هنجي کل مينهن جي گونجدار آواز جي وچ ۾ پوائنتو پڙاڏو پيدا ڪيو. اوٽو مي ميران ٿي پنهنجي نٿين سر آيل غصي وچان، پنهنجي ڳاڙهن ڳلن سان، شنڪوءَ کي رڙ ڪري چيو، "توکي کل ڇا تي ٿي اچي؟ مالڪياڻي ٻليءَ کي پٺتي ڇڏڻ ڪري پريشان آهي. ٻليءَ جي زندگيءَ لاءِ پريشانيءَ ۾ هوءَ سارو وقت دانهون ڪندي رهي آهي. هن تي قياس ڪري مان ساري واٽ برسات ۾ پُسندي هتي آئي آهيان."

"نيڪ آهي مان هاڻي نه کلندس." شنڪو، جنهجي کل اڃا جاري هئي، اوٽو ميءَ جي رمارڪ کي اڌ ۾ ڪٽيندي چيو، "مان هن کانپوءِ نه کلندس. پر فقط هن ڳالهه جو خيال ڪر. جڏهن سياڻي لڙائي لڳي ته هڪ ٻلي يا ٻه ٻليون. ڪير به ان بابت سوچي ته اها مزيدار ڳالهه ٿيندي. تنهنجي موجودگيءَ لاءِ مونکي لحاظ آهي، پر مونکي اجازت ڏي ته توکي آزاديءَ سان ٻڌايان ته تنهنجي مالڪياڻي اهڙي ته خود غرض ۽ خود مطلب آهي، جو مون اهڙي ڪڏهن نه ٻڌي آهي. سڀ کان اول پنهنجي ٻليءَ جي

Gul Hayat Institute

جانچ ڪرڻ .....“

”زبان بند ڪر.“ او ٿوميءَ ڌمڪيءَ واري نگاهه سان واڪو ڪري چيو، ”مان توکان پنهنجي مالڪياڻيءَ جي ڳالهه ٻڌڻ نٿي چاهيان.“

جينءَ نااميد هئي، تيئن واقعي هنجي ڌمڪي واري ڇهري فقير کي ڏيڇاريو ڪونه. اٿلو هن سندس بدن تي شوخ نظر ڪپائي. هنجي صورت واقعي ان وقت وحشي حسن جو نمونو هئي. هنجو برسات ۾ پسيل جبو ۽ گهاگهرو سندس جسم سان بلڪل چنبڙي پيا هئا ۽ ان مان جهاتيون پائيندڙ سندس اگهاڙو ۽ نرم ڪنوارو بدن شفاف هو. ’شنڪو‘ پنهنجيون اکيون مٿس کپائي ڪلندي ڳالهائي رهيو هو.

”بيءَ ڪنهن به ڳالهه کان مٿي، سندس توکي ٻليءَ جي ڳولا ۾ هتي موڪليو مان تون ڇٽي سگهين ٿي. ’يوئينو‘ جي ويجهڙائي ۾ هرهڪ خاندان اکيئي پناهه ورتي آهي. اڌهن جا گهر اهڙا ويران آهن، جهڙيون ٻنيون جن ۾ ڪوبه بني بشر نه هجي. ممڪن آهي ته ڪي بگهڙ ٻاهر نه اچن، توکي ڪر خوفائتو خطرو درپيش اچي.“

”اجايو پريشان نه ٿي ۽ هڪدم ٻليءَ کي پڪڙ. مان نٿي سمجهان ته ڪو جنگ لڳندي. ٻوءِ ڪنهن به قسم جو خطرو ڪٿي ٿيندو؟“

Gul Hayat Institute

”ڪم عقليءَ جي ڳالهه نه ڪر. جڏهن ڪنهن جوان ڇوڪريءَ جي اڪيلي گهمڻ ۾ ڪو خطرو ناهي ته ٻوءِ ڪوبه خطرو ٿي نٿو سگهي.“ شنڪو آهستي آهستي اڌ سنجيده ۽ اڌ مزاحيه نموني ڳالهائڻ شروع ڪيو، ”اڄ ته انهيءَ نقطي تي ڳالهايون، اسين فقط به ڄڻا هتي آهيون، پر جيڪڏهن مونکي ڪا شرارتي خواهش ٿي پوي ته تون ڇا ڪندينءَ؟“

او ٿوميءَ جي اکين ۾ خوف جو پاڇو به ڪونه هو، پر هنجا ڳل رت سان اڳي کان به ڳاڙها ٿي ويا هئا.

”ڇا شنڪو؟ تون مونکي ڌمڪي ڏئي رهيو آهين؟“

او ٿو مي هڪ قدم هن طرف وڌائي رڙ ڪري چيس، ڇڻ هوءَ ڪيس ڌمڪائي رهي هئي.

”ڌمڪائڻ؟“ هن جواب ۾ چيو، ”گهڻي لقب يافته ماڻهو ذليل ۽ بداخلاق هوندا آهن. ان ڪان سواءِ آءٌ هڪ فقير آهيان. جيڪڏهن منهنجي دل ۾ ڪا شرارتي خواهش ٿي ته آءٌ شايد ڌمڪائڻ ڪان به وڌيڪ ڪجهه ڪيان.“ ڳالهه پوري ڪرڻ ڪان اڳيئي ڪيس مٿي تي زور وارو ڌڪ لڳو. جيسين هنکي خبر پوي ئي پوي، ان ڪان اڳ او ٿو مي پنهنجي ڇتي سندس اڳيان لهرائي رهي هئي.

”وري نه ڳالهاءِ.“ پنهنجي سموري طاقت سان هن سندس مٿي تي پنهنجي ڇتيءَ سان ڌڪ هنيو. هن ڌڪن گسائڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ان وقت او ٿو ميءَ جي ڇتي زور سان سندس ڪلهي تي لڳي، جيڪو فقط سٽيءَ جي پوشاڪ سان ڍڪيل هو.

ٻلي سجاڳ ٿي لوهي ڪتليءَ کي لت هڻي هيٺ ڪيرايو ۽ ٽپ ڏئي شيلف تي چڙهي ويٺي، جنهن تي بورچيخاني جو ڪپٽ پيل هو. ساڳيءَ وقت شيلف تي پيل تيل جي ٻتي ۽ صنوبر جي ڪاٺي شنڪوءَ جي مٿان اڇي ڪريا. سندس ٽپ ڏئي پيرن تي اٿي بيهڻ ڪان اڳ، هنکي او ٿو ميءَ جي ڇتيءَ جا ڌڪ وري وري لڳندا رهيا.

”جهنم ۾ وڃ، جهنم ۾ وڃي پوءُ.“ هن دانهن ڪئي ۽ پنهنجي ڇتي لهرائيندي رهي. آخر هو ڪانئس ڇتي کسڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. جيئن ئي هن ڇتي پري ڦٽي ڪئي، تيئن هن غصي مان، هن تي ٽپ ڏنو. ٻلڪ لاءِ ٻئي ڪاٺ جي ننڍڙي فرش تي، هڪ ٻئي سان ٻکين پيا ان ڇڪريءَ جي وچ ۾ برسات جي جهوهي زور ورتو ۽ ڇت تي ڦهڪا ٿيڻ لڳا. جيئن برسات جو آواز وڌندو ويو، تيئن اونڌيرو به گهاٽو ٿيندو ويو.

مار ڪٽائي ۽ رهڙجي، فقير غصي مان هن تي غالب پوڻ جي ۽ پنهنجي جسماني طاقت سان هنکي جهلڻ جي ڪوشش ڪئي. وري وري ناڪامين ڪانپوءِ، جنهن وقت جهلي قابو ڪيائينس، تيئن هن

گوليءَ وانگر لنگهه ڏانهن لُوهه ڏنائين.

"جهنمي ڪتي." هن شوخيءَ مان ڏانهس گهوري نهاريو ۽ سيرڪندڙ پڙدو پنهنجي ڍال بنايائين.

ٽڙيل پکڙيل وارن سان اوٿومي جهوڪو ماري هيٺ ويهي رهي ۽ هٿ ۾ پاڪي جهلي ويئي. انهن پٺي لڳو ته اها پاڪي، هن پنهنجي گلي ۾ ڀيل لونگيءَ ۾ لڪائي آندي هوندي.

هنجي شوخ نظر ۾ عجيب ڪنواري ڪشش اهڙي هئي، جهڙي ٻليءَ جي، جيڪا پنهنجي پٺي ڪٻٽ جي شيلف سان لڳائي ويئي هئي. ٿورا سيڪنڊ خاموش رهي، ٻئي هڪ ٻئي جي اکين مان ڪجهه اندازو لڳائڻ جي ڪوشش ڪندا رهيا. پوءِ بناوٽي ڏند ٽيڙي، شنڪوءَ پنهنجي کيسي مان پستول ٻاهر ڪڍيو.

پستول جي نالي سان ڇاڻي واڻي سندس ڇاتيءَ جو نشانو وٺي چيائينس، "هاڻي جيترو دل چوئي اوترو ڦٽڪ." جيتوڻيڪ هن افسوس مان ڏانهس نهاريو، پر پنهنجو وات نه کوليائين. هنجي خاموشي ڏسي، هن نال کي مٿيرو ڪيو، ڇو ته هنکي ڪا ڳالهه ياد آئي هجي. نال جي اکيان ٻليءَ جون عنبري اکيون پٺي چمڪيون. هن ڇو ته ڇيڙائڻ لاءِ، پنهنجي لبن تي مُرڪ آڻي پڇيس، "ٺيڪ آهي اوٿومي؟ جي مون پستول ڇوڙيو ته ٻلي مري، منديءَ پر ڪري پوندي." هو گهوڙي ڇڪڻ تي هو، "ساڳي حالت توسان ٿيندي. قبول؟" "نه، نه" اوٿوميءَ اوچتو رڙ ڪئي. "شنڪو، پستول نه ڇوڙ."

شنڪوءَ پنهنجون اکيون هن ڏانهن ڦيرايون، سندس پستول جو رخ اڃا تائين ڪميءَ جي ڪلي جهڙي ٻليءَ ڏانهن هو.

"هائو، مان اندازو ڪريان ٿو ته توکي افسوس ٿيندو."

"هنکي گولي هڻندي توکي رحم ڪونه ايندو ۽ رحم خاطر نه هڻيس."

هاڻي اوٿوميءَ ۾ مڪمل تبديلي اچي ويئي هئي. اکين ۾ همدرديءَ جا پاڇا لهرائي رهيا هئا، هنجي ڏڪندڙ چپن مان موتين جهڙن سفيد ڏندن جي قطار ڏسڻ ۾ پئي آئي.

Gul Hayat Institute

نٿوليءَ ۾ تعجب وارين نگاهن سان ڏسندي، فقير پستول جي نالي هيٺ ڪئي. انڪري ڇوڪريءَ جي ڇهري تي ڇوٽڪاري واري رونق تري آئي.

”ڇگو، مان ٻليءَ کي جيئدان ڏيندس. انجي بدلي ...“ هن فتحمنديءَ جي خوشي ظاهر ڪئي. ”انجي بدلي مان صرف توکي وٺندس.“

اوڏوميءَ پنهنجون اکيون ڦيرائي ڇڏيون. پلڪ کن لاءِ هنجي دل مختلف احساسن جي ٻٽيءَ ۾ ٿهڪندي نظر آئي.

احساس - جهڙوڪ، نفرت، غصو، ٻچان ۽ ارمان.

انهن احساسن تي ڪرڙي نگاهه رکندي هو پاسيرو وڌي هنجي پٺيان آيو ۽ رهائشي ڪمري جا در زور سان کوليائين. اهو ڪمرو بورچيخاني کان به وڌيڪ اونداهو هو. ان ڪمري ۾ خانن واري پيتي ۽ چوڪنڊي ڪوئلن واري سگري پري کان صاف نظر پئي آيا.

اوڏوميءَ جي پٺيان بيهي هن پنهنجون نظرون، سندس ڳچيءَ تي کپائي ڇڏيون، جيڪا پگهر سبب ڳهميل پئي نظر آئي.

هن محسوس ڪيو هوندو. پنهنجو بدن ڦيرائي سندس منهن ۾ نهاريو. تازگيءَ وارو رنگ بلڪل اڳين وانگر سندس ڇهري تي موٽي آيو هو. ان هوندي به ڇڻ ته ڏاڍو منجهيل هو.

عجيب نموني ۾ اک ڀڃي، پنهنجو پستول وارو هٿ وري ٻليءَ ڏانهن سڌو ڪيو.

”نه ڪر. مان ڇوان ٿي نه ڪر.“ ”هنکي جهلڻ جي ڪوشش ڪندي پنهنجي هٿ ۾ جهليل پاڪي هيٺ اڇلايائين.

”جيڪڏهن مونکي ائين نه ڪرڻ گهرجي ته پوءِ هن ڪمري ۾ هل.“ هن هلڪيءَ مرڪ سان چيس.

”اوه! تون غليظ آهين.“ هن ڇڙ ۾ ڪُرڪيو، پر اٿي بيهي هوءَ هڪ بيشرم عورت وانگر تڪڙي تڪڙي رهائشي ڪوٺيءَ ۾ هلي ويئي. سندس راضي هجڻ تي البت شڪوءَ کي حيرت هئي. ان وقت تائين برسات جو آواز ڪافي گهٽجي ويو هو. ۽ بادلن جي وچ مان لهندڙ سج جي جهاتيون پائڻ ڪري بورچيخاني ۾

ڪافي روشني تي ويئي هئي.

بورچيخاني ۾ بيهي هن حبرداريءَ سان رهائشي ڪمري ۾ ڪپڙن لاهڻ جو آواز ۽ پوءِ شايد هنجي تڏي تي ليٽڻ جو آواز ٻڌو. ان ڪانپوءِ ڪمري ۾ خاموشي ڇانئجي ويئي.

ڪجهه ظاهري هڪ ڪانپوءِ هن رهائشي ڪمري ۾ قدم رکيو. جنهن ۾ هلڪي روشني هئي. رهائشي ڪمري جي وچ ۾ هن ڪيس پٺيءَ ڀر ليٽيل ڏٺو، سندس منهن ٻانهن سان ڍڪيل هو. جيئن ئي هنکي ڏٺائين، هو پوئتي بورچيخاني ڏانهن سڙيو. هنجي چهري تي عجيب تاثر هو، جنهنجو بيان نٿو ٿي سگهي، ۽ جيڪو ڪراهت ۽ شرم جهڙو پئي نظر آيو. جنهن وقت هو بورچيخاني ۾ واپس آيو ته هن ٺهڪ ڏيڻ شروع ڪيا، هنجي پٺ اڃان رهائشي ڪمري ڏانهن هئي.

”مان توکي چيڙائيندو رهيو آهيان، اوٽومي.“ هن رڙ ڪري چيو، ”مان توکي چيڙائيندو رهيو آهيان، هاڻي مهرباني ڪري هيڏانهن ٻاهر اچ.“

ڪجهه منٽن ڪانپوءِ اوٽومي ٻليءَ کي سيني سان لڳائي، ڇٽي هٿ ۾ کڻي شڪوءَ سان خوش خوش ڳالهائي رهي هئي، جو ننڍڙي سنهي تڏي تي ويٺو هو.

”مس.“ هنجي چهري ۾ نهارڻ بنا، هنکان پڇيائين، ڇو ته هو اڃان منجهيل هو. ”مونکي توکان ڪجهه پڇڻو آهي.“ ”اهو ڇا آهي؟“

”خير اهو ڪو خاص سنجيده معاملو ناهي.“ هن لهجو مٽائيندي چيو.

”پر تون ڏس ته عورت جي زندگيءَ ۾ اهو بيحد ضروري معاملو آهي، جو هوءَ پنهنجو پاڻ مرد کي سونپي. تون اوٽومي... ٻليءَ جي زندگيءَ جي بدلي. ڪنهن به طرح اها تنهنجي بيحد لاپرواهي هئي. اوٽومي، هئي يا نه؟“ هن منٽ کن لاءِ ڳالهائڻ بند ڪيو. اوٽوميءَ جي منهن تي مرڪ پکڙيل هئي پر هن ڪو به جواب نه ڏنو. فقط پنهنجي سيني سان لڳل ٻليءَ کي تڏڙا ڪيندي

رهي.

”تون ٻليءَ کي ايترو پيار ڪرين ٿي ڇا؟“

”ها، مان ٻليءَ کي ضرور پيار ڪريان ٿي.“ هن اڻ ڇٽيءَ طرح جواب ڏنو.

”پنهنجي مالڪ جي وفادار ۽ خدمت ڪرڻ لاءِ، تنهنجو پسگردائيءَ ۾ چڱو ناموس آهي. توکي خوف هو ڇا ته جيڪڏهن ٻلي مري پيئي ته توکي پنهنجي مالڪياڻي لاءِ نهايت افسوس ٿيندو؟“

”خير مان ٻليءَ کي پيار ڪريان ٿي ۽ اها به ڪ اتم ته منهنجي مالڪياڻي مون لاءِ اهم آهي، پر مان....“ پنهنجو مٿو ٿورو هڪ طرف جهڪائي هن ايئن ظاهر ڪيو، ڄڻ ته هن پري پٽي نهاريو.

”مان ڪهڙن لفظن ۾ بيان ڪريان؟ ڪنهن طرح مان ايئن محسوس ٿي ڪريان ته بس مونکي ايئن ڪرڻ گهرجي.“

ڪجهه دير ڪانپوءِ، بورچيخاني ۾ هو تنها ويٺو هو. هنجا هٿ سندس سٽيءَ جي پوشاڪ هيٺان گوڏن تي رکيل هئا. ان وقت هو بي خيالو ٿيو ويٺو هو.

برسات جي ڇڻڪاري جي وچ ۾ شام جو انڌيرو آهستي آهستي ڇوڏاري پکڙبو ٿي ويو. روشندان جي رسي ۽ نلڪي وٽ پاڻيءَ جو دلو، نظرن کان هڪ هڪ ٿي غائب ٿيندا پئي ويا. جڏهن ’يوئينو‘ جي مندر جا گهنڊ، جيڪي بادلن بند ڪري ڇڏيا هئا، زور شور سان وڄڻ لڳا. انهن جي آواز تي کيس ڄڻ ته عجب لڳو. هن پنهنجي اوسي پاسي نهاريو، جتي موت جهڙي خاموشي ڇانيل هئي. پوءِ هو نلڪي تائين هٿوراڙيون ڏيئي پهتو ۽ ٿانو ۾ پاڻي پريسائين.

”’شيبا بوروشگيمتسو‘ جنهن جو خانداني نالو، ’موراڪامي‘ جو ’مينا موٽو‘ جي قديم گهراڻي جو پٽ، جيئن مان آهيان، مون اڄ ڏک ڪاڏو آهي.“ ايئن ڪُرڪندي پاڻي پيئڻ مان لذت حاصل ٿي.

٢٩ مارچ ١٨٨٩ع جي ڏينهن اوتومي ۾ سندس مڱڻي ڪئي، سندن ٽن ٻارن سان گڏ 'يوئينو' جي وڻن واري سڙڪ تي گهمندي ڏٺو ويو.

اهو ئي ڏينهن هو، جنهن تي 'ٽوڪينوڊائي'، 'يوئينو' ۾ ٽين قومي نمائش جي رسم افتتاح منعقد ڪئي ويئي هئي.

'يوئينو' پارڪ جي لنگهه جي چوڌاري ليار جون مکڙيون ٽڙيل هيون. اهڙيءَ طرح وڻن واري سڙڪ تي ماڻهن جي وڏن ميڙن جي ڪري هُل هنگامون ۽ ڪلهي گس لڳي پيئي هئي. 'يوئينو' جي طرف کان گاڏين ۽ رڪشائن جون قطارون هيون، جيڪي رسم افتتاح تان واپس گهر پئي آيون.

انهن گاڏين جي سوارن ۾ 'مسانامائيدا'، 'اڪيچي نگوچي'، 'ايچي سبوساوا'، 'شنجي سوجي'، 'ڪاڪوزو اوڪازورا' ۽ 'مسائو گيجو' جهڙا مشهور ماڻهو هئا.

هنجو وڏو پٽ سندس ٻانهن جهليو پئي هليو ۽ اوتوميءَ جي ٻئي پنهنجي پنجن سالن واري پٽ کي ٻانهن ۾ کنيو هو ۽ هو پيادن ۽ گاڏين جي آمدرفت جي پيڙ جي وچمان اڪل سان رستو هٿ ڪندو پئي ويو. وقت بوقت هن منتظر نگاهن سان پوٺتي اوتوميءَ ڏانهن به پئي نهاريو، جا پنهنجي نياڻيءَ کي هٿ کان وٺيو پئي آئي. هر دفعي اوتوميءَ هن ڏانهن چمڪندڙ مرڪ سان نهاريو پئي. ائين هو ته وچ وارن ويهن سالن جي گذرڻ جي ڪري هن ۾ ڪجهه بلوغت آئي هئي، پر هنجون اکيون اهڙيون صاف ۽ روشن هيون، جهڙيون پهريائين هيس. ١٨٧٠ع ڌاري هن موجوده مڙس سان شادي ڪئي هئي، جيڪو 'فروڪوايا سيبيءَ' جو ڀائٽيو هو. هنکي پهرين 'يوڪوهاما' ۾ ننڍڙو واپار جو دڪان هو ۽ هاڻي 'ٽوڪيو' ۾ 'گنزا' گهٽيءَ ۾ هو.

اوتوميءَ مٿي نهاريو ۽ شڪوءَ کي آرام سان ٻن گهوڙن واري گاڏيءَ ۾ ويندي ڏٺائين جيڪا پرسان لنگهي ويئي. خاص طور هنجو ڌيان سندس سيني ڏانهن ڇڪجي ويو، جيڪو ڪيترن ئي عزت وارن تمغن سان جهنجهيو پيو هو. جن ۾ ڪي وڏا ۽ ڪي

Gul Hayat Institute

نندا وڏا تمغا هئا. سونهري زريءَ جون پٽيون ۽ مور جا کنڀ هئا. کين ٻه ان ۾ شڪ نه هو ته اهو لال پوريءَ ڏاڙهيءَ وارو منهن، جنهن ڏانهنس پٺي نهاريو، اهو اکين فقير جو هو، خواهش نه هوندي به هن پنهنجا قدم ڍرا ڪيا، پر عجيب ڳالهه هئي، جو هنکي ڪو عجب نه لڳو. هنکي ڪنهن طرح معلوم ٿيو هو ته اهو فقير نه هو، جيئن سندس ڇهري، زبان ۽ پستول مان ظاهر هو. هن سندس منهن تي پنهنجي نظر ڪپائي، ارادي سان يا اتفاقي طور، هن به سندس منهن ۾ گهرائي سان پٺي نهاريو. انهيءَ لحظي، سندس ويهن سالن اڳ، واري ياد غم واري چتائيءَ سان اڀري آئي. ان ڏورانهين ڏينهن، هن ٻليءَ جي زندگي بچائڻ خاطر، ناسمجهيءَ سان پنهنجو پاڻ هنجي حوالي ڪرڻ جو فيصلو ڪيو هو. ان وقت هنجو مقصد ڪهڙو هو؟ هوءَ چئي نه سگهي. اهڙيءَ حالت ۾ هو سندس جسم کي ڇهڻ لاءِ به پاڙڪي نه مچائي سگهيو، جيڪو هن سندس اکيان پيش ڪيو هو. هنجو مقصد تڏهن ڪهڙو هو؟ هوءَ اهو به نه ٻڌائي سگهي. جيتوڻيڪ هوءَ ٻڌائي نه سگهي ته به اهو سڀ هن لاءِ بلڪل قدرتي هو. هنجي گاڏيءَ کان اڳتي نڪري پنهنجي دل کي سيني فڪرن کان آزاد محسوس ڪيائين.

جڏهن گاڏي اڳتي وڌي ويئي، او ٿوميءَ جي مڙس ماڻهن جي گهاٽي انبوهه مان هنتي نظر وڌي، موت ۾ او ٿوميءَ مرڪندڙ نظر هن تي وڌي، ڇڻ ته ڪجهه ٿيو ئي ڪونه هو.

Gul Hayat Institute

!

”اسين وڏيرن کي عوام جو رت پيئڻ نه ڏينداسين.“ - وزير اعظم ڀٽو
(هڪ اخباري خبر)

▲ ۽ چوڌرين کي؟

سنڌيءَ جي برک ليکڪ

الطاف شيخ

جي نون سفرنامن جو نئون مجموعو

واديون وڏجارن جون....

شايع ٿي ويو

■ هانگ ڪانگ جي پراسرار راتين جا رنگين داستان

■ پوڙهين جوانين جون رنگين ڪهاڻيون

هانگ ڪانگ ۾ سنڌي ثقافت.

■ هانگ ڪانگ ايشيا ۾ انگريزن جي آخري ڪالوني

الطاف شيخ جي پهرين سفرنامن کان وڌيڪ دلچسپ ۽ وڻندڙ

ٻه سو کان مٿي صفحا چئن رنگن ۾ تمام سهڻو ٽائيٽل

قيمت: ٥ رپيا، اُچي ڪاپي ڏهه رپيا

Gul Hayat Institute

گهرائڻ لاءِ لکو

محمد عبدالڪريم نيوز پيپر ايجنٽ	**سهڻي پبليڪيشن**
٤ـ گهٽي پڪو قلعو	الهندو ڪچو
حيدرآباد، سنڌ.	حيدرآباد، سنڌ.

شعر

گيت
نظم
نظم
نظم
غزل
نظم
وائي
وائي
غزل

شمشيرالحيدري
سرفراز راڄڙ
اِمداد حسيني
سرويچ سجاولي
الهه ورايو آداسي
آستاد بخاري
ملڪ نديم
انور
خاڪي جويو

هڪڙو شاعر
سروپچندر ”شاد“

Gul Hayat Institute

گيت

شمشير الحيدري

بوند بهار وه وا، موج ملهار وه وا،
گل ڦل گلزار وه وا، سهڻن جي سار وه وا،
ڪڪر قطاريا، ڪيت خماريا،
محبت ماريا، سائينءَ سنواريا:
سرها سنگهار، مٽيادار، ڪن ڪيڪار وه وا....
دم دم ديدون، آسون اميدون،
اکين عيدون، خوشيون خريدون:
برهه بازار، هي وهنوار، ٿيا واپار وه وا....
سرتيون سهيليون، ڪٺي کهڙيليون،
صبح سويليون، نڪتيون نويليون:
سورهن سينگار، جلويدار، هي ديدار وه وا....

نظم

سرفراز راڄڙ

تنهنجي يار ڇني آهي ملي،
ساري حقيقت پئي آهي کُلي.
لکيو اٿئي 'تون مڪار آهين'،
مان بدنام آهيان ساري ڳلي.
ڪوڙي ماڻهو کي ڇا لکجي،
پيار ۾ هئي جنهن چال چلي.
خاموش رهان ڪجهه نه ڪڇان،
فريب سهان تنهنجي پويان هلي.
ڇو ٿي ڏسي آهيان مات سڄڻ،
ڪنهن ته چوريو تئي پڳلي؟
پنهنجي 'فراز' کي ٿي غلط چوين،
وڃيءَ جي تون ڳالهه پڌي.

سرويچ سڄاولي

شورن واريءَ پل متي

ڪالهه ٻه پتڙا ڪنا، ويرين ويل ڪيا،
شورن واريءَ پل متي.
سنڌين پنهنجيءَ سيني ۾، سهسين سور سٺا،
شورن واريءَ پل متي.
رهزن جي هن ريت سبب، اڄ مانجهي مير مُٺا،
شورن واريءَ پل متي.
ريٽي ريٽي رت ۾ تن، پُسيا پير پٺا،
شورن واريءَ پل متي.
’سرويچن‘ جي چاڙي چاڙهج، آزاديءَ جا مينهن آنا،
شورن واريءَ پل متي.

الهواريو ’اداسي‘

اڄ ته پرين اڄ پيار جي پيڙ ۾ ناچو بڻجي نچي ڏسون،
رسم رواجن جي پاڇن جي اوٽ کان ٻاهر اچي ڏسون.
عشق جي آويءَ منجهه ٻرندي، پر آخر ڪيسين آف نه ڪنداسين،
ٻره جي ٻاهه ۾ پيڙا تي اڄ، مچ جيان خود مچي ڏسون.
غم جي بحر کان ٻاهر نڪري قرب ڪناري آ ته ملون،
سونهن سچائيءَ جي ساغر ۾ روحن سوڏا رچي ڏسون.
تاج محل جا خيال ڇڏي، ڪنهن جهرڻي پر ڪا جهوپي اڏيون،
ڪوجهيءَ ڪاک محل مان نڪري، سونهن ڇا آهي سچي ڏسون.
سوچ جي سيج تي صرف سمهڻ مان ڏک نه ڇڏيندا دلبر مُور،
عمل جي راهه تي اڄ ته ’اداسي‘ پورهيت بڻجي پسي ڏسون.

Gul Hayat Institute

استاد بخاري

نچڻي

خبر ٿئي ڪيتري سهڻي ـــ
اکيئي آهين تون چوري،
ڪسي ٿي دل وچي زوري.

گلابي، چاڪٽي، سوڙهي ـــ
مٿان پوشاڪ پائين ٿي،
گهڻا ئي گهوٽ گهائين ٿي.
خبر ٿئي....

او واسينگن رکڻ واري ـــ!
ڪنڌيڙيل وار ناهين ٿي،
ته ڏينگا ڪوڙ ڏاهين ٿي.

چپن ڳاڙهي، اکين ڪاري ـــ!
تون لالي ڇو لڳائين ٿي،
ڪجل ڇا لاءِ پائين ٿي.
خبر ٿئي....

هي باجي سان ۽ طبلي سان ـــ
جي تنهنجي چير ڇمڪي ٿي،
ته محفل اور ترڙپي ٿي.

نزاڪت، ناز، نخري سان ـــ
جي تنهنجي چيلهه لچڪي ٿي،
ته محفل پيلهه لچڪي ٿي.
خبر ٿئي....

نچڻ واري نموني سان ـــ
جي تون ٿي آڱريون چورين،
ته جهوناڳڙهه به ٿي جهورين.

جهنجهوڙيندڙ ۽ جهٽڪي سان ـــ
جي تنهنجي ٿي ڇُلي ڇاتي،
ته بس محفل سڄي ڪاتي.
خبر ٿئي....

اکهاڙي عشق جا گانا ـــ
اکيان بيهي جي ڳائين ٿي،
ته پاڻيءَ کي جلائين ٿي.

وڻين ٿي جنهن مهل پئسا ـــ
هٿن سان هٿ ملائين ٿي،
اجهاڻل کي دُکائين ٿي.
خبر ٿئي....

Gul Hayat Institute

ملڪ نديم

وائي

سنڌ تہ ڪڙمي، ڪڙمي سنڌ،
سنڌ تہ محنت ڪار اوسائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار

رنگ محل جو راڳ نہ سنڌڙي،
جهوپن جي جهونگار او سائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار

ڪوٺ ڪوٺ ۾ سنڌ ثقافت
شهرن ۾ چمڪار او سائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار

آزادي جي ديوي ٻڌندي،
پورهيت جي پڪار او سائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار

Gul Hayat Institute

ڏاتن ڪي آواز تہ ڏي تون،
اٺندا لڪ هزار او سائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار

سردارن مان پوتارن مان،
پيدا ٿيا غدار او سائي ـــ سنڌ تہ محنت ڪار او سائي
سنڌ تہ محنت ڪار.

انور

وائي

ڪي ڏينهن ٿيا ۽ مينهن پيا،
تو پنهنجي واڳ ورائي ناهي
من جي آڳ اجهائي ناهي.

تو ڪانگ لنوي تون آءُ پيا،
تو پنهنجي پريت نباهي ناهي،
من جي آڳ اجهائي ناهي.

جي مور نه سانگي ڏور هيا،
تن ڪائي ياد آئي ناهي،
من جي آڳ اجهائي ناهي.

هين سرءُ جي سانجهيءَ پور پيا،
مون پنهنجي تند تپائي ناهي،
من جي آڳ اجهائي ناهي.

Gul Hayat Institute

سازن ۾ ڇا ناز نه هيا،
جن منهنجي دل گرمائي ناهي،
من جي آڳ اجهائي ناهي.

آ، سيڪ تون هتڙا سيءُ پيا،
دڪي اجا پٽي، وسائي ناهي،
من جي آڳ اجهائي ناهي.

خاکي جويو

●

مظلوم آهيان، مجبور آهيان،
ڏک درد سان مان، پرپور آهيان.

سوريون سدائين، سينگاريون مون،
مان منڊ کان ئي، منصور آهيان.

هر طلسماتي، مون کاڪ ڏاتي،
مان مينڊرو تري، مشهور آهيان.

هر بربريت، ظلم و تشدد،
ناحق جي لڪ، ناسور آهيان.

مونکي پڙهي ڏس، مونکي پڙهي ڇڏ،
مظلوم جو مان منشور آهيان.

اي سنڌ جيجل، تو ساڻ رهندي،
مان ديس واسين، کان دور آهيان.

منهن جي حياتي، کنهن بي نه ڇاتي،
هر روح کان مان، رنجور آهيان.

سمجهڻ جي منهنجي، ڪوشش ڪري وٺ،
ساٿيهه وارن جو سور آهيان.

'خاکي' خدائي، الهام آهي،
هن ديس جو مان، دستور آهيان.

Gul Hayat Institute

سروپچندر "شاد"

سروپچندر نالو، 'شاد' تخاص. ١٩٣٧ع ۾ مٺي، ضلعي ٿرپارڪر ۾ ڄائو. ١٩٥٩ع ۾ ميٽرڪ ڪيائين. ١٩٦٠ع ۾ انگريزيءَ ۾ آنرس ۽ ١٩٦٢ع ۾ انگريزي ادب ۾ ايم-اي ڪيائين. ١٩٥٤ع ۾ شاعري شروع ڪيائين. هن ڪافي شعر مهراڻ، روح رهاڻ، نئين زندگي ۽ سهڻيءَ ۾ ڇپيا آهن. هن وقت گورنمينٽ ڪاليج ٽنڊو محمد خان ۾ انگريزي ادب جو ليڪچرار آهي.

ڪريل لُڙڪ

هي آ هڪڙو لُڙڪ ڪِريل،
ڪجل ڳاڙر هي پاڻيءَ جو،
هڪڙو آهي فقط ڦڙو،
جنهنجو ناهي ڪوئي مُلهه.

جڏهن اهو ئي لُڙڪ لُڏيو،
پلڪن جي هندوري ۾،
بندرابن جي ڪُلين ۾،
ميران جو چت مَن هيو.

اڪ-ڪتوريءَ ۾ لڙڪيل،
ائين لڳو ٿي لُڙڪ اهو،
نٿ جو چٽ هو هُو موتي،
ارمانن جو تاج محل.

Gul Hayat Institute

اکڙين مان هي لُڙڪ ڪِري،
اُئين مِلي ويو مِٽيءَ ۾،
جيجل ماءُ کان جيئن هجي،
هُنَجو لال ويو وڇڙي.

جنهنجو ناهي جيءَ جڙيل،
ساهه سيباڻي ساڻيهه سان،
پنهنجي سر تي ڌرتي سان،
هُو آ هڪڙو لُڙڪ ڪريل.

جنهن جي ساڻيهه سان آ پريت،
گلڙن منجهه هو آهي گلاب،
تارن منجهه آ هُو ماهتاب،
هر ڪنهن من جو آهي ميت.

جنهنجو ناهه ساڻيهه سان پيار،
هو اڪ ۾ ڇڻ آ ڪنڊ،
هُن جو موت خواري آ،
جيئڻ هُن جو آهي ڌِڪار.

جنهنجي ساڻيهه سان ناهه دِل،
بيٺل پاڻي جي هُو باڪس،
سڙيل ميوي جي بدبوءِ،
هُو آ هڪڙو لڙڪ ڪريل.

هي آ هڪڙو لُڙڪ ڪِريل.

Gul Hayat Institute

وايون

(١)

نانگا پهرين نچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

مر جو سانگو لاهي، ڪفني پائي پڙ ۾ اچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

ڳاڻين تي هل ۽ پل پل تون پروانن جان پچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

جي جي مر ۽ مري مري جي، سوري سان مچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

من ماڻهوءَ جو اٿمٽ جوالا، ڪايا آهي ڪچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

جنهنجو هٿ تريءَ تي سرآ، تنهنجو ساٿي سچ،

لوڪ توکي پوءِ ليکيندو!

(٢)

هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي،
تون آهين ارڏو، اربيلو، گهوٽ آهين اڻموٽ،
هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي،
ڏاڍ کي ڏيهه مان تڙي ڪيڻ لاءِ ڳپرو جنگوءَن جوٽ،
هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي.
راند جو سمجهي رڻ پومي کي سو آ ڳاڙهو گهوٽ،
هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي.
منزل تن جي ٻانهي آهي، چٽ ۾ جن کي چوٽ،
هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي.
نفرت جو ڇڏ نانءُ مٽائي، پيار جي ڪر پالوٽ،
هي ڪڙا، هي ڪوٽ، ڇا روڪيندا توکي.

Gul Hayat Institute

پڑھندڑن جا خط

تنقيد ۽ رايا

عبدالله بلوچ

پڑھندڑن وٽان

Gul Hayat Institute

سياسي انٹرويو

طارق اشرف

تنقيد ۽ رايا

سان اوهان جي هن حق لاءِ سدائين وڙهندس،
ته اوهين مون سان اختلاف راءِ ڪري سگهو.

——والٽئر

■ ’سهڻي‘ جي مارچ واري پرچي ۾، ناصر موريائيءَ واري ڪهاڻي ڏاڍي پسند آئي. ڪهاڻي پوري خود اعتمادي، جرئت ۽ چٽائيءَ سان لکيل آهي. ڳالهه ڪي فني وڪڙ ڏئي، اڻ چٽو ڇڏڻ جي راهه نه ورتي وئي آهي. هن لکڻيءَ مان اهو به محسوس ٿئي ٿو ته لکندڙ جذباتي آهي. ■ هيءَ ڪهاڻي پڙهڻ ڪري پنهنجي سنڌ جي تاريخ ڄاڻڻ جو چاهه جاڳي ٿو. پر مشڪل اهو آهي ته سنڌيءَ ۾، سنڌي عوام جي سمجهه جهڙي ڪا به صحيح، غيرجانبدار ۽ مڪمل تاريخ لکيل ڪانه آهي. ■ سنڌ لاءِ، تاريخ جي شروعات کان وٺي، ڌارين جو مسئلو پيش رهيو آهي. ڌارين جي ڌرتيءَ مان ته دلچسپي ٿيندي ڪانه آهي. هنن جو مقصد هوندو آهي لٽڻ ۽ ڦرڻ. ان لاءِ هو ظلم، ڏاڍائي، مڪر، فريب ۽ منافقت کان به ڪم وٺندا آهن. ■ ڌارين جي لاڳيتي جنگ جهيڙي ۽ ڦرلٽ ڪري، سنڌ جي پوري ترقي ٿي ڪانه سگهي آهي. ■ اڄڪلهه جنهنکي ’سامراجيت‘ سڏيو ٿو وڃي، ان جو مطلب پڻ آهي ڌارين جو اصل ديس واسين جي اقتصادي پرماريت ۽ معاشي رت چوسڻ. ■ چين ڪوريا، ويٽنام، بانگلاديش اهڙي سامراجيت خلاف لڙيا ۽ ڪامياب ٿيا. فلسطيني ۽ آفريڪا جا ڪي ملڪ، اهڙي سامراجيت خلاف لڙي رهيا آهن. ■ هتي به سامراجيت کان آجو ٿيڻ لاءِ لاڳيتي جدوجهد جي ضرورت آهي. ■ ڏيهي ظالم به ڌارين جا دلال بڻجي، وڏيڪ ظلم ڪن ٿا. تاريخ ۾ اسان ڏٺو آهي ته اصل کان ’ڌاريا‘ هتي جو مسئلو پيش رهيا آهن. تاريخ اسان کي سبق ڏئي ٿي ته ’ڌارين‘ جو مسئلو هاڻي هميشه لاءِ حل ڪرڻ گهرجي.

Gul Hayat Institute

■ اسان ۾ اهو ڪافي حد تائين شعور ۽ احساس جاڳيل آهي ته 'ڌارين' جو مسئلو هاڻي هميشه لاءِ ٺڪاڻي ٿيڻ کپي. ان ڪانپوءِ ٿي هڪ منو ٿي، اسان ترقيءَ جي راهه تي راهي ٿي سگهنداسين، ۽ عوام سک، ۽ خوشين جا ڏينهن ڏسندو. ڌرتي ۽ ان جا ٻچڙا پاڻ ۾ هوندا. پنهنجي ڌرتي، پنهنجا ماڻهو، پنهنجا مسئلا، پنهنجي محنت. اسانکي پنهنجو ماڳ چٽو نظر ايندو. ■ منهنجي ويچار موجب، ناصر جي ڪهاڻي اهو 'سنيهو' ڏئي ٿي.

— نجم عباسي، حيدرآباد

■ سهڻيءَ جو سالنامو ورتم. سالنامي ۾ شروع ۾ سنڌي شاگردن لاءِ هڪ حقيقي ۽ طنزيه ايڊيٽوريل پڙهي دل کي روحاني خوشي ٿي. ڪاش! اسانجا سنڌي شاگرد پاڻ ان طنز کي محسوس ڪن ۽ انجو صحيح احساس رکي ان تي عمل ڪن. ان ڪانپوءِ محترم نجم عباسيءَ جون ٻه دلفريب ۽ حقيقت آميز ڪهاڻيون پڙهي دل باغ باغ ٿي ويئي. آءٌ دلي طور هر ان سنڌي ترقي پسند اديب کان متاثر آهيان، جو حقيقت آميز دل جي جذبن کي قلم جي نوڪ سان پنن جي زينت بنائي ٿو. ان لحاظ کان آءٌ محترم نجم عباسيءَ کي سنڌيءَ جي عظيم ڪهاڻيڪارن مان هڪ ليکيندو آهيان ۽ سندس عزت هڪ بزرگ هستيءَ کان گهٽ نه ڪندو آهيان. سندس نئين ڪهاڻي 'شيشي ڀڳي، دليون ڳنڍجي ويون' هڪ انوکي عنوان سان، پيار ۽ محبت جي موضوع تي هڪ دلچسپ ۽ نصيحت آميز ڪهاڻي آهي. مشرقي پيار ۽ حسن جي لطيف جذبن جو اظهار جهڙي نموني ڪيو اٿن، اهو سندن فن جو ڪمال آهي. سندن ٻي ڪهاڻي 'ساڳيهه تائين سون تي' هڪ حقيقت تي مبني قومي ڪهاڻي آهي، جا پڻ سنڌي زبان جي سٺين ڪهاڻين ۾ سٺو اضافو آهي. ■ ان ڪانپوءِ نسيم احمد کرل جي ڪهاڻي 'مساوات' وضوع جي لحاظ کان پڻ هڪ سٺي ۽ مقصدي ڪهاڻي آهي. باقي هڪ ڳالهه جيڪا دل ۾ اچي ٿي ته نسيم جي نئين ڪهاڻي خاص ڪري 'مڪسڊ گرل' ۽ 'مساوات' وغيره ۾ continuety ۽ Tempo جي لحاظ کان ۽ پڻ ٻوليءَ جي لحاظ کان 'ڪافر' 'گذرڻ

وارادت، ۽ 'زماني جي گردش' وارو رنگ نظر نٿو اچي. هاڻي آءٌ ان ڪهاڻيءَ متعلق ڪجهه لکڻ چاهيان ٿو، جنهن مونکي تمام گهڻو متاثر ڪيو آهي ۽ جنهنکي پڙهي مان اوهانکي هي خط لکڻ لاءِ مجبور ٿي ويو آهيان. اها آهي 'درد جا ڏينهن، درد جون راتيون' جا منهنجي زندگيءَ جي هڪ ناقابل فراموش ڪهاڻي آهي.

ادا سائين، هي خط ان ڪري توهان ڏانهن لکڻ لاءِ مجبور ٿي ويس، جو هي ڪهاڻي توهانجي لکيل آهي. جيڪڏهن مان اهو لکان ته هن ۾ منظور جو ڪردار توهان پاڻ آهيو ته شايد اهو غلط نه ٿيندو. چاڪاڻ ته ڪهاڻي هميشه زندگيءَ جي تجربن مان ڏي لکي ويندي آهي. ڪهاڻي جيتري وڏي هئي، اوتري دلچسپ ۽ اچا به دل تي چاهيو ته نه ڪٿي. ڪهاڻيءَ جي سڀ کان عظيم خوبي هئي حقيقت Reality. ان ڪي ڪهاڻي ڪانسواءِ ڪو بيو نالو ڏجي ته بهتر ٿيندو. ان ۾ زندگيءَ جي لطيف جذبات ۽ تلخين جو نچوڙ سمايل آهي. اها اسان مان هر ڪنهنجي ڪهاڻي آهي ۽ جيئن زندگيءَ ۾ ٿيندو آهي، جيئن توهان لکيو آهي، ان ۾ جي توهانکي منظور چئجي ته فيروز ڪو بيو هوندو. ممڪن آهي ته آءٌ ڪنهن منظور لاءِ فيروز هجان يا جي منظور مان آهيان ته ڪو مون لاءِ فيروز هجي. توهانجا فيروز جي ڪردار متعلق لکيل ٻه صفحا، هڪ دوست جي صحيح تصوير پيش ڪن ٿا. ان ڪانپوءِ ياسمين جو ڪردار ته اسان مان هر ڪنهنجو Ideal آهي. سچ پڇو ته ايترو شاندار روماني ۽ نصيحت آميز پلاٽ لکڻ تي توهان ڪيرون لهڻو، جنهن ۾ اسانجي معاشري جي ڪافي پيچيده مسئلن کي ڪنيو ويو آهي. مثال طور: معاشري ۾ استاد جي عزت ۽ انجا فرض. اديب جي معاشي مجبوري، احساس ڪمتري، خود اعتمادي ۽ سڀ کان وڌيڪ، محبت ۽ محنت سان مقصد حاصل ڪرڻ، جيڪي ڪاميابيءَ لاءِ لازمي آهن.

آءٌ سنڌي ادب ۾ نجم عباسي ۽ آغا سليم جي حقيقت نگاريءَ جو تمام گهڻو قائل آهيان، پر هن ڪهاڻيءَ ڪانپوءِ اهو لکڻ ۾ ڪو به وڌاءُ ڪونهي ته توهانکي سنڌي ڪهاڻيءَ جي دنيا ۾ حقيقت جو شهزادو (Prince of reality) چئجي. هاڻي توهان چوندا ته

مون تنقيد ڪرڻ بدران اجائي تعريف ڪئي آهي ته پوءِ توهان پاڻ ئي پنهنجي ضمير کان پڇندا ته ڪهاڻيءَ ۾ ڪهڙي ڪمي آهي جنهن تي تنقيد ڪجي، هڪ بهترين ڪهاڻيءَ لاءِ چئن ڳالهين ڏانهن سخت ڌيان ڏبو ١ـ موضوع ٢ـ حقيقت ٣ـ لفظن جي جوڙ جڪ ۽ ٤ـ تسلسل. خدا جي فضل سان توهانجي ڪهاڻيءَ ۾ چارئي عنصر موجود آهن. باقي جي ڪنهنجي خوبين جو اعتراف اجائي تعريف آهي ته پوءِ جيئن توهانجي مرضي. آءٌ فخر سان چوان ٿو ته اسان سنڌيءَ جي هيءَ ۽ اهڙيون ٻيون ڪهاڻيون اردو ۽ ٻين ٻولين جي مقابلي ۾ شان سان پيش ڪري سگهون ٿا. آخر ۾ عقيدت ڀريا سلام قبول ڪندا.

— محمد شريف شيخ انجنيئرنگ يونيورسٽي لاهور.

■ سڀ کان اڳ اوهانکي مبارڪباد ٿو ڏيان ته اوهاو 'سهڻيءَ' ۾ 'سياسي انٽرويو' جو سلسلو شروع ڪري سنڌ ۽ سنڌين جي هڪ اهم ضرورت کي پورو ڪيو. ■ اوهان شروع ۾ لکيو آهي ته: ڪنهنکي سنڌ پنهنجي مفاد کان وڌيڪ عزيز آهي. سائين، اها هڪ ڳولها ٿيندي، ڪجهه ماڻهو ته آهن، پر شايد اهي اوهانکي وزيرن يا ميمبرن منجهان نه ملن. ■ سائين منهنجا، مير علي محمد ٽالپر کي دانشور ۽ مفڪر سڏائڻ جو ڏاڍو شوق آهي ۽ هو ان ڪري سنڌي زبان يا سنڌين جي فائدي ۾ ڳالهائيندي نتائيندو آهي ته متان سندس اميج (Image) نه خراب ٿئي. ■ اسانوٽ اميج ٺاهڻ لاءِ 'جنگ' ۽ اڙدو رسالا آهن، پوءِ مير صاحب ڪيئن ٿو رئيس امروهوي تي تبصرو ڪري يا ريڊيو ۽ ٽيليويزن نان سنڌي پروگرام جو تاثير وڌائڻ متعلق ڪو يقين ڏئي. ■ ادل، مير صاحب ڪڏهن به قومي اسيمبليءَ ۾ سنڌ ين جي ڪنهن حق تي نه ڳالهايو آهي. پورا ٻه ورهيه اسلام آباد ۾ اسٽيٽ بئنڪ جي ايئر ڪنڊيشنڊ بلڊنگ ويندو رهيو، مولانا شاهه احمد نورانيءَ ۽ پروفيسر غفور سان گڏ چانهن پيئڻ ۽ لکنوي انداز ۾ ٽهڪ لڳائڻ کان علاوه ٻيو ڪهڙو ڪم ڪيو اٿس؟ ■ سائين، هو نقلي دانشور آهي. ٻيو

Gul Hayat Institute

ڪجھہ بہ نہ. ■ مير صاحب چئي ٿو تہ ڀٽو صاحب ڪم نٿو ڪرڻ ڏئي. اوهانڪي ڪيڏيءَ مهل ۾ ڇو روڪيو اٿس؟ ڀٽي صاحب تي تنقيد ڪيو ٿا، پر ڪڏهن اوهان سنڌين لاءِ گهري تہ ڏسو. ■ اوهان مير صاحب کان لڳاتار اهي سوال.ڪيا تہ ريڊيو ۽ ٽيليويزن تان سنڌي زبان کي سنڌس جائز حق ڏنو وڃي. اوهانجا سڀ سوال ڪاٽي ويو ۽ پاسيرو جواب ڏنائين. ڀلا جيڪڏهن اها گهر ڪري تہ پوءِ هنڪي ڀٽي صاحب جو ڀؤ آهي يا رئيس امروهوي گروپ ۽ ’جنگ‘ وارن جو؟ ■ مير صاحب پنهنجي لائبريري ۾ Collections جو ڀڏي ڏاڍو خوش ٿيندو آهي. اسانڪي خبر آهي تہ سنڌس تعريف ڪندڙ ڪير آهن ۽ ڇو پيا ڪن. آزمائش خاطر پنهنجي لائبريري جا ڪتاب اڙدوءَ بجاءِ سنڌيءَ ڪري ڏسي. ■ ان کان وڌيڪ پيو ڪهڙو افسوس ڪجي جو مير صاحب کي پيپلز پارٽيءَ کان جميعت علماءِ پاڪستان بہ سٺي پارٽي ٿي لڳي! ■ مان رڳو هڪ عرض ڪندس، سائين، اوهان ائين تفصيلي انٽرويو ونندا رهو. اسان اوهان سان آهيون. اسانڪي بہ ڏسڻو آهي تہ ڪنهنڪي سنڌ پنهنجي مفادن کان وڌيڪ عزيز آهي. ■ منهنجو ڪنهن بہ پارٽيءَ سان واسطو ڪونهي، فقط هڪ سنڌي جي حيثيت جي ۾ لکيو اٿم.

— م — ش، لاڙڪاڻو

■ ادا طارق، اسانجي پسند جي هن ماهوار سهڻيءَ جو نالو زائفاڻو رکيو اٿو. پوءِ سهڻيءَ بابت راءِ لکڻ ڇڙو مرد پاڻرن کي حق ڇو فرض ڪيو اٿو. اسان ڀنهي ڀينرن ڪجھہ مهينا اڳ سهڻيءَ جي سالامي بابت خط لکي پنهنجي راءِ کان توهان کي آگاهہ ڪيو هيون، پر توهان ان خط کي رديءَ جي ٽوڪري حوالي ڪري ڇڏيو هو، سهڻيءَ جو خاص نمبر پڙهي ڀيهر خط لکڻ کانسواءِ رهي نہ سگهيوسين اميد تہ هن ڀئي خط کي جاءِ ملندي. ■ سهڻيءَ جي خاص نمبر ۾ ڇپيل سڀ مواد سٺو آهي. ڏيهي ڪهاڻين ۾ نجم عباسيءَ جي ڪهاڻي ’شيشي پڳهي دليون ڳنڍجي ويون؟‘ طارق جي

ڪهاڻي 'درد جا ڏينهن درد جون راتيون؟' مشتاق شوري جي ڪهاڻي 'پڳل ٽٽل ليڪا' ۽ خليل قاضيءَ جي 'پيو رستو' ايڊيون نه وڻيون جو ساراهه ڪرڻ جي نه قلم ۾ طاقت آهي، نه ئي وري لفظ ٿا ملن. اسانجي پاران انهن چئني ڪهاڻين جي ليکڪن کي دلي مبارڪون هجن. سچ ته اهي ڪهاڻيون سچي سهڻيءَ جي سونهن هيون ۽ طارق جي ڪهاڻيءَ کي ڪهاڻي چوڻ سچ ته نٿو سونهي، ڇو ته ڪهاڻي پڙهڻ سان ڇڻ ته ناول ٿي محسوس ٿيو، جيڪڏهن اهو هڪ ننڍو ناول هجي ها ته سٺو، هونئن به اڳ ۾ ئي اسانجي عظيم سنڌي ادب ۾ سنڌي ناولن جي گهڻي کوٽ آهي، خاص نمبر ۾ سنڌ جي عظيم ليکڪن آغا سليم، مهتاب محبوب ۽ تبسم مهتاب قريشي جون ڪهاڻيون نه ڏسي ڏاڍو ڏک ٿيو. اهو پڙهي خوشي ٿي ته جولاءِ ۱۹۷۴ جي سهڻيءَ ۾ نسيم احمد کرل تي نمبر ڏئي رهيا آهيو. توهان سال سال ۾ سهڻيءَ جو هڪ ليکڪ تي نمبر ڪڍي سچ ته سنڌي رسالن ۾ هڪ نئين ۽ سٺي روايت جي شروعات ڪئي آهي. توهان ان عظيم ڪارنامي تي کيرون لهڻون.

—نيلمان نسيم ياڳي ۽ نرگس ناز، شهدادپور سنڌ

■ مارچ جي سهڻي واري پرچي ۾ نهي قيدين يوسف جکراڻي، شاهنواز شاهه ۽ اسرار سرڪي جو خط شايع ٿي چڪو آهي. جنهن اهو بي ڌر طرفان واقعي ڪانپوءِ پهريون دعو اظهار آهي. ان خط جي پڙهڻ سان اهو ظاهر ٿئي ٿو ته ملزمن تي جيڪي خوفناڪ قسم جا الزام لڳايا ويا آهن. انهن جو بنياد ڪوڙ تي رکيل آهي. خط ۾ به ڳالهيون اهم آهن. ■ ۱ – جنهن ڪمري نمبر ۳۵ ۾ واردات ڇاڻائي وئي آهي اهو هڪ ته ڪنهنکي به الاٽ نه ٿيل آهي ۽ پيو ته جيڪي فوتي يا زخمي آهن سي پين هاسٽلن ۽ ڪمرن سان واسطو رکن ٿا. سوال اٿي ٿو ته اهي اتي ڪيئن آيا ۽ ملزمن کي زخمي ڪنهن ڪيو، انهن کي هن مهل تائين گرفتار يا ظاهر ڇو نه ڪيو ويو آهي. ڇا ملزمن تي حملو ڪرائي هڪ تير سان به شڪار ته نه ڪيا ويا آهن؟ ■ ۲ – ان واقعي کي ڇهه مهينا گذري چڪا آهن پر ملزمن کي اڃا تائين ڪورٽ آڏو پيش ڪرڻ بجاءِ

Gul Hayat Institute

رماند تي رهايو پيو وڃي. انهن کي ڇو ڪورٽ آڏو پيش نہ ٿو ڪيو وڃي تہ جيئن هو معاملي ۾ پنهنجي پوزيشن کي واضح ڪري سگهن.

—**روات سنڌي**، حيدرآباد

■ مارچ ٧٤ع جي سهڻيءَ ۾ ناصر مورائيءَ جهٽ ڪن لاءِ آغا سليم جي سارنگ ۽ ماڊڪ جي ياد ڏياري ڇڏي. وقت جو سڏ آ اسانکي ان ڪهاڻيءَ ۾ ڏنل تہ اڄ اسان متحد ٿيون. اسان شال شاگردن کي سمجهہ اچي. ■ نجم عباسي تمام گهڻو ٿو لکي. ائين ناهي تہ مونکي ساڻ ٿو لڳي تہ گهڻو ڇو ٿو لکي. هيءَ ڪهاڻي پسند پئي. ڇو جو اهي ئي احساسات مسايل آهن، جيڪي واقعي اديب جي ترجماني ڪن ٿا. سواءِ انٽرويو جي ٻي ڪا خاص تبديلي سهڻيءَ ۾ ڪانہ آندي اٿو. جڏهن سهڻيءَ ۾ ايتري تبديلي آندي اٿو تہ پوءِ ڪهاڻين مٿان چٽر ڪاري ڪرايو.

■ مير صاحب کان ورتل طويل انٽرويو، وڻندڙ ۽ دلچسپ هو. پڙهندي پڙهندي ائين لڳو، ڄڻ جلدي کپي ويو. مير صاحب، سوالن جي جوابن ۾، گهڻن هنڌ، حقيقت کان منهن موڙي ويو آهي. جيئن (١) نعيم منشور تان ڦري وئي آهي. تنهن لاءِ اوهانجو ڪهڙو خيال آهي؟ (٢) اوهانکي خبر هئي تہ اسلامي سوشلزم ڪونہ ايندي تہ عوام کي اُن کان آگاهہ ڪيو ها؟ (٣) اوهانجو خيال آهي تہ سنڌي زبان کي جائز حق مليل آهن؟ (٤) سنڌي زبان جي ڀلائيءَ لاءِ اوهان ڪجهہ ڪيو آهي؟ يا ڪو اهڙو پروگرام آهي؟ ■ گهڻو حصو سياسي سوالن سان ڀرُ آهي. پر گهڻا سوال سنڌ تي هجن تہ بهتر. سلسلو ڪارائتو آهي. ڏسجي، اڃان تہ ڀهرين ڪڙي هئي. ■ شعرن ۾ ادل سومري جي وائي دل ۾ ڇهي وئي. مارچ موٽي آيو. پر اتحاد اسانجو ٽڪر ٽڪر هو. ■ ٽڪر ٽڪر اتحاد جي ڪري ئي ٤-مارچ ميموڪل نہ ڪٺي وئي. رڳو ڀهريون سال (شايد ممتاز جي ڏينهن ۾) پر هينئر ٤ مارچ وسري وين. ■ نوان ڪتاب گهٽي تعداد ۾ ڇپجي رهيا آهن. تبصرو جلدي ڏيو. ■ انگريزي ڪهاڻي وليرام وليپ خاص ڪري سٺي ٿو ترجمو ڪري.

—**شبير سومرو**، خيرپور ميرس.

Gul Hayat Institute

■ سهڻي مارچ جي ملي اميد هئي ته ۴ مارچ نمبر ڪيندؤ پر ڏک ٿيو جڏهن نمبر نه ڏنم. ■ ايڊيٽوريل هميشه وانگر سچ تي مبني هو ۽ اڳي کان اڳرو پڻ، اهو پڙهي ڏاڍو ڏک ٿيو ته سهڻي تي وري ڪيس داخل ڪيو ويو آهي. حڪومت کي شل ڏاڍي ساڃهه ۽ عقل ڏئي جو سوچ کان ڪم وٺي پر ان ۾ اها اميد اجائي آهي. اوهين پنهنجو ڪم ڪندا رهو. ■ خليل قاضي جي پهرئين ڪهاڻي تي ايڏي واويلا ٿي آهي ته ٻي ڪهاڻي 'ٻيو رستو' ته مڻ مچائي ڇڏيو هوندو. ڏاڍي توهان ڏي خير ڪري. ■ مارچ جي سهڻي جي شروعات ۾ ناصر-مورائي جي ڪهاڻي پڙهيم. اصل وڏ وڇهي ڇڏيائين. ڪهڙي نه پرپور نموني تاريخ جو وسريل ورق ورجايو اٿن. هميشه هڪ ڪهاڻي تاريخي پس-منظر ۾ ڏيندا ڪريو. ناصر مورائي ڏاڍو سٺو لکي ٿو. سندس لکڻي ۾ اثر به ڏاڍو آهي، اصل وار آيا ٿي وڃن ٿا. ■ نجم عباسي جي ڪهاڻي به چڱي هئي، هن حقيقت کان چڱي نموني واقف ڪرايو آهي. آڳاٽي ادب مان ڪهاڻي ڏيندا آهيو. اهو سلسلو سٺو آهي، جيئن نون پڙهندڙن کي به خبر پوي ته اڳي ڇا لکيو ويو آهي. وليرام وليپ جو ترجمو چڱو ڪيل هو. باقي سائنسي ڪهاڻي سمجهه ۾ ڪونه آئي. ترجما گهٽ ڏيو ته چڱو. خطن جو سلسلو چڱو آهي. خطن ۾ سياست نه هجي ته چڱو. وڌيڪ مالڪ آهيو.

—قاسم ڀڳهيو سچڻ سنڌي

باڊه - ضلعو لاڙڪاڻو- سنڌ

Gul Hayat Institute

■ ادا توهان جيڪو انٽرويو جو سلسلو شروع ڪيو آهي سو تمام گهڻو پسند آيو، نجم عباسي جي ڪهاڻي نه بور ڪري ڇڏيو. البت ناصر مورائي جي ڪهاڻي تمام گهڻي پسند آئي. ترجمو ٿيل ڪهاڻن ۾ ڪو خاص مزو ڪونه هو. آسانند مامتو راءِ جي ڪهاڻي به ڏاڍي سٺي هئي.

—نسرين جتوئي حيدرآباد سنڌ.

■ اسانجي ٻرک سنڌي اديبن ۽ شاعرن ۾ عام طرح اهو رحجان پاتو وڃي ٿو ته، هو ترقي پسند ۽ تخليقي ادب کي نعري بازي ۽ سياسي ڇاڙي بازي سڏين ٿا. ٿي سگهي ٿو، ڪي ماڻهو رکو اهو

چون، تہ مان تہ ادب جي وقتي اضافي ۽ هنگامي قدرن تي بحث ڪري رهيو آهيان. ادب جا ڪجهہ دائمي ۽ ابدي قدر بہ ٿيندا آهن. مان فقط هڪ ابدي قدر ڪان واقف آهيان ۽ اهو آهي لچڪ. انسان جي سماجي زندگيءَ ۾ لچڪ مونکي ادب جي ارتقا جو هڪ لازمي قدر معلوم ٿئي ٿو. ۽ اهوئي هڪ دائمي قدر اهڙو آهي، جنهن جو وجود مان خوشيءَ سان قبول ڪري سگهان ٿو. باقي ٻيا جيترا بہ قدر آهن، اهي انسان جي حواسن ۽ ان جي احساسات جي دائري اندر رهي ڪري بدلجندا رهندا آهن. ۽ تنهن ڪري اهي دائمي نہ، پر اضافي، وقتي ۽ هنگامي آهن. ڪجهہ ماڻهو عشق کي هڪ دائمي قدر سمجهن ٿا، پر مان انهن جي خيالن سان متفق ناهيان. ڇاڪاڻ تہ عورت ۽ مرد جي محبت ۾ بہ انقلاب ايندا رهندا آهن. ٻارهين صديءَ جو عشق، ويهن صديءَ جي انسان جو عشق نٿو ٿي سگهي. پٿر ۽ ڌاتوءَ واري زماني کان وٺي موجوده مشيني دور تائين، عورت ۽ مرد جي گڏيل تعلقات تي نظر وجهجي تہ اسان کي ان ۾ برابر لچڪ، ارتقا ۽ وڏي تبديلي ڏسڻ ۾ ايندي. ۽ هاڻي مختلف سماجي ماحول ۾ انساني عشق جا مختلف قدر ڏسڻ ۾ ايندا. شاديءَ کان پوءِ، ۽ شاديءَ جي رسمن ۽ رواجن ۾، گهر ۾، گهر کان ٻاهر ٻچن جي سنڀال ۾، جائداد ۾، مٽي مائٽيءَ ۾، گڏيل سوچ، چاڻ ۽ گڏيل عمل ۾، مطلب تہ زندگيءَ جي هر لحظي ۽ هر گهڙيءَ ۾ عورت ۽ مرد جي گڏيل محبت ۾ برابر لچڪ نظر ايندي ۽ ان جون مختلف ۽ جدا جدا صورتون ڏسڻ ۾ اينديون. انساني تاريخ جي مطالعي مان خبر پوي ٿي تہ انساني سماج ۾ عورتون مردن جون غلام هونديون هيون ۽ انجي ابتڙ ٻئي سماج ۾ مرد عورتن جا غلام. ڪنهن سماج ۾ مرد ملڪيتن جا مالڪ آهن، تہ ڪنهن سماج ۾ عورتون ۽ جيڪڏهن اقتصادي حالتون سازگار آهن، تہ عشق جيئرو رهي ٿو، ۽ جيڪڏهن حالتون سازگار ناهن تہ عشق پنهنجو موت پاڻ مري وڃي ٿو. مرد هڪ عورت کانپوءِ ٻي عورت سان شادي ڪري ٿو، ۽ عورت محبت ۾ آپگهات جي ناڪام ڪوشش کانپوءِ ڪنهن ٻئي مرد سان شادي ڪندي آهي ۽ چار پنج ڀار ڄڻيندي آهي. جيئن

تہ مٿي چيو ويو آهي تہ محبت جا قدر هميشہ بدلبا رهندا آهن ۽ انهن ۾ هميشہ لچڪ پيدا ٿيندي آهي. زندگيءَ ۾ هر عورت ليليٰ يا سهڻي ناهي ۽ نہ هر مرد مجنون ۽ ميهار. تنهنڪري ادب ۾ هر قصو ليليٰ مجنون يا سهڻي ميهار جو ٿي نٿو سگهي. حقيقت اها آهي تہ هن دنيا ۾ فقط ڦيري، تبديليءَ ۽ لچڪ کي ئي دائميت حاصل آهي ۽ نہ ڪنهن ٻي شيءِ کي. هاڻي ڏسڻو اهو آهي، تہ ترقي پسند اديب ۽ جن تي نعري بازيءَ جو ليبل لڳل آهي. اهي آخر چاهين ڇا ٿا؟ ■ هو چاهين ٿا تہ سنڌ جو نئون ۽ جديد ادب، اسانجي زندگيءَ جي بنيادي مسئلن کي پنهنجو موضوع بنائي. ۽ اهي مسئلا آهن، بک مفلسي نابرابري يعني ننڍ وڏائي ۽ سياسي غلاميءَ جا مسئلا. اسان انهن سڀني آثارن کي ننديون، جيڪي اسانکي لاچاري سستيءَ ۽ وهم پرستيءَ ڏانهن نين. اسان ڏانهن سڀني ڳالهين کي، جيڪي اسانجي تنقيدي قوت کي اڀارين ٿيون ۽ رسمن ۽ ادارن کي عقل ۽ سمجهہ جي ڪسوٽيءَ تي پرکيل ٿيون، تن کي لچڪ ۽ ترقيءَ جو رستو سمجهي قبول ڪيون. مثال لاءِ هتي محترم نياز همايوني صاحب جيءَ سوجهري (فيبرويءَ واري پرچي) کي ڏنل انٽرويوءَ مان ڪجهہ سٽون ڏجن ٿيون: 'وقتي يا هنگامي شاعريءَ کي پنهنجا قدر آهن. اهڙي قسم جي شاعري حال جي ترجماني ڪري، انسان کي اونداهي ماحول مان ڪڍي، روشنيءَ جي ڳولا خاطر هلچل لاءِ هر ڪائي ٿي، جنهنجي نتيجي ۾ ذهني جاڳرتا جا اهڃاڻ اڀرڻ لڳن ٿا ۽ هڪ انقلابي تحرڪ جنم وٺي ٿي، جا قوم جي زندگيءَ جو رخ بدلائي ڇڏيندي آهي- انجي ڀيٽ ۾ دائمي شاعريءَ جا قدر، ماضيءَ جي تجربي ۽ ورثي جي آڌار تي، حال جي واردات دهرائي، قوم جي آئيندي جي سرواڻيءَ جو ڪم ڏين ٿا." ■ مٿي ڏنل سٽن مان چڱيءَ طرح سمجهي سگهجي ٿو، تہ ڪهڙو ادب ۽ ڪهڙا قدر قومن لاءِ ڪارگر ثابت ٿيندا ۽ قوم کي بدحاليءَ، پستيءَ ۽ سياسي غلاميءَ مان آزاد ڪرائيندا، ۽ تفريح جو باعث ۽ قوم لاءِ هاڃيڪار ثابت ٿيندا. اسان وٽ جن بر ک ليکڪن کي نعري باز سڏيو ويو آهي، انهن ۾ شيخ اياز، انور، تاج بلوچ ۽ آمر جليل جا نالا مٿيرا

آهن. سهڻيءَ پاران نڪتل جليل نمبر ۾ محترم نسيم احمد کرل،
محترم طارق اشرف ۽ محترم آغا سليم صاحب جن، پنهنجن مضمون
۽ راين ۾، امر جليل کي نعري باز ليکڪ لکيو آهي. انهن صاحبن
جي خدمت ۾ عرض آهي ته: جنهن ڏينهن انسان پنهنجي سماج،
پنهنجي ادب ۽ پنهنجي تخيل ۾ لچڪ، ڦيري ۽ انقلاب جو ساٿ نه
ڏنو ته هو به ميٽجي ويندو. انهن جانورن جيان، جيڪي اڄ کان هزار
سال اڳ موجود هئا، پر ارتقائي عمل جي پيروي نه ڪرڻ سبب
تباهه ٿي ويا. ان ڪري اسان ڪنهن اهڙي منجهيل، غير واضح ۽
ابدي قدر جي قابل ناهيون. ادب ۾ ابديت هڪ وقلائيندڙ فلسفو
آهي. مونکي ته ان امر ۾ اعتراف ڪرڻ ۾ ڪابه ڏکيائي نه ٿي
لڳي ته اسان ابديت ۽ ابدي قدرن جا پوڄاري ناهيون، اسان ته گهڙي
جا شاعر آهيون، گهڙيءَ جا ڪهاڻيڪار آهيون. اها گهڙي جيڪا
هاڻي آهي، اها گهڙي جيڪا ڪڏهن هئي ۽ اها گهڙي جيڪا
ايندي. ٽئي گهڙيون هڪٻئي کان مختلف آهن، ۽ هڪ ٻئي سان
واسطو رکندڙ پڻ. جيئن ٻج زمين ۾ ۽ گل جا پتا هوا ۾ رهندي به
هڪ ٻئي کان مختلف آهن ۽ هڪ ٻئي جي ويجهو پڻ. اسان ان
زندگيءَ جا پوڄاري آهيون جيڪا لچڪيدار آهي ۽ نه بيٺل. جيڪا
جيئري آهي، ۽ نه مئل. جيڪا لچڪيدار آهي، ۽ نه موت وانگر
سيتيل. [redacted] ماڻهو جنهنکي حسن چون ٿا، اهو لچڪ جي ئي هڪ
شڪل آهي. ۽ جيڪڏهن حسن جي تخليق ئي ادب جو طريقو آهي
ته ان جي تخليق گهٽ ۾ گهٽ انهن اديبن کان ته نه ٿي سگهندي،
جيڪي دائمي قدرن جي پويان هٿ ڌوئي پيا آهن. ۽ پنهنجي ذهن
جي غير سماجي، سهڻي محل ۾، پنهنجي بيٺل تخيل جي دائري ۾
هڪ فرضي ۽ منجهيل، غير حقيقي فاسفي جي تشڪيل ۽ ترتيب
سان، هڪ جيئري، لچڪيدار ۽ توانائي ادب جي پهاڙ کي روڪڻ
چاهن ٿا. اهي ماڻهو ادب جو ناتو عوام (هاري، مزدور، پورهيت
وغيره) کان ٽوڙڻ جي ڪوشش ۾ آهن، ۽ ان کي ادب جي لفظي
حصي ۾ قيد ڪرڻ چاهين ٿا. اهو ادب عوامي نه پر سرمائيدار ۽
هڪ مخصوص طبقي لاءِ لکيو ويندو آهي. عوام کان منهن موڙي ۽

Gul Hayat Institute

عوام جي جذبن کي نه سمجهندي، اهو به نه چاهيندي، ته عوام سوچي چا ٿو؟، اوڏي چا ٿو؟، رهي ڪيئن ٿو؟ ۽ محبت ڪيئن ٿو ڪري؟، انهن سڀني جيئرين حقيقتن کان پري ٿي جن ۾ زندگيءَ جون خوشيون ۽ ڏک درد لڪيل آهن. انهن کان ڀڄي، پنهنجي خالي کوکلي ذهن جي اونداهي ڏار ۾ لڪي، اسان ڪيئن ان ادب جي تخليق ڪري سگهنداسين، جيڪو انسان لاءِ خوشيءَ جي معراج آهي. ■ زندگيءَ کان ڀڄي نه، پر هنجي بي قرار، هر گهڙيءَ بدلجندڙ زندگيءَ جي وچ ۾ بيهي ڪري، هنجي ڪشمڪش ۽ ڇڪتاڻ ۾ حصو وٺندي، اسان سچائيءَ ۽ حسن ۽ خوبصورتيءَ ٿي ترتيب ۽ طور طريقن کان واقف ٿي سگهون ٿا. هڪ سچي ادب، هڪ سهڻي ادب، هڪ خوبصورت ۽ تواني ادب جي تعمير ڪنهن به ٻئي ڍنگ سان ممڪن ٿي نه ٿي سگهي. ■ مون مٿي جيڪو ڪجهه لکيو آهي، اهو جيئن سمجهه ۽ عقل آهر سوچيو ۽ محسوس ڪيو اٿم، اوونئين لکيو اٿم. جيئن ته مان ادب براءِ ادب جو نه، پر ادب براءِ زندگيءَ جو قائل آهيان. تنهنڪري ڪنهن به اديب ڀاءُ يا پڙهندڙ ڀاءُ کي غلط مقصد وٺڻ نه گهرجي. **—رفيق سومرو، سکر**

■ سهڻي جو فيبروري پرچو پڙهيم. ’سنڌي ادب ۽ سنڌي انعام‘ متعلق لکيل ايڊيٽوريل بلڪل حق بجانب آهي. سنڌي اديبن سان ايڏو ظلم- ظلم جي حد آهي. هن سال ته ڪنهن به سنڌي ڪتاب کي رائيٽرز گلڊ طرفان انعام نه ڏنو ويو آهي. ان ڪري بهتر ائين ٿيندو جو سنڌي اديب پنهنجون تصنيفون گلڊ کي انعامي مقابلي واسطي نه موڪلين. ■ نجم عباسي جي لکيل ڪهاڻي هڪ فحش ڪهاڻي جي حيثيت رکي ٿي. اهڙيون ڪهاڻيون شايع ڪري سهڻي جي معيار کي ڪيرائڻ جي ڪوشش نه ڪئي وڃي ته چڱو ٿئي. گوبند جي ڪهاڻي ’سرد آهون‘ ۽ ٻيون ترجمو ٿيل ڪهاڻيون پنهنجو مٽ پاڻ هيون. ■ شاعري جي ڀاڱي ۾ هر ڪنهن پنهنجو پاڻ چڱو موکيو آهي. پير مظهر جي لکيل خط مان صحيح حالتن جي پلي پٽ پروڙ پئجي سگهي ٿي- سائينز- غلام مصطفيٰ شاهه ڪانپوءِ يونيورسٽي سڄي لڳي رهي آهي. **—امولک اداس ٽري**، ٽنڊو جان محمد

اسلامي سربراهه ڪانفرنس؛

هڪ تاريخي اجلاس

هڪ تاريخي شهر ۾

اسٽيٽ لائف اسلامي سربراهه ڪانفرنس
۾ شريڪ ٿيندڙ
معزز مهمانن جي پرجوش
آجيان ڪري ٿي

قومي مستقبل جي لاءِ قومي ادارو
اسٽيٽ لائف
انشورنس ڪارپوريشن آف پاڪستان

Hayat Institute

طارق اشرف (انٽرويو)

عبدالله بلوچ

سهڻيءَ ۾ هي پهريون سياسي انٽر ويو آهي. سياسي انٽرويو ڏيڻ سان اسانجا ٻه ئي مقصد آهن. پهرين ڳالهه اِها ته ڪهڙي سنڌي ليڊر کي پنهنجي مفادن کان سنڌ جا مفاد عزيز آهن. ٻيو ته سنڌ سان جيڪي زيادتيون ۽ حق تلفيون ٿي رهيون آهن، يا ٿيون آهن، اهي روبرو انهن تائين پهچايون. انهن جي خيالات کي سنڌ جي عوام آڏو پيش ڪريون. ۽ اهي پنهنجي انٽرويو ۾ جيڪي واعدا ڪن ٿا، ڏسجي ته آهي پورا به ڪن ٿا، يا ٺلهيون ڳالهيون ڪيائون.

گذاريل دفعي مير علي احمد خان ٽالپر جو انٽرويو ڏنو ويو هو. ۽ هن دفعي عبدالله بلوچ جو. اسانجو پروگرام اِهو آهي ته هڪ دفعي حزب اختلاف ۽ ٻئي دفعي حزب اقتدار مان انٽرويو اچي. هن دفعي دراصل سنڌ جي تعليم ۽ ثقافت جي کاتي جي وزير پيار علي الانا جو انٽرويو ڏيڻو هو، پر عين وقت تي الانا صاحب اسلام آباد ويو هليو. تنهنڪري عبداللهبلوچ کان انٽرويو ورتو سين. عبداللهبلوچ صاحب هن وقت سنڌ جي، ليبر ۽ اوقاف کاتي جو وزير آهي. ۽ صوبائي اسيمبلي جي سيٽ ڪراچيءَ مان کٽيو آهي.

سهڻيءَ جو نمائيندو ارشاد قاضي، الانا صاحب کان وقت وٺڻ ڪراچي ويو هو. ۽ ٻنپهرن جو فون ڪري مونکي ٻڌائڻو هو، ته ڪهڙو وقت مليو آهي. اٽڪل ٻين وڳي ٻنپهرن جو هن مونکي فون تي اطلاع ڏنو ته الانا صاحب ڪنهن ضروري ڪم سانگي اسلام آباد ويو هليو. مون ڪئپٽن صاحب کان انٽرويو لاءِ وقت گهريو، پاڻ چيو ائين ٿا ته: مونکي آخري ماڻهو رکو جنهنکان اوهان انٽرويو وٺو. جام صادق علي به نه مليو، تنهنڪري مون ليبر ۽ اوقاف کاتي جي وزير عبدالله بلوچ کان وقت ورتو آهي، اڄ رات نائين وڳي جو وقت ڏنو اٿن.

اِها ڳالهه منهنجي لاءِ ڏاڍي مشڪل هئي، ڇاڪاڻ ته مون

سوال پيار علي الانا لاءِ لکيا هئا. پر مون کيس چيو ته مان اچان ٿو. بس ۾ مون عبدالله بلوچ لاءِ سوال لکيا. ۽ جڏهن ڪراچي پهتس ته اٽڪل پنجويهه، ڪن سوال لکي ورتا هئم. ارشاد ٻڌايو ته عبدالله بلوچ سرڪاري بنگلي ۾ نه، بلڪ پنهنجي جاءِ ۾ رهيو پيو آهي، ۽ سندس جاءِ گوليمار ۾ آهي.

سوا نائين وڳي مان، ارشاد ۽ هڪ ٻيو دوست عبدالله بلوچ جي جاءِ تي پهتاسين. سندس جاءِ جي چئوطرف جهوپڙيون ۽ ننڍڙيون جايون هيون، جنهن مان سمجهيم ته اردگرد سڀئي غريب ماڻهو رهن ٿا. جاءِ تي پهتاسين ته پتو پيو ته عبدالله بلوچ ڪنهن فنڪشن جي اوچتي دعوت ۾ ويو آهي. بس اچڻ وارو هوندو. ٻيا به ڪافي ماڻهو ويٺا هئا، انهن ۾ مزدورن جو وڏو تعداد هو. اٽڪل ڪلاڪ جي انتظار ڪانپوءِ عبدالله بلوچ آيو. ۽ سندس پي-آءِ اسانکي آفيس ۾ وٺي ويهاريو.

بلوچ صاحب جي آفيس ائيرڪنڊيشن هئي. سندس ڪرسيءَ جي مٿان ذوالفقار علي ڀٽي صاحب جي وڏي تصوير لڳل هئي. سندس شاهي ميز تي ڪنڊ ۾ پيپلس پارٽي جو ننڍڙو جهنڊو رکيل هو. ۽ پرسان ئي ڀٽي صاحب جي هڪ ٻي به ننڍي تصوير فريم ۾ رکيل هئي. ۽ ڪمري جي ڀتين تي ڪجهه سهڻيون تصويرون ٽنگيل هيون.

اسانکي ويٺي ڪجهه ئي وقت ٿيو هو جو بلوچ صاحب آيو. سنهڙو، وچولو قد، رنگ جو صاف، چاڪليٽي رنگ جي خميس ۽ سٿڻ پيل. اچڻ سان هٿ ملائين، ۽ پوءِ ويهندي چيائين، ”ادا، اوهان پنهنجو ڪم شروع.“

سوال: ٻين صوبن مان، مزورن جي يلغار سنڌ ۾ اچي ٿي، جنهنجي ڪري، سنڌي مزدورن جو حق مارجي ٿو. اوهين انهيءَ يلغار کي ڇو نٿا روڪيو؟

جواب: پاڪستان هڪڙو ملڪ آهي. انهيءَ ۾ اسين چاهيون ٿا ته صوبائي تعصب نه ڦهلي. صوبائيت کي اسين انهيءَ ۾ ان والو نٿا ڪرڻ چاهيون. تنهنڪري ٻين صوبن مان ماڻهو اچن ٿا، ته اسين

Gul Hayat Institute

انهن کي روڪي نٿا سگهون. ۽ نه ئي اهڙي قانوني پابندي يا مالڪ تي (ڪارخاني جي) دٻاءُ وجهي سگهون ٿا ته مقامي ماڻهن کي رکو ۽ ڌارين کي نه رکو. جيڪڏهن اسين ڪو اهڙو قانون پاس ڪريون ته مقامي ماڻهن کي نوڪريون ملن ۽ ڌارين صوبن جي ماڻهن کي نه ملن گهرجن ته پوءِ تعصب پيدا ٿيندو. پوءِ يڪ جهتي نه رهي سگهندي. اسين چاهيون ٿا ته اڳ ۾ يڪ جهتي، انهيءَ ڪانپوءِ علائقائي سطح واريون ڳالهيون. مقامي جيڪي آهن، انهن جو حق آهي، اڳ ۾ آهي. تنهنڪري انهن لاءِ اخلاقي ڪوشش ڪئي وڃي ته انهنکي ملي. ۽ انشاالله هاڻ ملنديون ۽ ملن پيون.

سوال: ڪراچي جي ڪارخانن ۾، خاص ڪري فولاد جي ڪارخاني ۾ سنڌي مزدرر تمام گهٽ آهن. اوهان چونٿا ڪوشش ڪري گهڻي ۾ گهڻا سنڌي مزدور اتي رکايو. ٻين صوبن مان گهڻي تعداد ۾ مزدور اچن ٿا. ۽ انهن جي ٻولي الڳ آهي، تهذيب الڳ اٿن، انهن جي اچڻ سان جڳهه جو مسئلو پيدا ٿئي ٿو ۽ ٽرانسپورٽ جو به پڻ. اهو اوهين ڇانئو روڪيو.

جواب: ٻه ٽي ڳالهيون آهن. سنڌ ۾ جيڪي مقامي ماڻهو آهن، سي حقيقت ۾ دلچسپي نٿا وٺن، جنهنجو اسانکي ڏاڍو ڏک آهي. اسانجي سنڌ جا ماڻهو ملٽريءَ ۾ وڃڻ نٿا چاهين. حالانڪ انهنکي وڃڻ گهرجي. سنڌ جو، فوجي سطح تي اوهين بچاءُ ڪهڙيءَ ريت ڪندا؟ قومي فرض به اسان تي آهي ته اسين فوج ۾ وڃون. پوليس ۾ سنڌين کي کڻون ٿا ته آهي ڀڄي ٿا وڃن. آءٌ اِها ڳالهه مڃان ٿو ته انهن کي ڪجهه تڪليفون به پهچن ٿيون. پر انهيءَ جي باوجود به انهن کي گهرجي ته آهي وڃن. ۽ ڪجهه تڪليفون برداشت ڪن، ۽ اڳتي وڌن. ٻين ڪمن ۾ به چون ته: اسانکي وڏا عهدا گهرجن. ننڍيون نوڪري ڪرڻ نٿا قبولين. ۽ ساڳئي وقت ۾ پنهنجو ڳوٺ ڇڏڻ لاءِ به تيار ڪونهن. ٻين قومن ۾ اهو آهي ته آهي پنهنجا صوبا ڇڏي، هتي اچن ٿا. ڪم ٿا ڪن، پنهنجا ٻچا ڇڏي به هتي ڪم ڪنٿا. پر هي (سنڌي) هڪڙي ڳوٺ مان ٻئي ڳوٺ ۾ رهڻ لاءِ

Gul Hayat Institute

تيار ڪونهن. پنج ميل پنڌ انهن ڪان نٿو ٿي سگهي. هتي جي ماڻهن ايڏيون تڪليفون نه سٺيون آهن. انهن کي تعليم يافته نه ڪيو ويو آهي. سمجهايو نه ويو آهي. انهن جي ذهن ۾ اها ڳالهه ويهارڻ گهرجي. سنڌ ۾ تعليم جي ڪمي آهي. تعليم وڏيڪ هجي ها ته، تعليم يافته ماڻهو، ڳوٺن ۾ وڃي ماڻهن کي سمجهائين ها ته اڳتي وڌو. جيڪي ڪم ملن ٿا انهن ۾ حصو وٺو، انهن مان فائدو حاصل ڪريو. ۽ هاڻ جيڪي ماڻهو ايندا، ۽ جيڪڏهن پنج سال اڳ ۾ اچن ها ته فائدو هيئنر رهي ٿئي ها، هان ايندا ته پنج سالن کانپوءِ فائدو رسندو. سنڌ ۾، ماڻهن کي تمام گهڻيون تڪليفون آهن، انهن کي ڪاڏي لاءِ به ڪونهي، تنهن هوندي به اهي ملن ۽ ڪارخانن ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ تيار ڪونهن.

سوال: هيئنر اوهان چيو ته سنڌ ۾ تعليم ڪانهي، انهيءَ ڪري سنڌ جا ماڻهو ٻاهر نٿا نڪرن. پر سرحد جي ماڻهن ۾ اسانڪان ۾ گهٽ تعليم آهي، پوءِ اهي فوج ۾ وڃن ٿا، اسانجا نٿا وڃن، اوهانجي نظر ۾ انهيءَ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي.

جواب: اسانجي (سنڌ جي) ماڻهن کي هميشه دٻايو ويو. سنڌ تي هميشه ڏنڊي سان حڪومت ڪئي ويئي آهي. سنڌ ۾ اڳ ۾ جيڪي به سياستدان ٿيا آهن، انهن جي اِها خواهش هئي ته عوام انهن جي موچوڙي هيٺ رهي. سنڌ ۾ نوابي ۽ زميندار سسٽم وڏيڪ آهي. انهيءَ ڪري ماڻهو دٻيل رهيا. ۽ اهي (زميندار يا نواب) نه چاهيندا هئا ته عوام اڳ ني وڌي. اڳتي وڌندو ته انهن جي مقابلي تي ايندو. اِها بنيادي خامي هئي، جنهنجي ڪري اسين اڳتي وڌي نه سگهياسين. هاڻ پنجويهه سالن کانپوءِ ڀٽي صاحب اچي ماڻهن کي جاڳايو آهي، ۽ سمجهايو آهي ته انهن جا حقوق ڪهڙا آهن، سجاڳي پيدا ڪئي آهي. هاڻ ماڻهو آهستي آهستي اڳتي وڌڻ لڳا آهن. اڳ ۾ چند ماڻهن جي حاڪميت هوندي هئي، ۽ اهي عوام کي دٻائي ويٺا هئا. عوام سادو هو ۽ انهن جي اثر هيٺ رهيو. پٺاڻن ۾ اها ڳالهه ڪانهي. انهن ۾ نوابي ڪانهي. مهاجرن ۾ نوابي ڪانهي. پنجابين ۾ نوابي ڪانهي. انهيءَ ڪري اِهي ماڻهو اڳتي وڌيا آهن. سنڌ جي پيٽ ۾

بلوچستان ۾ پاڻ وڏي نوابي آهي، ۽ اتي جو عوام هيسل آهي. اسانجي سنڌ جي عوام جو استحصال، خود اسانجي نوابن ۽ زميندارن ڪيو آهي.

سوال: اسان سنڌين جي هڪ وڏي عرصي کان اِها گهر آهي تہ سنڌ ريجمنٽ نهي، جيڪڏهن سنڌ ريجمنٽ ٺهي تہ پوءِ سنڌي انهيءَ ۾ ويندا.

جواب: اُها (سنڌ ريجمنٽ) آهي. پر اِها اسڪيم آهي. پر ائين نہ ٿيندو تہ اڳ ۾ ٺهي (سنڌ ريجمنٽ) ۽ پوءِ انهيءَ ۾ پرتي ٿئي. سنڌي هينئر بہ فوج ۾ آهن. ۽ ٻيا بہ جيڪي ايندا، اسين انهن کي خوش آمديد چونداسين. مان انهن کي پرتي ڪرائيندس، هتي بہ ڪئمپ لڳل آهي. جڏهن ڪافي تعداد ۾ سنڌي شامل ٿي ويندا تہ پوءِ سنڌ ريجمنٽ جو نالو ڏبو. ڇاڪاڻ تہ ڪابہ يونين يا جماعت ٺهندي تہ ڀهرئين ماڻهو ايندا ۽ پوءِ جماعت ٺهندي. ٺهڻ کان اڳ ماڻهو اچن، اِهو مشڪل آهي. انهيءَ لاءِ اسين پاڻ ڪوشش ڪري رهيا آهيون. باقي رهي فولاد جي ڪارخاني جي ڳالهہ تہ اهو سينٽرل جو محڪمو آهي. صوبي جو ڪونهي. تنهنڪري ساري پاڪستان جي ماڻهن کي نوڪري ملندي. انهيءَ لاءِ اهو ناهي تہ سنڌين کي ملي، ٻين کي نہ ملي. ڪوشش ڪري رهيا آهيون تہ مقامي ماڻهن کي موقعو ملي.

سوال: ڪارخانن ۾ سنڌي مزورن ۽ سنڌي ڪلرڪن سان سٺو ورتاءُ ڪونہ ٿو ڪيو وڃي. اها شڪايت ڏهرڪيءَ جي ڪارخاني ايسو فرٽلائيزر سان عام آهي. اوهان انهيءَ لاءِ ڪهڙو اپاءُ ورتو آهي.

جواب: اهو محڪمو دراصل عطا حسين ٽالپر جو آهي. باقي هاڻ ڏنو وڃي تہ اڳ جي مقابلي ۾ هن وقت چڱو سلوڪ ڪيو ٿو وڃي.

سوال: سنڌ جي مزدورن جي ڀلائيءَ لاءِ ڪا اسڪيم يا ويچار آهن.

جواب: انهن لاءِ بلڪل آهن. ڀهريون اِهو تہ حڪومت جيڪا پاليسي ناهي آهي، انهيءَ تحت انهن کي ڪافي سهوليتون مليون آهن. اڳ سوشل سڪيورٽي فنڊ اڌ مالڪ کان ورتو هو ۽ اڌ مزور

ڪان، پر هاڻ سمورو مالڪ ڪان ونجي ٿو. اتي ملازم کي فائدو پهچتو. پيو علاج جون سهولتون، گرجويٽي. پينشن لاءِ ڪوشش ڪري رهيا آهيون، تعليم لاءِ الڳ فنڊ ورتو ويندو. انهيءَ ڪان علاوه به ڪئي سهولتون آهن، پگهار ۾ اضافو ڪيو ويو آهي. گهرن جو انتظام ٿي رهيو آهي. سوشل سڪيورٽيءَ لاءِ جيڪو پئسو اچي ٿو، منهنجي ڪوشش آهي ته انهيءَ جو مصرف صحيح ۽ جديد نموني سان ٿئي، انهيءَ لاءِ مان ڪوشش ڪري رهيو آهيان.

سوال: سائين، هي ته ٿي جنرل ڳالهه سڀني مزدورن لاءِ. سنڌ پٺتي پيل آهي، ۽ گهڻا سنڌي مزور آهن، انهن لاءِ ڪا جدا اسڪيم آهي. ته جيئن سنڌي مزورن کي به همٿائجي.

جواب: نه الڳ نٿي ٿي سگهي. باقي جنهن علائقي ۾ انڊسٽري هوندي، اتي جي ماڻهن کي ڪم ملندو. جيڪڏهن سنڌجي اندرين علائقي ۾ انڊسٽري هوندي ته ظاهر آهي ته اتي جي ماڻهن کي ڪم ملندو. تنهنڪري اسين ڪوشش ڪري رهيا آهيون ته ڳوٺن ۾ فئڪٽريون يا سمال انڊسٽري قائم ڪريون ته جيئن مقامي ماڻهن کي مزوريون ملن.

سوال: اوهانجي نظر ۾ اڄ جي مزور جا ڪهڙا اهم مسئلا آهن.

جواب: انهن جي نوڪرين جو تحفظ. پگهار صحيح هجن.

سوال: ڇا اهو نٿو ٿي سگهي ته جيئن ميڊيڪل ڪاليجن ۽ انجنيرنگ ڪاليجن ۾ ڪوٽا سسٽم رائج آهي. تهڙيءَ ريت ڪارخانن ۾ به سنڌي مزورن لاءِ ڪوٽا مقرر ڪئي وڃي. خاص ڪري ڪراچيءَ جي ڪارخانن ۾.

جواب: ڪوٽا ڪانسواءِ هوندي پاڻ وڌيڪ اچي سگهن ٿا. جيڪڏهن آباديءَ جي بنيادن تي ڪريون ته ضلعن جي حساب سان پوءِ به وڌيڪ اچي ويندا. پر اسين اهو چاهيون ٿا ته اهو فرق ئي نه ٿئي، ڇاڪاڻ ته ڪو اِهو نه سمجهي ته وزير اعظم سنڌي آهي، حڪومت سنڌين جي آهي، تنهنڪري هتي به ڪوٽا پيدا ڪن، ۽ پوءِ تعصب ڦهلبو. اسانجي حڪومت جو اهو اصول آهي ته علائقائي سطح تي ڳالهه کي نه آڻجي. بلڪ قومي سطح تي آڻجي. جيئن يڪ جهتي ٿئي، تعصب پيدا نه ٿئي.

سوال: ڇا سنڌ ۾ ٻوليءَ جو مسئلو حل ٿي چڪو آھي.

جواب: ٻوليءَ جو مسئلو حل ٿي چڪو آھي. ٻوليءَ جي مسئلي ۾ ڪا اھڙي ڳالھہ ڪانھي. انھيءَ کي ماڻھن غلط سمجھيو ھو. ۽ انھيءَ مان ناجائز فائدو ورتو ھو. حزب اختلاف جي جماعتن ڪجھہ فائدو حاصل ڪرڻ ٿي چاھيو، سو انھن جي سازش ھئي. جنھنڪري مشڪلون پيش آيون، جيڪي نہ اچڻ گھرجن ھا. ھڪڙي زبان کي جيڪو سندس حق ھو، سو مليو آھي. ون يونٽ ڪانپوءِ سنڌي زبان جو اصلي حق ختم ڪيو ويو ھو. ۽ نئين آئين ۾ اھا ڳالھہ آھي تہ: ھر صوبو پنھنجي صوبي جي زبان کي ترقي ڏئي سگھي ٿو. ۽ موجوده حڪومت اردوءَ کي قومي زبان تسليم ڪيو آھي، جنھنڪري اھو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي تہ اردوءَ زبان کي ڪو نقصان رسي. ھاڻ اسڪولن ۾ سنڌي پاڙھجي پئي، ڪجھہ سالن ۾ اھي سنڌي سکي ويندا. ۽ جڏھن اھي انھيءَ زبان مان فائدو وٺندا تہ انھن کي احساس ٿيندو.

سوال: اوھانجو ڇا خيال آھي تہ سنڌي زبان کي انھيءَ جو اصلي مقام ملي ويو آھي.

جواب: بلڪل مليو آھي. اڳ ۾ اسڪولن ۾، خاص ڪري اردو اسڪولن ۾ فقط اردو پاڙھبي ھئي، پر ھاڻ پنجين درجي کان سنڌي لازمي پاڙھجي ٿي. جڏھن ھڪ ٻولي لازمي ٿي ويئي ۽ جڏھن آھي مئٽرڪ تائين پھچندا تہ لازمي آھي تہ ھو سنڌي ڳالھائڻ بہ لڳندا، ۽ پڙھڻ بہ سکي ويندا.

سوال: اڳ ۾، انگريزن جي دور کان ميونسپل ڪميٽيءَ جا فارم ۽ رسيدون سنڌيءَ ۾ ھوندا ھئا، پر ھاڻ اردوءَ ۾ آھن ۽ ڪورٽن جا فارم.

جواب: ھاڻي نہ فقط اردوءَ ۾ آھن، بلڪ اردو ۽ سنڌي ٻنھين ۾ آھن. ڪنھن بہ آفيس ۾ وڃو، ڪورٽن ۾ بہ، تہ فارم ھڪڙي پاسي اردوءَ ۾ آھي ۽ ٻئي پاسي سنڌيءَ ۾. اوھانکي بسن جي ٽڪيٽن تي بہ ھڪ پاسي سنڌي ملندي تہ ٻئي پاسي اردو ملندي.

سوال: حيدرآباد ميونسپل ۾، اڳ ۾، سيئي رسيدون ۽ فارم سنڌيءَ ۾ ھوندا ھئا، پر ھاڻ، اڃا تائين فقط سنڌيءَ ۾ آھن، آخر ڇو.

جواب: سنڌيءَ ۾ به هئڻ کپن. مونکي تعجب آهي مان جام صاحب (جام صادق علي) سان ڳالهائيندس. چوندس ته سنڌيءَ ۾ به ڇپرائين. ٿي سگهي ٿو ته جام صاحب جي علم ۾ اها ڳالهه نه هجي.

سوال: ٻوليءَ واري ڳالهه ۾ هو ته سنڌي ٻوليءَ کي ترقي وترائبي ، پر حالت اها آهي ته زماني کان احتجاج ڪري رهيا آهيون ته ڪراچي ريڊيو تي سنڌي پروگرام وڌايو وڃي، پر اهو نٿو وڌايو وڃي، ۽ اجا چينل نمبر ٢ تي ٿو ٿئي، جيڪو ٻڌجي ئي ڪونه ٿو. ٻئي پاسي ٽي-ويءَ تي هر روز اٽڪل ڇهن ڪلاڪن جو پروگرام پيش ٿيندو آهي، پر سنڌيءَ لاءِ وقت تمام گهٽ آهي.

جواب: انهيءَ لاءِ اسين ڪوشش ڪري رهيا آهيون. وزارت ۾ اچڻ کان اڳ به مون ڪوشش ڪئي هئي. هاڻ به ڪوشش ڪري رهيو آهيان ته ٻنهي جاين (ريڊيو ۽ ٽي-وي) تي انهيءَ کي (سنڌي کي) هنجو پورو حصو ملڻ گهرجي. اهو انشاالله تعاليٰ ملندو.

سوال: بلوچستان جي گيس جو پئسو، بلوچستان کي ملندو آهي. تهڙيءَ ريت سنڌ جي ڪسٽم (بندر گاهه ۽ هوائي اڏي) جو پئسو سنڌ کي ڇو نٿو ملي.

جواب: اهي سينٽرل جا محڪما آهن. انهن جو پئسو سينٽرل کي ملندو. هو (گيس) فقط صوبي جي سطح تي آهي.

سوال: عرض آهي ته گيس جو محڪمو به سنٽرل وٽ آهي، پر انهيءَ جو پئسو موٽي بلوچستان حڪومت کي ملندو، تهڙيءَ ريت ڪسٽم جو پئسو به سنڌ کي ملڻ گهرجي. ڇا انهيءَ لاءِ اوهان ڪا ڪوشش ڪندا.

Gul Hayat Institute

جواب: انشاالله ضرور ڪبي.

سوال: سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ جن ٻن شاگردن جو قتل ٿيو، انهن انهيءَ ۾ جهليل شاگردن تي اجا مقدمو نه هليو آهي. انهيءَ جو سبب.

جواب: اجا مقدمو نه هليو آهي؟

سوال: نه سائين، ڇهن مهينن کان ريمانڊن تي آهن.

جواب: اهو ڪم ته هوم ڊپارٽمينٽ جو آهي. آءٌ انهيءَ لاءِ

ڳالهائيندس.

سوال: اوهان هڪ وزير به آهيو، ۽ ڪراچي پيپلس پارٽيءَ جا نائب صدر به آهيو، پيپلس پارٽيءَ جا ليڊر به آهيو. انهيءَ ڪري اِهو سوال ڪيو ائم.

جواب: اوهانجو چوڻ بلڪل صحيح آهي. پر اِهو محڪمو منهنجو ڪونهي. اوهان ڳالهه ڪئي آهي ته ضرور صحيح هوندي. مان هوم سيڪريٽريءَ کان انهيءَ باري ۾ پڇا ڪندس.

سوال: ڇا هن وقت پيپلس پارٽيءَ ۾ ڪي اندروني اختلاف آهن؟

جواب: نه.

سوال: ته پوءِ ممتاز ڀٽي ۽ غلام مصطفيٰ کر ڪي سنڌس وزارت تان لاٿو ويو آهي. ۽ مير رسول بخش، مير علي احمد، عبدالحميد جتوئي، محمود علي قصوري، احمد رضا قصوري پيپلس پارٽيءَ کان ناراض ٿي ويا آهن. حالانڪ اهي باني ميمبر هئا.

سوال: انهيءَ جو سبب اِهو آهي ته هي پارٽي انقلابي پارٽي آهي. هن پارٽيءَ جا فيصلا به هميشه انقلابي هوندا آهن. پارٽيءَ جي چيئرمين کي مڪمل حق ۽ اختيار آهي ته آهو جنهنکي چاهي، انهيءَ کان اهو ڪم وٺي، جنهن وقت مناسب سمجهي. ممتاز صاحب به سال هو، وزير اعليٰ به هو، گورنر به هو. ۽ آهو تمام مشڪل وقت هو. انهيءَ وقت انهن ڪم ڪيو ۽ تمام چڱي نموني سان ڪنٽرول به ڪيو. ۽ هاڻ جتوئي صاحب آيو آهي. ۽ اِهو اسانجي چيئرمين جو فيصلو آهي. ٿي سگهي ٿو ته ممتاز صاحب کان ڪو ٻيو ڪم وٺڻ چاهيندا هجن. ۽ ٻيو ڪو ته اهڙو اختلاف ڪونهي. پنجاب ۾ جيڪو ٿيو آهي، سو به اهڙي نموني ٿيو آهي. پارٽيءَ جي چيئرمين فيصلو ڪيو آهي. انهيءَ جو فيصلو سڀ ڪنهنکي مڃڻو آهي. انهيءَ کان اهو پڇڻو نه آهي ته آهو فيصلو اوهان ڇو ڪيو آهي. ۽ اختلاف جي ڳالهه تڏهن پيدا ٿئي ها، جڏهن ممتاز ڀٽو ڪاوڙجي وڃي ويهي ها. ممتاز صاحب جا بيان (وزارت مان لهڻ کانپوءِ) جيڪڏهن اوهان پڙهيا هوندا ته، انهن ۾ صاف طرح هن چيو آهي ته ڪو اختلاف ڪونهي. انهيءَ کانسواءِ پنجاب واري (مصطفيٰ

کر) چيو آهي ته ذوالفقار علي صاحب منهنجي والد جي بجاءِ آهي، مان کيس پنهنجو پيءُ ٿو سمجهان. مونکي ساڻس ڪو اختلاف ڪونهي. لاڙڪاڻي آيو. ۽ پوءِ پنڊي صاحب وٽ ويو ۽ صاحب جا بيان به اوهان پڙهيا هوندا ته ڪوبه اختلاف ڪونهي. باقي سوال ٻين ماڻهن جو آهي ته مير صاحب استعفيٰ پاڻ ڏني هئي. وچ ۾ هن اهڙا بيان پڻ ڏنا هئا، مختلف قسمن جا، ٿي سگهي ٿو ته اهڙي ڪا تڪليف هجي. يا اهڙيون غلطيون به ٿي سگهن ٿيون. اهڙي ڪا ڳالهه دماغ ۾ اچي ويئي هجي. پر انهيءَ ڪانپوءِ انهن کي به احساس ٿيو. هن وقت نڪو اختلاف آهن، نه بيان آهي، پارٽيءَ سان بلڪل نيڪ آهي. باقي جيستائين علي احمد جو سوال آهي، علي احمد هڪ تيز قسم جو انقلابي آهي. هنجا بيان به هميشه اوهان پڙهيا هوندا. ميان محمود علي به اوهانکي معلوم آهي ته نعيب مان آيل هو. انهيءَ کي وڏو ڪم ڏنو ويو هو. قانون جو وزير مقرر ڪيو ويو هو. پر انهيءَ ڪانپوءِ صحيح ثابت نه ٿيو. اليڪشن جي وقت آيو هو. يا علي احمد صاحب کي به جيڪا ٽڪيٽ ڏني ويئي هئي. اليڪشن کان اڳ هو پارٽيءَ ۾ ڪونه هو. جن ماڻهن پارٽيءَ لاءِ ڪم ڪيو هوندو يا خدمت ڪئي هوندي. آءٌ نٿو سمجهان ته اُهي ڪنهن به قيمت تي يا وقت تي پارٽيءَ کي نقصان رسائيندا يا ڇڏڻ جي ڪوشش ڪندا. جيڪي ڇڏي ويا آهن، اُهي نه سوشلزم کي سمجهي آيا، نه قائد عوام جي پاليسين کي ڏسي آيا هئا. اُهي ڪنهن مطلب حاصل ڪرڻ لاءِ آيا هئا، جيڪو نيڪ مقصد نه هو. ۽ حاصل نه ٿي سگهيو (ته ويا هليا). ميان محمود علي قصوري ۽ مير علي احمد کي قائد عوام پنهنجون ڪٽيل سيٽون ڏنيون. پنهنجي صاحب جي ڪٽيل سيٽن تي بيٺا ۽ (چونڊ) اليڪشن ڪونه لڙيا. قائد عوام پارٽيءَ جي ٽڪٽ تي ڪٿي اِهي سيٽون انهن کي تحفي ۾ ڏنيون. تحفي ۾ جيڪي سيٽون مليون، آءٌ نٿو سمجهان ته جنهن ۾ انساني جذبو هوندو ۽ اخلاقي به. ته اُهي اِهو احسان نه مڃين. تمام وڏو احسان آهي. آءٌ نٿو سمجهان ته زندگي ڏئي به انهيءَ احسان کي پچي سگهن. نه ته انهيءَ پوزيشن ۾ انهن جو اچڻ مشڪل هو. حالات اهڙا هئا جو پيپلس پارٽي ۽

Gul Hayat Institute

قائد عوام کي ماڻهن ووٽ ڏنا. انهيءَ ڪانپوءِ به انهن (ٻنهين) انهيءَ مان صحيح فائدو نه ورتو. هن وقت جو خلاف ڳالهائين پيا يا (مخالفت) ڪن پيا. انهيءَ جو فيصلو عوام پاڻ ڪندو. ۽ ماڻهو انهيءَ ڳالهه کي سمجهي ويا آهن. جيڪي خلاف ٿا ڳالهائين اِهي نه قائد عوام جا دوست آهن. نه پارٽيءَ جا. عوام جيڪو حق ڏنو هو اهو پيپلس پارٽيءَ کي ڏنو هو، انهيءَ جي اصولن کي ڏنو هو. اسان تي قائد عوام جو وڏو احسان آهي. جيڪو اسين سڄي زندگي وساري نٿا سگهون، ڏينهن ته ڇڏيو پر وات سان اظهار ئي نٿا ڪري سگهون. اڄ اسين وزير آهيون. سڀاڻي جيڪڏهن اسانکي حڪم ٿئي ته بابا توکي هٽايون ٿا، ته اسانکي خوش ٿيڻ گهرجي. اسانکي پارٽيءَ جي هاءِ ڪمان جي فيصلن کي مڃڻ گهرجي. ڇو ته انهيءَ جا جيڪي فيصلا هوندا سي پارٽيءَ جي مفاد ۾ هوندا. اهڙا عناصر، جيڪي قائد عوام جي پاليسين سان نيڪ نٿا هلن. يا اُبتا سبتا بيان ٿا ڏين، يا پارٽي ڇڏي ويا، اهي ابن‌الوقت آهن، انهن مان ڪڏهن به پارٽي يا ملڪ کي فائدو نه رسندو. اهي ملڪ ۽ قوم جا دوست نٿا ٿي سگهن.

سوال: اوهان پنهنجي جواب ۾ چيو آهي ته مير علي احمد کي پيني صاحب پنهنجي سيٽ ڏني آهي. ۽ اِهو مٿس احسان آهي. پر گذريل مهيني سهڻيءَ کي انٽرويو ڏيندي مير صاحب ٻڌايو ته هنن علائقي مان پاڻ کٽيو آهي، انهيءَ سان سنڌ ۾ شروع کان واسطو رهيو آهي. ۽ اتي جو عوام کين چڱيءَ طرح سڃاڻي.

جواب: جيڪڏهن استعفيٰ ڏئي، کٽي اچي ته اسين مڃينداسين.

سوال: اسان اهو به ڪائنس سوال ڪيو هو ته چيو هئين ته: مان شروع کان چوندو اچان ته جنرل اليڪشنون ڪرايو، مان انهيءَ لاءِ تيار آهيان.

جواب: جنرل اليڪشن جي ڳالهه ڪانهي. جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ ۾ همٿ آهي، ۽ هو چوي ٿو ته آءٌ پارٽيءَ جي طاقت تي نه آيو آهيان، ته انهن کي اخلاقي طرح گهرجي ته جنهن پارٽيءَ جي ٽڪيٽ تي کٽيو آهي، اُتان استعفيٰ ڏئي، آزاد يا ڪنهن ٻي پارٽيءَ

Gul Hayat Institute

جي ٽڪيٽ تي بيهي. جيڪڏهن ڪنهن ۾ ايڏي همت آهي ته استعفي ڏئي، ڪٿي، پوءِ اچي ڳالهائي. ۽ آءٌ چيلينج ڏئي چوان ٿو ته اِهي استعفا ڏئي، اليڪشن ۾ بيهن ته پنهنجي ضمانت تئا بچائي سگهن. چاڪاڻ ته اهي ماڻهن، اسيمبليءَ ۾ قوم جي ڪا خدمت نه ڪئي. انهن ماڻهن پنهنجي حلقي (جنهن مان کٽيا) جي خدمت نه ڪئي. اِهي ماڻهو انهيءَ حلقي ۾ وري موٽي نه ويا، جتان کٽيا آهن.

جواب: اوهين اليڪشن ۾ پنهنجي اثر رسوخ سان کٽيا آهيو يا پيپلس پارٽيءَ جي ڪري.

جواب: پيپلس پارٽيءَ جي ڪري. هن ضلعي (ڪراچي) مان جيڪي به ماڻهو کٽيا آهن، اُهي فقط قائد عوام ۽ پيپلس پارٽيءَ جي ڪري.

سوال: اڄڪلهه هي عام افواهه آهي ته هاڻوڪو سنڌ جو وڏو وزير وڃي پيو، ۽ انهيءَ جاءِ تي حفيظ پيرزادو اچي پيو.

جواب: اهڙي ڪا ڳالهه ڪانهي.

سوال: ٻولي واري هنگامن ۾ اوهانجي گهر کي به ساڙيو ويو هو، اوڏيءَ مهل اوهانجا تاثرات ڇا هئا.

جواب: مونکي ڪو پتو ئي نه هو. مان پنهنجي آفيس ۾ ويٺو هوس. سوين ماڻهو مڙئي آيا، مونکي اچي چيائون ته: پيپلس پارٽيءَ جو جهنڊو لاهيو، مون چيو ته: اِهو ناممڪن آهي. انهيءَ ڪانپوءِ انهن پٿيون پڪيون ۽ باهيون ڏنائون. مان ٿاڻي تي اطلاع ڪرڻ آيس، پر پوليس هٿي ڪونه. پوليس هيڊ آفيس تي اطلاع ڏنم. والدين گهر ۾ هئا. تيستائين نيوي اچي وئي، انهن اچي انهن کي گهران ڪڍيو. اتي ڪابه پوليس وغيره نه هئي، جيڪڏهن پوليس هجي ها ته باهه نه لڳي ها. پر مون اڄ ڏينهن تائين ڪو بدلو نه ورتو، نه انتقام، نه ئي مون ڪو ڪيس داخل ڪيو. حالانڪ معلوم به آهي ڪنهن حد تائين، ته انهيءَ ۾ ڪنهنجو هٿ هو.

سوال: سنڌ ۾ تازو ٻهارين جو تمام وڏو تعداد آيو آهي. انهن جي اچڻ سان، ڇا سنڌين جي مفاد کي نقصان نه رسندو.

جواب: اِها ڳالهه قومي سطح تي آهي. جيڪي ماڻهو هتي آيا

آهن، يا مليا آهن، آهي اسين ڇئني صوبن ۾ موڪلي رهيا آهيون. سنڌ جو جيڪو حصو هوندو، اهو سنڌ کي ملندو.

سوال: پر انهيءَ ڳالهه جو ڪهڙو ثبوت آهي ته جيڪي بهاري ٻين صوبن ۾ ويا آهن، سي واپس سنڌ ۾ نه ايندا. صوبن جي وچ ۾ ويزا سسٽم ته ڪونهي.

جواب: انهن کي سنڌ ۾ سهوليتون نه ملنديون. جيئن ته پلاٽ، جايون يا پيون شيون، ڇهن مهينن لاءِ وظيفو. تنهنڪري انهن کي اچڻ ته نه گهرجي.

سوال: پر انهن کي نوڪريون ته ملي سگهن ٿيون.

جواب: ٻه ميسائل جو مسئلو ٻئي قسم جو آهي، ٻه ميسائل به ماڻهو وٺي ٿا سگهن. جيڪڏهن ڪو ماڻهو اچي ته پوءِ ڪا پابندي ڪانهي. پاڪستان هڪڙو ملڪ آهي. هڪڙي صوبي جو ماڻهو ٻئي صوبي ۾ وڃي ٿو سگهي. ملازمتون ته عام ماڻهن کي ملي سگهن ٿيون. انهن کان پڇڻو ڪونهي ته تون ڪٿي جو آهين ۽ ڪٿي جو ڪونه آهين. پر مان سمجهان ٿو ته گهٽ ماڻهو واپس ايندا.

سوال: اوهان سنڌي آهيو. اوهانکي ڪڏهن اهو احساس ٿيو آهي ته اسان (سنڌين) سان هر ميدان ۾ زيادتيون ٿيون آهن. انهيءَ جي سدباب لاءِ اوهان پاڻ ڪجهه ڪيو آهي.

جواب: ڪوشش ڪريون پيا. جيڪو به قدم کڻيو اٿؤن يا کڻون پيا، انهيءَ ۾ سڀ کان اڳ پنهنجي پارٽي جي اصولن تي هلڻ جي ڪوشش ڪندا آهيون. اسانجي قائد عوام جو به اسانکي حڪم آهي، پنهنجي پارٽي جي اصولن تي عمل ڪريون. ۽ انهيءَ ۾ ڪنهن به صوبي، ڪنهن به زبان جي استحصال جي گنجائش آهي ئي ڪونه. انهيءَ ڪري اسين ڪوشش ڪريون پيا، ڇاڪاڻ ته سنڌ جو استحصال گهڻو ٿي چڪو آهي. جڏهن اسين چاهيون ٿا ته استحصالي قوتن جو خاتمو ٿئي ته انهيءَ ۾ هي (سنڌ) به اچيو وڃي.

سوال: اسلامي سوشلزم ۽ سوشلزم ۾ ڪهڙو فرق آهي.

جواب: سوشلزم ته هڪ معاشي نظام آهي. اسلامي سوشلزم جيڪو آهي، سوشلزم جي معنيٰ معاشي نظام، پر اوهانکي خبر هوندي ته

حزب اختلاف وارن انهيءَ معاملي کي تمام گھٽو ڪنيو هو. ماڻهو سمجھي نه پيا سگھن. ڇاڪاڻ ته اِهو فقط قائدعوام کان اڳ ڪنهن ڪلئي طرح استعمال ڪيو ڪونه هو. ڪنهن ۾ همٿ نه هئي. جڏهن قائد عوام اِهو لفظ استعمال ڪيو ته انهيءَ ڪانپوءِ عوام کي هي لفظ معلوم ٿيو. سوشلزم جو مذهب سان واسطو ناهي. سوشلزم جو معيشت سان واسطو آهي. پر سياسي جماعتن غلط پئي استعمال ڪيو، ۽ غلط فهميون ٿي ڦهلايائون. انهيءَ ڪري عوام کي ٻڌايو ويو ته اسلامي سوشلزم معنيٰ آهو سوشلزم، جنهن مان اسلام کي نقصان نه رسي. آهو معاشي نظام، جنهن ۾ مذهب جو فائدو هجي. ۽ ماڻهن کي سمجھائڻ لاءِ (ته سوشلزم ڇا آهي) ۽ هاڻ ماڻهو سمجھي ويا آهن. مذهب جي جيڪا خدمت اسانجي قائدعوام ڪئي آهي، سو پنجويهن سالن ۾ ڪنهن به سياسي جماعت يا انهن جي قائدين نه ڪئي آهي.

سوال: پاڪستان ۾ جيڪو سوشلزم آڻجي پيو، يا جيڪي قدم انهيءَ ڏس ۾ کنيا ويا آهن. اهڙو سوشلزم مصر ۽ لبيا ۾ به آهي، ۽ اِهي به اسلامي ملڪ آهن. پوءِ اهي اسلامي سوشلزم ڇو ٿا چون.

جواب: انهن جي ايڏي مخالفت نه ٿي آهي، جيڏي پاڪستان ۾ ٿي آهي.

جواب: يعني اوهان اِهو چوڻ چاهيو ته ٿا فقط مخالفت جي ڪري اسلامي سوشلزم جو نالو ڏنو ويو.

جواب: مخالفت نه. پاڪستان جي ماڻهن سوشلزم جو لفظ ٻڌوئي ڪونه هو. ۽ اسلام پسندي جي نالي ۾ عوام کي ڀهڪايو پئي ويو. ڇاڪاڻ ته انهن (ٻين سياسي جماعتن) چاهيو پي ته پوين پنجويهن سالن ۾ جيڪو نظام رهيو آهي، انهيءَ کي تحفظ ڏيون. ۽ اسانجي اِها ڪوشش هئي ته اِهو نظام ختم ٿئي. نئون نظام اچي، جنهن لاءِ قائد اعظم ڪوشش ڪئي. جنهن ۾ معاشي انصاف هجي. انهن، انهيءَ جي سخت مخالفت ڪئي، اسلام پسند طبقي مخالفت ڪئي. مذهب سڀ کان وڏيڪ عزيز آهي. انهن عوام کي اِهو چئي ڀهڪايو ته اهي اهڙو سوشلزم آڻڻ پيا چاهين، جهڙو چين ۽ روس ۾ آهي. اهڙو سوشلزم ايندو جنهن ۾ اسلام جو نالو نشان نه هوندو. قاعد عوام،

Gul Hayat Institute

عوام کي ٻڌايو ته اسين اهو نظام آڻڻ چاهيون ٿا، جنهن ۾ اسلام کي ڪوبه نقصان ڪونه رسندو.

سوال: اوهين سنڌي آهيو. جيڪڏهن اتفاق سان ڪڏهن پيپلس پارٽيءَ ۾ سنڌ جا مفاد پاڻ ۾ ٽڪرائجي پون ته اوهان ڪنهنجو ساٿ ڏيندا.

جواب: سوال ئي پيدا نٿو ٿئي.

سوال: مثال طور، ٿي پوي.

جواب: نٿو ٿي سگهي. آءٌ انهيءَ ڳالهه کي مجان ئي ڪونه ٿو.

سوال: اسانکي خبر پئي آهي ته اوهان سنڌيءَ زبان ۾ ايم. اي ڪئي آهي.

جواب: ها

سوال: ڪهڙي سال ۾ ڪئي اٿوَ.

جواب: ١٩٧١ ۾.

سوال: سنڌيءَ ۾ ايم. آي ڪرڻ سان اوهانجو ڪو خاص مقصد هو.

جواب: سنڌي ۾ مون ايم. آي انهيءَ لاءِ ڪئي، مونکي محسوس ٿيو ته سنڌيءَ زبان جو واقعي استحصال ٿي رهيو آهي. ڪنهن به ڪاليج يا يونيورسٽيءَ ۾ سنڌي زبان پڙهائي نه وينديي هئي. سواءِ ايس. ايم ڪاليج جي. ايستائين ته ٻاهران جيڪي سنڌي شاگرد ايندا هئا انهن کي سنڌي ابشنل ۾ پڙهڻ جي اجازت نه هوندي هئي. انهيءَ تي مون محسوس ڪيو ته آءٌ سنڌيءَ ۾ ايم. آي ڪيان. جڏهن مون سنڌيءَ ۾ ايم. آي ڪئي ٿئي ته سڀئي چوندا هئا ته: سنڌيءَ ۾ ايم. آي ڇو پيو ڪرين. حالانڪ سنڌيءَ جي ايم. آي، ٻي زبان کان ڏکي آهي، ڇاڪاڻ ته سنڌي ۾ ٻاونجها اکر آهن، اِها وڏي ڳالهه آهي. اهڙي ٻي ڪابه زبان ڪانهي، جيڪا انهي کان ڏکي هجي.

سوال: رائٽرز گلڊ هر سال اردو آدب تي اٽڪل هڪ لک چاليهه هزار انعام ڏئي ٿي، پر سنڌي ادب تي فقط ٻه هزار. سو به هن دفعي انعام نه ڏنائون، ۽ چيائون ته هن سال اسانکي ڪوبه ڪتاب نه مليو آهي، پر ڪافي سنڌين پنهنجا ڪتاب گلڊ کي موڪليا هئا، انهن جون رسيدون به اِنهن وٽ آهن.

جواب: انهيءَ لاءِ پيار علي الانا سان ڳالهيو.

جواب: موجوده حڪومت ۾ اردوءَ جي اديبن کي وڏيون وڏيون نوڪريون ڏنيون ويون آهن، جيئن قدرت الله شهاب آهي، عزيز احمد، فيض احمد فيض ۽ جميل الدين عالي آهن. پر سنڌي اديبن کي اهڙيون نوڪريون نہ ڏنيون ويون آهن.

جواب: چو، پير علي محمد راشدي صاحب کي نہ ملي آهي.

سوال: هو سياسي ليڊر آهي. اديبن تئو ۾ اچي.

جواب: اچي تہ ٿو.

سوال: نہ سائين. هنجي ادبي حيثيت کان وڌيڪ سياسي حيثيت آهي.

جواب: سياست دان کي ڇڏي ڏيو. سياست دان ۾ جيڪي خوبيون هئڻ گهرجن، جيڪڏهن اُهي آهن، تہ اُهي ڪيئيون تہ نہ آهن.

سوال: مان سنڌ جي مجيل اديبن جي ڳالهہ ٿو ڪريان، جيئن اياز آهي، تنوير عباس آهي.

جواب: اياز صاحب آهي نہ يونيورسٽيءَ ۾.

سوال: نہ سائين، مان اياز قادري نہ، بلڪ شيخ اياز جي ڳالهہ ٿو ڪريان. اياز قادري تعليم کاتي ۾ آيو آهي، اوهان جي حڪومت جي ڪري نہ. سنڌين سان اِها ہہ اڪيائي ڇو پلا.

جواب: ہہ اڪيائي ڪانهي، شايد اُهي اچڻ نہ چاهيندا هوندا.

سوال: نہ سائين، اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي.

جواب: اوهان ڪيئن ٿا چئي سگهو تہ اُئين ڪونهي.

سوال: مان پاڻ اديب آهيان، هڪ رسالي جو ايڊيٽر آهيان. اهي سيئي منهنجا دوست آهن، منهنجا انهن سان تعلقات آهن. انهيءَ ڪري پوري پروسي سان چوان ٿو تہ اسانجي اديبن مان ڪنهنکي ہہ اهڙي آڇ نہ ڪئي وئي آهي.

جواب: ملڻ گهرجي.

سوال: ڪجهہ ڏينهن اڳ، سنڌ جي اڳوڻي وڏي وزير ممتاز ڀٽي صاحب چيو آهي تہ: سنڌ ۾ سنڌو ديش لاءِ ڪابہ تحريڪ نہ ہئي هلي. اوهانجو خيال ڇا آهي.

جواب: منهنجو پنهنجو خيال آهي ته جيڪڏهن، جو ڪجهه به، جيڪڏهن آهي ته اهو نه جي برابر آهي. انهيءَ ۾ صداقت ناهي. اهميت ناهي.

سوال: اوهان هينئر چيو ته سنڌو ديش لاءِ ڪا وڏي تحريڪ ڪانهي. پر پيٽي صاحب، پنهنجي ڪيل سنڌ جي دوري ۾ هر هنڌ سنڌوديش لاءِ تمام سخت بيان ڪيا، جنهن مان ائين محسوس ٿيو ٿي ته ڪا وڏي تحريڪ آهي.

جواب: جيستائين منهنجي علم ۾ آهي. مون اوهانکي ٻڌايو. مان انهيءَ کي وڏي (تحريڪ) نٿو چوان، جو ڪابه اهڙي طاقت ڪانهي، جيڪا قائد عوام جي طاقت کان وڏي طاقتور هجي.

سوال: سنڌ جي نوجوان طبقي ۾ جيڪا اڄڪلهه بيچيني آهي، انهيءَ جو ڪارڻ اوهانجي نظر ۾ ڪهڙو آهي.

جواب: ڪهڙي قسم جي بيچيني.

سوال: سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ڪي هنگاما ٿيا، ڇوڪرا جيلن ۾ ويا، شاگرد ريسٽيڪيٽ ٿيا.

جواب: اهي معاملا تعليم کاتي جي وزير سان تعلق رکن ٿا.

سوال: سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ حفيظ پيرزادي وارو جيڪو واقعو ٿيو هو، انهيءَ ۾ جيڪي شاگرد جيل ويا هئا، اهي اڃا جهليل آهن. پر انهيءَ کان اڳ، ذري گهٽ اهڙو ئي واقعو ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ حفيظ صاحب سان پيش آيو. پر اُتي جو ڪو به شاگرد گرفتار نه ٿيو، انهيءَ جو ڪارڻ.

جواب: اُهو واقعو آءٌ نٿو سمجهان ته اهڙو ٿيو هو.

سوال: نه سائين، فرق فقط اِهو آهي ته هن ۾ هڪ پوليس وارو مئو هو، جنهن لاءِ اسان کي ثبوت نه مليو آهي ته ڪيئن مئو. باقي ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ وڏو هنگامو ٿيو. وائس چانسلر ڇوڪرن کي نوٽس به ڏنا، پر وري اِهي نوٽس واپس ورتا ويا، ۽ انهن جي خلاف ڪوبه قدم نه کنيو ويو.

جواب: اهي به ڳالهيون ٿي پيون. هڪ ايجوڪيشنل ڊپارٽمينٽ جو ڪم ۽ ٻيو هوم ڊپارٽمينٽ جو ڪم. انهن پنهين سان منهنجو

واسطو ڪونهي. تنهنڪري خبر نه اٿم ته ايجوڪيشن وارن انهن جي خلاف قدم نه کنيو آهي يا هوم ڊپارٽمنٽ وارن نه کنيو آهي.

سوال: ڇا اِهو بهتر نه هو ته پاڪستان جي سڀني زبانن کي قومي زبانن جو درجو ڏنو وڃيها.

جواب: قومي زبان هميشه هڪڙي هوندي آهي.

سوال: پر سائين پارٽ ۾ سترهن زبانن کي قومي زبانن جو درجو آهي.

جواب: قومي نه.

سوال: بلڪل قومي زبانون آهن.

جواب: صوبائي هونديون.

سوال: نه سائين. اُتي سنڌي به قومي زبان آهي، پر سنڌ صوبو اُتي ڪونهي.

جواب: قومي زبان هڪڙي هئڻ گهرجي. اهو مناسب ٿوٿئيوڏيڪ. انهيءَ ۾ يڪجهتي وڌيڪ ٿي، ٿي سگهي.

سوال: اوهين اوقاف کاتي جا به وزير آهيو، ڇا شاه ڀٽائي ۽ قلندر شهباز جي درگاهن لاءِ ڪو ماستر پلان آهي. ڇاڪاڻ ته ميلي دوران عوام کي ڏاڍي تڪليف ٿئي ٿي.

جواب اوقاف جون ڪجهه خاميون آهن جنهنکي انشاالله آءٌ جلدي صاف ڪندس. آءٌ چاهيان ٿو ته اوقاف جو پئسو ڪنهن به طريقي سان ضايع نه ٿئي.

سوال: شاه ڀٽائي نه فقط سنڌ جو، بلڪ دنيا جو عظيم شاعر آهي.

جواب: بلڪل.

سوال: اڳ ۾، جڏهن ايوب صدر هو، ته هڪ دفعي ورسيءَ تي هو پاڻ آيو هو ۽ اڳ ۾ شاه جي ورسيءَ جو پروگرام سڌوسنئون ريڊيو تان پيش ٿيندو. پر اهو ڇني اِهو پروگرام سڌوسنئون پيش ڪرڻ بند ڪيو ويو آهو ته اهو فنڪشن اي- ڪلاس ڪونهي. بلوچ صاحب منهنجي ڳالهه ڪئيندي ڇيو: ڊائريڪٽ پيش ٿيو آهي.

سوال: نه سائين، نه ٿيو آهي.

جواب: حالانڪ اِهو اي- ڪلاس فنڪشن آهي.

سوال: شاه ڀٽائي. سڄي سنڌ جو شاعر آهي، ۽ گهڻا ته وليالله به

Gul Hayat Institute

مجيندا آهن.

جواب: بلڪل.

سوال: ته پوءِ ڇو شاهه جي ورسيءَ جي موڪل فقط حيدرآباد ضلعي کي ڏني ويندي آهي. سڄي سنڌ کي نه.

جواب: انهيءَ لاءِ ڪوشش ڪيائون ٿا.

سوال: پوين ڏينهن ۾ پيٽي صاحب چيو هو ته عوام جي- ايم سيد کي ٺڪرائي ڇڏيو آهي. عرض هي آهي ته جيڪڏهن بقول پيٽي صاحب جي، عوام جي- ايم سيد کي ٺڪرائي ڇڏيو آهي ته پوءِ ڪيس اجا تائين نظربند ڇو رکيو ويو آهي.

جواب: اوهانکي معلوم آهي ته انتخاب ۾ ئي عوام انهيءَ کي شڪست ڏني هئي. انهيءَ کي قبول نه ڪيو هو. جي- ايم سيدجو ڪتاب 'جيئن ڏٺو آهي مون' اوهان پڙهيو هوندو. انهيءَ ۾ هن اهڙيون ڳالهيون ڪيون آهن، ته پڙهڻ ڪانپوءِ اوهان بحيثيت مسلمان جي، انهيءَ تي اعتبار نه ڪندا. انهيءَ ڪانسواءِ انهيءَ (جي- ايم- سيد) جون جيڪي ڳالهيون آهن. اهڙي قسم جون آهن، جنهن مان ملڪي سالميت کي نقصان رسي ٿو سگهي ۽ سنڌ جي سالميت کي نقصان رسي سگهي ٿو. سنڌ جي ماڻهن کي نقصان پهچي سگهي ٿو. جيئي سنڌ، جيئي سنڌ سڄي زندگي چوندو رهيو آهي، جيئي سنڌ ته آهي، جيڪڏهن پاڪستان جيئندو ته سنڌ جيئندي، اڳ ۾ اسانکي چوڻ گهرجي. پاڪستان جيئي، انهيءَ ۾ سنڌ اچي سگهي ٿي. باقي فقط جيئي سنڌ چوڻ سان زهر ڦهلايو ٿو وڃي. اها سٺي ڳالهه ڪانهي. تنهنڪري چڱو آهي ته شاهه صاحب هڪ ڪنڊ ۾ سڪون سان ويٺو آهي.

سوال: بقول پيٽي صاحب جي ته عوام جي- ايم- سيد کي ٺڪرائي ڇڏيو آهي، ۽ جڏهن عوام ڪنهنکي ٺڪرائيندو آهي ته انهيءَ جو اثر ئي قبول نه ڪندو آهي ته پوءِ سيد نظربند ڇو آهي؟

جواب: بس اسين چاهيون ٿا ته شاهه کي وڌيڪ تڪليف نه ڏيون. ۽ هڪڙي جاءِ تي، پڇاڙيءَ جا ڏينهن اٿس، ويٺو رهي.

سوال: اوهان هينئر چيو ته شاهه صاحب کي عوام قبول نه ڪيو،

اليڪشن ۾ شڪست ڏني هئي. ته پوءِ ڪمال اظفر کي سنڌ جو وزير ڇو مقرر ڪيو ويو، هنکي به عوام شڪست ڏني هئي. يعني عوام هنکي ٺڪرائي ڇڏيو هو. پوءِ هو عوام جو نمائيندو ته نه رهيو هو.

جواب: ڪمال کي آئين جي تحت، جيستائين، آئين حق ڏنو ٿي، تيستائين هنکي رکيو ويو. جڏهن اهو وقت ختم ٿي ويو ته پوءِ سڄي وزارت بدلي وئي، ۽ هاڻ جيڪي به وزارت ۾ آهن، اهي صوبائي اسيمبليءَ جا ميمبر آهن. جيڪڏهن جي-ايم-سيد صاحب جي پارٽيءَ جي حڪومت هجي ها ته اهو (سيد) به اچي سگهيو ٿي.

سوال: عرض اِهو آهي ته اوهانجي پارٽيءَ ۾ ٻيا به ڪافي ميمبر هئا، پوءِ آخر اهڙي ماڻهوءَ کي ڇو وزير ڪيو ويو، جنهنکي عوام شڪست ڏني.

جواب: عوام جي شڪست جي ڳالهه ڪانهي. اردودان طبقي کي به اسانکي نمائندگي ڏيڻي هئي. تنهنڪانسواءِ هي قابل ماڻهو هو. نوجوان هو. فائدو ڏئي سگهيو ٿي. شاهه صاحب اِها حد ٽپي چڪو هو، پوڙهو ٿي چڪو هو.

سوال: عام اليڪشن ۾، لطيف انصاريءَ کي حيدرآباد مان شڪست ملي هئي. هاڻ حيدرآباد جي خالي ٿيل صوبائي اسيمبليءَ لاءِ وري به لطيف انصاري کي ٽڪيٽ ڏني ويئي، جنهن حالات ۾ پارٽيءَ ۾ ٻيا تمام گهڻا ميمبر آهن، آخر ڇو.

جواب: اِهو پارليامنٽري بورڊ جو فيصلو آهي.

سوال: سوشلزم جي حامي دراصل نوجوان ٿهي آهي. يا ترقي پسند اديب آهن پر جيڪي به ثقافتي انجمنون ٺهن ٿيون يا آهن. يا شاهه جي ورسيءَ تي يا قلندر جي ورسيءَ تي ادبي ڪانفرنسون ٿينديون آهن. يا لاڙڪاڻي ۾ ادبي ڪانفرنس ٿي هئي، ته نوجوان طبقي، خاص طور تي ترقي پسند اديبن کي الڳ رکيو ويندو آهي. اِهي ثقافتي ادارا يا انجمنون انهن پوڙهن اديبن جي هٿ ۾ آهن، جيڪي قدامت پسند آهن، ۽ سوشلزم جي خلاف آهن. اِهي واڳون انهن جي هٿ ۾ ڇو آهن. اُهي ترقي پسند اديبن کي ڪانفرنس جون دعوتون ني

Gul Hayat Institute

نہ ڏنيون آهن.

جواب: ٿنا ڏين.

سوال: بلڪل نہ . مان خود هڪ رسالي جو ايڊيٽر آهيان . بلڪ جيڪي بہ اسانجا وڏا ۽ مشهور اديب آهن، جيئن شيخ اياز، تنوير عباسي، امر جليل، آغا سليم ۽ قمر شهباز آهي ، انهن مان ڪنهن هڪ کي بہ دعوت نہ ڏيندا آهن.

جواب: هاڻ انشاالله انهن کي باقائده دعوت ڏبي .

سوال: اوهان سنڌيءَ ۾ ايم-اي ڪئي آهي، اوهانکي ضرور سنڌي ادب سان دلچسپي هوندي، اوهان ٻڌائيندا تہ اوهان ڪهڙا سنڌي ادبي ڪتاب پڙهيا آهن، يا وٽيا آهن . يا ڪي سنڌي رسالا وغيره پڙهندا آهيو.

جواب: ڪتاب سنڌيءَ جا سڀئي وٽندا آهن. جيڪي اديب آهن، جيڪڏهن .... پوءِ بلوچ صاحب ڪجهہ سوچ ۾ پئجي ويو ۽ پوءِ اٽڪندي اٽڪندي چيائين تہ: سڀ کان وڌيڪ زياده دلچسپي شاهہ صاحب جي رسالي سان رهي آهي . هن وقت مصروف رهان ٿو. پر وقت ملي ٿو تہ انهيءَ جو مطالعو ڪريان ٿو.

سوال: پلا وزارت کان اڳ ۾ سنڌي پڙهندا هئا. موجوده سنڌي ادب اوهانجي نظر مان گذريو آهي.

جواب: سياست ۾ اچڻ کانپوءِ تہ ايڏو وقت نٿو ملي.

جواب: شاهہ صاحب تہ شاعر آهي، نثر ۾ اوهانجو پسنديده اديب ڪير آهي. جنهن اوهانکي متاثر ڪيو هجي.

انهيءَ سوال تي بلوچ صاحب سوچ ۾ پئجي ويو ۽ ڪافي دير تائين جواب نہ ڏئي سگهيو. ۽ پوءِ سوچي چيائين: قليچ بيگ .

سوال: اوهانکي قليچ بيگ جو ڪهڙو ڪتاب سڀ کان وڌيڪ پسند آهي .

جواب: ڪنهن ڪتاب جو نالو تہ مونکي ياد ڪونهي ، پر مون قليچ بيگ جي گهڻي اسٽڊي ڪئي آهي.

سوال: پريس کي آزادي آهي.

جواب: بالڪل. پوريءَ طرح.

سوال: عرض آهي ته، منهنجو ڪنهن به سياسي پارٽيءَ سان واسطو ڪونهي. پر هن وقت به سهٽيءَ تي ڊي-پي-آر تحت ٻه ڪيس داخل آهن. انهيءَ جو ڪارڻ منهنجا لکيل ايڊيٽوريل ۽ هڪ ٻه ڪهاڻيون آهن. حالانڪ اُهي ملڪ جي خلاف ڪونهن. انهن (ايڊيٽوريل) ۾ صحت مند تنقيد ڪيل آهي. جنهن لاءِ ڀٽو صاحب پاڻ چوندو آهي ته: تنقيد ضرور ٿيڻ گهرجي، اهو عوام کي حق آهي. جيڪڏهن پريس کي آزادي آهي ته انهيءَ صورت ۾ رسالن تي ڊي-پي-آر تحت ڪيس ٿيڻ، ڪيستائين درست آهي.

جواب: آزادي آهي، پر آزادي جو مقصد اهو ناهي جو اهڙيون ڳالهيون ڇاپيون جن مان ملڪ يا قوم جي مفاد کي نقصان رسي. تنقيد سٺي شيءِ آهي. پر اُها اهڙي هجي جنهن سان اصلاح ٿي سگهي، نقصان نه ڪجي. آءٌ نٿو چئي سگهان، ڇاڪاڻ ته مون (اهي پرچا) ڪونه پڙهيا آهن. انهن ۾ ڪيتري حد تائين صداقت آهي. ۽ انهن جو مقصد ڇا هو.

سوال: سي-آءِ-ڊي وارا اسانجي خلاف جيڪي رپورٽون ڏيندا آهن، اُهي ساڳيون اُهي هونديون آهن، جيڪي جماعت اسلاميءَ جا پرچا اسان تي الزام مڙهيندا آهن. تازو زندگي رسالو، جيڪو مختلف روپ وٺندو رهندو آهي. انهيءَ جيڪي الزام سهٽيءَ تي هنيا آهن، سي-آءِ-ڊي به اُهي ساڳيا الزام هنيا آهن. ته ڇا سي-آءِ-ڊيءَ جو محڪمو جماعت اسلاميءَ جي هٿ هيٺ آهي.

Gul Hayat Institute

جواب: جماعت اسلاميءَ جو ته اسين چئي نٿا سگهون. پر اهو اسين چئي سگهون ٿا ته، توهانکي معلوم هوندو ته ايڊمنسٽريشن جيڪا به آهي، اُها اسانجي پنهنجي ٺاهيل ڪانهي ڪا، اسا کي اڳين حڪومتن کان مليون آهن. انهن جا ذهن سو فيصدي اڃا تائين تبديل نه ٿيا هوندا، انهيءَ ۾ اڃا وقت لڳندو. پنجويهه سال جن سان، ۽ جن حڪومتن لاءِ ڪم ڪيو اٿن، سو هن حڪومت ۾ انهن (سي-آءِ-ڊي) لاءِ تحفظ ڪونهي. اڳين حڪومت ۾ انهن کي ڪڍڻ آسان نه هو. پر اسان چيو آهي ته بدعنوان هوندو ته اسين ڪڍندا سين، ڪن کي

ڪڍيو اٿؤن. هن حڪومت مان انهن کي ڪو خاص فائدو نٿو پهچي سگهي. انهيءَ وجه جي ڪري آهي ڪجهه مايوس به هوندا. پر انهن جا ذهن به ٺيڪ ٿي ويندا.

سوال: سي-آءِ-ڊي ۾ گهڻو ڪري غير سنڌي آهن، جيڪي نه فقط سنڌ جي خلاف آهن، بلڪ هن حڪومت ۽ سنڌين ۾ اختلاف به پيدا ڪري رهيا آهن. اها ڳالهه مون خود اڳوڻي وڏي وزير ممتاز ڀٽي کي چئي هئي. ۽ اسانجي مختلف وفدن ذوالفقار علي ڀٽي صاحب کي به چئي آهي. پر.....

بلوچ صاحب ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي چيو: آءٌ اوهانجون اهي سڀئي ڳالهيون مڃان ٿو، پر ڳالهه اِها آهي ته اسان انهن کي ڪيون ته ڪم ڪيئن هلي.

سوال: اوهان گهڻي مان گهڻا سنڌي چو نٿا رکو.

جواب: نٿا اچن.

سوال: اوهان ڪيئن ٿا چئي سگهو ته نٿا اچن.

جواب: اسين انهن کي ڪٺون ٿا، ته اهي پڇي ٿا وڃن.

سوال: ته پوءِ ائين نٿو ٿي سگهي ته سي-آءِ-ڊي وارا جيڪي اسانجي خلاف رپورٽون موڪلين ٿا، انهن تي ٻيا ماڻهو ويهي چڱيءَ طرح جانچ ڪن ته آيا انهيءَ ۾ صداقت آهي به يا نه.

جواب: ڪوشش ڪئي پئي وڃي. ۽ موجوده حڪومت جتوئي صاحب جي جيڪا آهي، اها انهيءَ ڪوشش ۾ آهي ته اِهي جيڪي خاميون آهن، اُهي دور ٿين. اُميد ته هاڻ ايڊمنسٽريشن ۾ به ڪافي تبديليون ٿينديون.

سوال: هن وقت ملڪ ۾ سوشلزم آهي، سوشلزم ۽ اسلام سادو رهڻ جي تلقين ڪري ٿو. پيپلس پارٽيءَ جا، جيڪي رهنما آهن ڇا اهي سادگي پسند آهن.

بلوچ صاحب پنهنجي ڪپڙن ڏانهن اشارو ڪندي چيو: اوهانجي سامهون ويٺو آهيان.

سوال: اوهان کان علاوه.

جواب: ٻيا به آهن.

سوال: مثال طور.

جواب: پيا مونکان وڏيڪ هوندا.

سوال: پر اسانجي وزير اعظم صاحب کي دنيا ۾ بهترين لباس پائڻ تي نائون نمبر مليو آهي. ڇا سوشلزم اهڙي اجازت ڏئي ٿو.

جواب: لباس پائڻ سان ڪو فرق ڪونه ٿو پوي.

سوال: لباس تي جيڪو خرچ اچي ٿو، مثال طور: ڪنهن سوٽ تي هزار رپيا خرچ اچن ٿا، جيڪڏهن اِهو پئسو به عوام تي خرچ ٿئي ته؟ بجاءِ سوٽ جي سٺي خميس....

بلوچ صاحب ڳالهه ڪٽيندي چيو: سٺي خميس اسانکان وڌيڪ ٿو پائي. هو (پيٽو) پئدا ٿيو ڪانوٽي سٺو لباس پائيندو آهي. انهيءَ (پيٽي) کان وڌيڪ سوشلسٽ ته ڪو نظر نٿو اچي. سوشلسٽ ڪپڙي سان نه، بلڪ عمل سان آهي. جيڪڏهن ڪاڏيءَ جا ڪپڙا پائي سوشلسٽ سڏايون ۽ دل اسانجي صاف نه هجي ته آها سوشلزم سان دشمني آهي.

سوال: سنڌي مزور ۽ هاريءَ لاءِ ڪهڙو پيغام ڏيڻ چاهيو ٿا.

سوال: آهي محنت ڪن. محنت سان ئي آهي پنهنجي ملڪ کي مضبوط ناهي سگهن ٿا. خوشحال ڪري سگهن ٿا. اهي محنت ڪندا ته سنڌ آباد رهندي، خوشحال ٿيندي. محنت ڪن، محنت سان سنڌ جي ڪاميابي ٿيندي. سنڌ جي ڪاميابي پاڪستان جي ڪاميابي آهي. پاڪستان جي ڪاميابي مسلمانن جي ڪاميابي آهي.

Gul Hayat Institute

اهو انٽرويو اٽڪل سوا ڪن ڪلاڪ هليو ۽ انهيءَ وچ ۾ بلوچ صاحب چانهه به گهرائي. انٽرويو ڪانپوءِ ڪجهه دير ڪچهري به ٿي. ۽ جڏهن اٿياسين ته رات جا سوا ٻارنهن ڪن ٿيا هئا. بلوچ در کان ٻاهر نڪتو ته تمام گهڻا مزور سندس انتظار ۾ ويٺا هئا، پاڻ انهن جا مسئلا ٻڌڻ لڳو، ۽ اسان اجازت گهري. ويندي وقت چيم ته: ”اپريل ۾ اوهانجو انٽرويو ڇپبو، اوهان پڙهجو. پر مئي جو پرچو ضرور پڙهجو. ڇاڪاڻ ته انهيءَ ۾ پڙهندڙن جا اهي خط هوندا، جن ۾ انهن اوهانجي انٽرويو تي رايا لکيا هوندا. انهيءَ مان اوهانکي خبر پوندي ته سنڌ جو عوام اوهان لاءِ ڪهڙي راءِ رکي ٿو.“

PRIL 1974
PHONE- 26195
SOHNI
HYDERABAD, Vl-5, NO.4
Reg. N.S-2860

هن سال، ڇهين ۽ ستين سان

جولاءِ ۱۹۷۴ع ۾

ماهوار

سُهڻي

جي پاران

نسيم نمبر

- نسيم احمد کرل جو شمار موجوده وقت جي مشهور ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو.
- نسيم احمد کرل سنڌي زبان کي بهترين ڪهاڻيون ڏنيون آهن. سندس ادبي خدمتن کي خراج عقيدت پيش ڪرڻ لاءِ سهڻيءَ جي پاران 'نسيم نمبر' پيش ڪري رهيا آهيون.

هن نمبر ۾

- نسيم جون چار اڻ - ڇپيل ڪهاڻيون.
- نسيم جون ڏهه کن چونڊ ڇپيل ڪهاڻيون.
- سندس لکيل مضمون.
- اڄ تائين لکيل سندس لکڻين جي مڪمل فهرست.
- طويل انٽرويو.
- وڏن نوجوان لکندڙن جا نسيم جي شخصيت ۽ فن تي مضمون.

Gul Hayat Institute